

Образцовый экземпляр

ВОДЯНИК

11-12

1 9 3 6

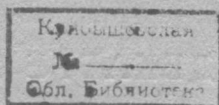

У Д А Р Њ І К

УДОЖЕСТВОА СОВЕТСКОЈ ЛИТЕРАТУРА
КОМИЖУРНАЛ

ЛЕЗО СОВЕТСКОЈ
ПИСАТЕЛЈАС СОЈУЗЛОН
КОМИ ПРАВЛЕНІЈЕ

№ 11—12

НОЈАБР—ДЕКАБР 1936 во

У Д А Р Н И К

КОМИ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ
ОРГАН КОМИ ПРАВЛЕНИЯ

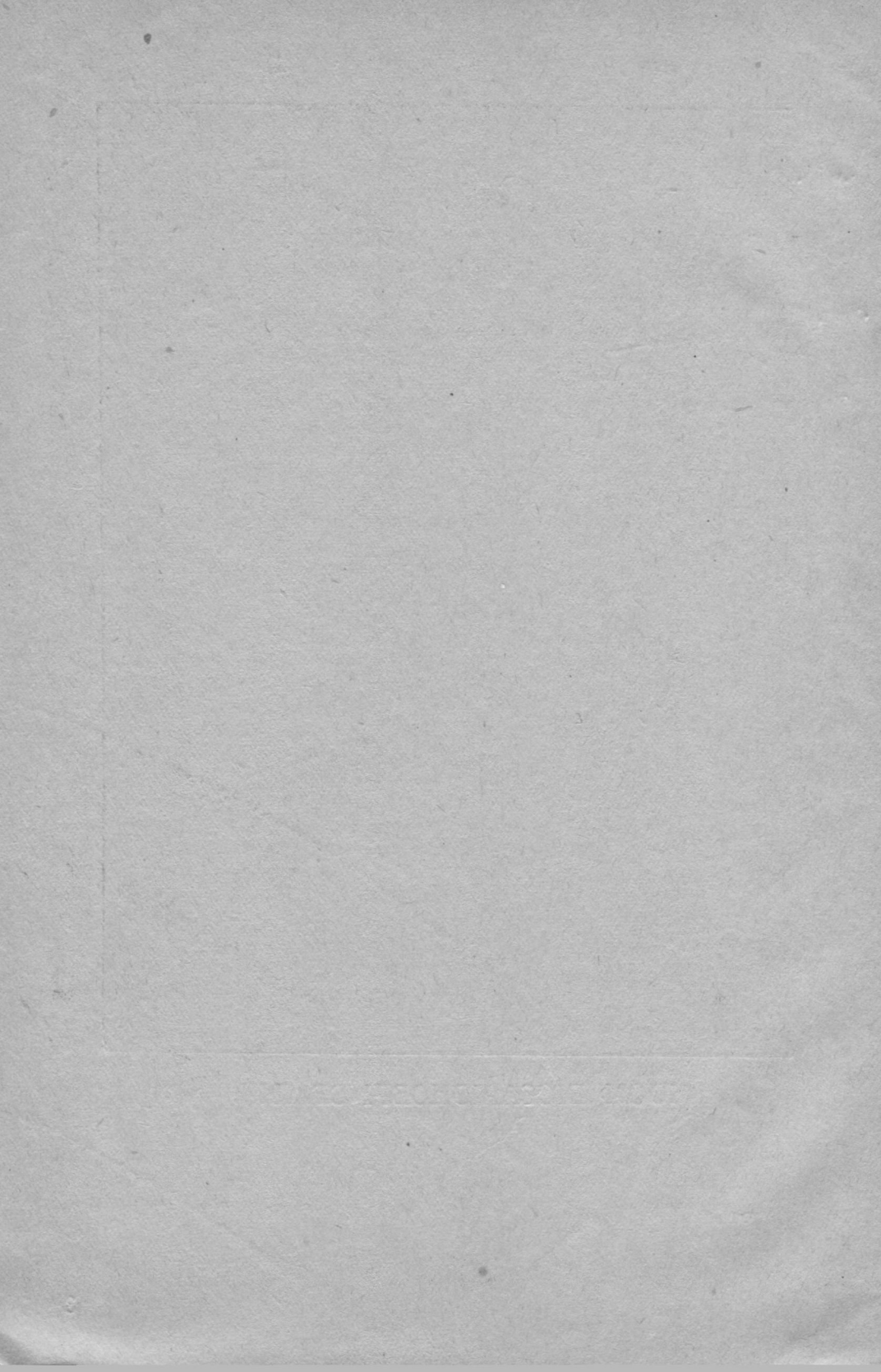
ПОД РЕДАКЦИЕЙ:
М. ДОРОНИНА (отв. редактор),
П. ШЕБОЛКИНА и И. ИЗЮРОВА

№ 11—12

НОЯБРЬ—ДЕКАБРЬ 1936 ГОД

ІОСІФ ВІССАРІОНОВІЧ СТАЛІН.

1924-öд ВОСАҢ 1936-öд ВОӨҢСА КАДКОЛАСТЫН
СССР ОЛӨМЫН ВЕЖСӨМЈАС

Кушөмөсө сiјө вежсөмјасыс СССР олөмын, кодјас лоiны 1924-öд вoсaн 1936-öд воөңса кадколастын да кодјасөс Конститүционнөј Комиссиялы колө вөли петкөдлыны Конститүция аслас проектас?

Мыын пышкөсыс сiјө вежсөмјасыслөн?

Мыј мијан вөли 1924-öд воын?

Сiјө вөли НЕП-лөн медвоңа кадколаст, кор Сөветскөј власт социализмөс быднөгөн развiвaйтiг лeгic капитализмлыс кушөмакө ловзым, кор сiјө артавлis сы вылө, медым овмөслөн кык сiстема, капиталистическөј да социалистическөј, ордјысөмын котыртны социалистическөј сiстемалыс капиталистическөј вылын перевес. Могыс вөли сыын, медым тајө ордјысөм мунигас јонмөдны социализмлыс позцияјассө, шедөдны капиталистическөј элементјасөс лыквiфiрујтөм да завершитны социалистическөј сiстемалыс, кызи народнөј овмөс основнөј сiстемалыс, победа.

Мијан промышленност, торја-нын сөкыд промышленност, представлајтис ези завидүтана серпас. Збыл, сiјө лөжжөнөкөн восстанавлајтчис, но ылөң-на ези вaјөд ассыс продукциясө војнаөңса уровенөң, Сiјө подулассылис вaж бөрө колөм да гөлиник техника вылын. Ферт, сiјө развiвaйтчис социализмлаң. Мијан промышленностса социалистическөј секторлөн удельнөј весыс секи вөли 80 прөчент гөгөр. Но капитализмлөн секторыс кутис-на-жө ас сајас промышленностлыс 20 прөчентыс не ешажык.

Мијан виңму овмөслөн серпасыс вөли нөшта-на мiстөмжык. Збыл, помешчикјас классөс вөли лыквiфiрујтөма-нын, но виңму овмөсса капиталистјаслөн класс, кулакјаслөн класс, вөли нөшта бура ыжыд вынна. Ставнас виңму овмөсыс секи вөли посни өтка крестана овмөсјасыс најө бөрө колөм средневековөј техникаөн сывјыштны позтөм океан код. Тајө океанас торја чутјасөн да поснiдик дiјасөн вөлины колхозјас да совхозјас, кодјаслөн нөшта ези-на вөв, вескыда-кө шуны, мыкө-мында серјознөј төдчанлуныс мијан народнөј овмөсын. Колхозјас да совхозјас вөлины жебөс, а кулак вөли вынна. Ми секи сорнитлим кулачествоөс не лыквiфiрујтөм јылыс, а сiјөс ограничiтөм јылыс.

Сiјө-жө колө шуны странаынтоварбергөдчөм јылыс. Товарбергөдчөмын социалистическөј сектор составлајтлис кушөмкө 50—60 прөчент,— не унжык, а ставыс сеґса вөли купечјас, спекулантјас да мукөд частникјас кын.

Ташөм вөли серпасыс мијан економикалөн 1924-öд воын.

Мыј мијан ем өни, 1936-öд воын?

Мијан-кө вөли секи НЕП-лөн медвоңа кадколаст, НЕП-лөн заводитчөм, капитализмлөн кушөмакө ловзылан кадколаст, то мијан өни НЕП-лөн медбөрја кадколаст, НЕП-лөн пом, народнөј овмөс став јукөдјасыс капитализмөс зiкөң бырөдан кадколаст.

Заводитны көт-нын сетысаң, мыј мијан промышленност тајө кадколастас быдмис гигантскөј вынө. Öни оз-нын поз шуны сiјөс жебөн да техника боксаң омөла оснашшоннөјөн. Мөдарө, өни сiјө подулассө выл, өнија кадса озыр техника вылын јона развiтөј сөкыд индустри-

жабн да нощта јонжыка развѣтѣј машиностројенїејѣбн. Медса главнѣ-
јыс-жѣ сыын, мыј капіталїзмѣс зїкѣз вѣтлѣма мїјан промышленност
јукѣдыс, а производстволѣн соціалїстїческѣј форма лої ѣні мїјан про-
мышленностын безразѣлнѣја жыдалыс сїстемаѣн. Оз поѣ лыдѣыны
їѣѣтїк торїјѣн сїјѣ фактсѣ, мыј мїјан ѣніја соціалїстїческѣј индустрїја
продукцїја ыжда сертї вевтыртѣ војнаѣз кадса индустрїјаѣс сїзім
пѣв дорыс унжык.

Вїзму овмѣсын поснї ѣткаолыс крестанскѣј овмѣсјас океан пыдѣї
наїѣ жеб технїкаѣн да кулак засїліејѣн мїјан ѣні ем став мїрас медса
ыжыд машинїзїрованнѣј, выл технїкаѣн вооружїтѣм производство —
колхозјаслѣн да совхозјаслѣн ставсѣ шымыртан сїстема. Быдѣнлы
тѣдана, мыј кулачествоѣс вїзму овмѣсын лїквїдїрујтѣма, а бѣрѣ ко-
лѣм среднєвековѣј технїкаа поснї ѣткаолыс крестанскѣј овмѣсјаслѣн
сектор ѣні занїмајтѣ омѣла тѣдчана места, дај вїзму овмѣсын сылѣн
удѣлнѣј весыс кѣза плѣшщадјас ыжда боксаѣ 2—3 прѣчентыс не
унжык. Оз поѣ не пасыны сїјѣ факт, мыј колхозјаслѣн ѣні ем ас
кїаныс 316 сурс трактор, кодјаслѣн вынїѣрыс 5 мїллон 700 сурс вѣв
вын мында, а совхозјаскѣд шѣщ—400 сурс тракторыс унжык, код-
јаслѣн вынїѣрыс 7 мїллон 580 сурс вѣв вын мында.

Бостны-кѣ странаын тѣварбергѣдѣѣм, то купечјасѣс да спекулант-
јасѣс сїјѣ јукѣныс вѣтлѣма зїкѣз. Став товарбергѣдѣѣмыс ѣні госу-
дарство, кооперацїја да колхозјас кїын. Чужїс да сѣвмїс выл, сѣ-
ветскѣј тѣргужтѣм, спекулантјастѣг тѣргужтѣм, капїталїстјастѣг тѣр-
гужтѣм.

Ташѣм ногѣн народнѣј овмѣс став јукѣнјасын соціалїстїческѣј сїс-
темалѣн тыр победа ем ѣні факт.

А мыј тајѣ лоѣ?

Тајѣ лоѣ, мыј мортѣс мортѣн експлоатїрујтѣм бырѣдѣма, лїквїдї-
рујтѣма, а производство ѣрудїејас да средствојас вылѣ соціалїстї-
ческѣј собственностѣс вынсѣдѣма, кызі мїјан сѣветскѣј обшчество-
лыс зумыд подув. (*Куѣа нужалан аплѣдїсментјас.*)

СССР-са народнѣј овмѣсын став тајѣ вежсѣмјас лоѣм вѣсна мїјан
ѣні ем выл, соціалїстїческѣј економїка, кодї оз тѣд крїзїсјас да уж-
тѣмалѣм, кодї оз тѣд корысалѣм да рѣзѣрїтѣѣм да кодї сетѣ
гражданалы став поѣанлунјассѣ зажітѣчнѣја да культурнѣја олѣм
вылѣ.

Ташѣмѣс кызыннас вежсѣмјасыс, кодјас лоїны мїјан *екочомїтаын*
1924-ѣд восаѣ 1936-ѣд воѣза кадколастын.

СССР-са економїкаын тајѣ вежсѣмјас сертїыс вежсїс і мїјан об-
шчестволѣн *классѣвѣј структураыс.*

Помешцїкјас классѣс, кызі тѣдам, вѣлі лїквїдїрујтѣма-нын граж-
данскѣј војна победоноснѣја помалѣмѣн. Бостны-кѣ мукѣд експлоа-
таторскѣј классјасѣс, наїѣс суїс помешцїкјас класслѣн-жѣ суфѣаыс.
Ез ло капїталїстјаслѣн класс промышленност јукѣнын. Ез ло кулак-
јаслѣн класс вїзму овмѣс јукѣнын. Ез лоны купечјас да спекулантјас
тѣварбергѣдчан јукѣнын. Став експлоататорскѣј классјасѣс ташѣм но-
гѣн лої лїквїдїрујтѣма.

Колї рабочѣј класс.

Колї крестаналѣн класс.

Колї интеллїгенцїја.

Но вѣлі ескѣ невескыд мѣвпавны, мыј тајѣ соціалнѣј группа-
јасыс тајѣ каднас некущѣма ез вежсыны, мыј наїѣ колїны сещѣмѣн-
жѣ, кущѣмѣн наїѣ вѣліны, шуам, капїталїзм дырїї.

Бостны, шуам, СССР-са рабочј классѳс. Важ памеѳ куѳа сјѳс частѳ шубны пролетарјатѳн. Но мыј сјѳ пролетарјатыс? Пролетарјат ем класс, кодѳс лшштѳма пројзводство ѳрудјејасыс да средствојасыс сешѳм овмѳс сјстема дырјј, кор пројзводство ѳрудјејасыс да средствојасыс капјталјстјас кын да кор капјталјстјаслѳн класс експлоатјрујтѳ пролетарјатѳс. Пролетарјат—сјѳ капјталјстјасѳн експлоатјрујтан класс. Но мјанын капјталјстјаслыс классѳ, кыјі тѳдам, лквјдјрујтѳма-нн, пројзводство ѳрудјејас да средствојас капјталјстјаслыс мырдѳѳма да сетѳма госуларстволы, кодлѳн вескѳдлыс выныс ем рабочј класс. Сјѳкѳ, абу-нн сесса капјталјстјаслѳн класс, кодј вермјс ескѳ експлоатјрујтны рабочј классѳс. Сјѳкѳ, мјан рабочј класс не сѳмын абу лшштѳма пројзводство ѳрудјејасыс да средствојасыс, а мѳдарѳ, сјѳ влаѳејтѳ наѳн став народкѳд ѳтвылыс. А сјѳ-кѳ влаѳејтѳ наѳн, а капјталјстјаслыс классѳ лквјдјрујтѳма,— оз вермы лоны некушѳм поѳанлун експлоатјрујтны рабочј классѳс. Поѳѳ-ѳ та бѳрын мјанлыс рабочј классѳс шуны пролетарјатѳн? Гѳгѳрвоана, мыј оз поѳ. Маркс шуліс: сы могыс, меѳым пролетарјат мездјс ассѳ, сылы колѳ жугѳдны капјталјстјаслыс класс, мырдѳфыны капјталјстјаслыс пројзводство ѳрудјејас да средствојас да бырѳдны пројзводствоыс сјѳ условјејасѳ, кодјас чужтѳны пролетарјатѳс. Поѳѳ-ѳ шуны, мыј СССР-са рабочј класс пѳртјс-нн олѳмѳ ассѳ мездан тајѳ условјејасѳ? Кывшутѳг поѳѳ дај колѳ. А мыј тајѳ лѳѳ? Тајѳ лѳѳ, мыј СССР-са пролетарјат лѳјс ѳк выл классѳн, СССР-са рабочј классѳн, кодј бырѳдјс овмѳслыс капјталјстјескѳ сјстема, кодј вынсѳдјс соціалјстјескѳ собственност пројзводство ѳрудјејас да средствојас вылѳ да кодј нуѳдѳ сѳветскѳ обшествоѳс коммунизм туј куѳа.

Кыјі аѳаннн, СССР-са рабочј класс сјѳ—ѳк выл, експлоатјцаыс мездѳм, рабочј класс, кушѳмѳс ез-на нѳшта тѳдлы челѳвечестволѳн јсторјаыс.

Бужам крестанство јылыс вопросѳ. Векжык прјмјтѳма шуны, мыј крестанство—сјѳ посны пројзводјтелјаслѳн сешѳм класс, кодлѳн шленјасыс мѳда-мѳдсыс торјалѳмаѳс (атомјзрујтѳмаѳс), разалѳмаѳс-та страна чужѳмбан паста, луасѳны ѳткѳн-ѳткѳн најѳ бѳрѳ колѳм технјкаа асланыс посныѳк овмѳсјасас, емѳс частнѳ ј собственностлѳн рабјас да безнаказаннѳја експлоатјрујтѳѳны помешчјкјасѳн, кулакјасѳн, купечјасѳн, спекулантјасѳн, ростовшчјкјасѳн да с. в. І збылыс, капјталјстјескѳј странајасын крестанство, тѳдвылѳ-кѳ бостны сылыс основнѳј массасѳ, ем бурещ ташѳм класс. Поѳѳ-ѳ шуны, мыј мјан ѳнјја крестанство, сѳветскѳј крестанство, аслас массанас ѳтгама ташѳм крестанствоыскѳд? Оз, оз поѳ тајѳ шуны. Ташѳм крестанствоыс мјан абу-нн. Мјан сѳветскѳј крестанство ем ѳк выл крестанство. Мјан абуѳс-нн сесса помешчјкјас да кулакјас, купечјас да ростовшчјкјас, кодјас вермјсны ескѳ експлоатјрујтны крестанѳс. Сјѳкѳ, мјан крестанство ем експлоатјцаыс мездѳм крестанство. Воѳѳ, мјан сѳветскѳј крестанство аслас јона унжык лыднас ем колхознѳј крестанство, мѳдногѳн-кѳ сјѳ подулалѳ асыс ужсѳ да асыс ембурсѳ оз јѳднѳлчнѳј уж вылын да бѳрѳ колѳм технјка вылын, а коллектјвнѳј уж вылын да ѳнјја технјка вылын. Медбѳрын, мјан крестанство овмѳс подулын абу частнѳј собственност, а коллектјвнѳј собственност, кодј быдмјс коллектјвнѳј уж подув вылын.

Кыјі аѳаннн, сѳветскѳј крестанство—сјѳ ѳк выл крестанство, кушѳмѳс ез-на нѳшта тѳдлы челѳвечестволѳн јсторјаыс.

Вужам, сесса, інтэлігенцыя жылыс вопросё, інженерно-технічэскай работнікјас жылыс вопросё, культурној фронт вывса работнікјас жылыс, вообщіе служашкојјас жылыс вопросё да с. в. Інтэлігенцыя сіґ-жб вывті јона вежсіс колём кадколастын. Сіґб абу-нын важ заскорузлбј інтэлігенцыя, коді зільіс сувтбдны ассб классјас вылын, а збыльылас служітліс аслас массанас помешцікјаслы да капіталістјаслы. Міјан сбветскај інтэлігенцыя сіґб — зік выл інтэлігенцыя, коді став вужјаснас јітчбма рабочбј класскод да крестанствокбд. Вежсіс, бтк-кб, інтэлігенціјалбн составыс. дворанствоыс да буржуаціяыс петбмјас міјан сбветскај інтэлігенцыя пбвстын ем неыжыд прбчент. Сбветскај інтэлігенціјалбн 80 — 90 прбчентыс — сіґб рабочбј классыс, крестанствоыс да ужалыс јбз мукбд слбјјасыс петбм јбз. Вежсіс, медббрын, і інтэлігенцыя дбјателностлбн самбј характерыс. Војдбр сіґб должен вблі служітны озыр классјаслы, сы понда, мыј сылбн мбд туј езвбв. Оні сіґб должен служітны народлы, сы понда, мыј ез лоны сесса експлоататорскај классјас. І шук сы вбсна сіґб бні ем бткод праваа шлен сбветскај обшчестволбн, кбні сіґб рабочбјјаскбд да крестанакбд бтвыв, накбд бтлаб додбасбмбн, нубдб классјастбм выл соціалістічэскај обшчество стрбітбм.

Кызі аґґанныд, тајб зік выл, трудбвбј інтэлігенцыя, кушбмбс ті он аґґбј мушарвывса нбті странаын.

Ташбмбс вежсбмјасыс, кодјас лоіны колём кад чбжбн сбветскај обшчество классбвбј структураын.

Мыј жылыс вібталбны тајб вежсбмјасыс?

Најб вібталбны, бтк-кб, сы жылыс, мыј рабочбј класс да крестанство костын торјалбмјас, сіґ-жб, кызі тајб классјас да інтэлігенцыя костын — вушјбны, а важ классбвбј ісклучітелностыс — бырб. Тајб лбб, мыј костыс тајб соціалнбј группјас костын пыр јонжыка і јонжыка жендамб.

Најб вібталбны, мбд-кб, сы жылыс, мыј тајб соціалнбј группјас костын економічэскај прбтиворечіјасыс чінбны, вушјбны.

Најб вібталбны, медббрын, сы жылыс, мыј на костын чінбны да вушјбны сіґ-жб і політічэскај прбтиворечіјас.

Ташбм дблбды СССР-са *классбвбј структура* вежсбмјаскбд.

СССР-са обшественнбј олбмын вежсбмјаслбн серпасыс вблі ескб ез тырвыјабн, не вібставны-кб некымын кыв вежсбмјас жылыс нбшта бті јукбнын. Ме кута тбдвылын СССР-ын *націаналнбј* взаімоотношеніјас јукбн. Сбветскај Сојузб пырбны, кызі тбдам, 60 кымын націја, націаналнбј группјас да народностјас. Сбветскај государство ем унанацианалнбј государство. Гбгбврвоана, мыј СССР-са народјас костын взаімоотношеніјас жылыс вопрос оз вермы не лоны міјанлы первостепеннбј тбдчанлунабн.

Сбветскај Соціалістічэскај Республикајаслбн Сојуз котыртчіс, кызі тбдам, 1922-бд воын СССР-са Сбветјас Медвоґґа Сјезд вылын. Котыртчіс сіґб СССР-са народјас равенство да добровольност подув вылын. Оні дбјствујтыс Конституціја, кодбс прімітбма 1924-бд воын, ем ССР Сојузлбн медвоґґа Конституціја. Тајб вблі кадколаст, кор народјас костын отношеніјассб ез-на вбв колана ногбн лбсбдбма, кор велікороссјас дінб недоверіјелбн коласјасыс нбшта ез-на бырны, кор центрбежнбј вынјас век-на нбшта воґб дбјствујтісны. Колб вблі лбсбдны тајб условіјасын народјаслыс братскај сотруднічество мбда-мбдлы, економічэскај, політічэскај да војеннбј отсасбм подув вылын, најбс бті сојузнбј унанацианалнбј государствоб бтувтбмбн.

Советској власт ез вермы не аґыны тајо фелӧлыс сӧкыдлунјассӧ. Сылӧн вӧліны ас возас буржуазној странајасын унанаціоналној госу- дарствојаслӧн ӱеудачној опытјасыс. Сылӧн вӧлі ас возас важ Австро- Венгріјалӧн провалитчӧм опытыс. I век-жӧ сійӧ муніс унанаціоналној госу- дарство лӧсӧдан опыт вылӧ, ӧд сійӧ тӧдіс, мыј унанаціоналној госу- дарство, коді лоі социализм подув вылын, должен выфержитны став да быд пӧлӧс испытаніејас.

Сійӧ кадсаыс колі 14 во. Кадколастыс тырмана сы вылӧ, медым прӧверитны опытсӧ. I мыј-жӧ? Колӧм кадколаст збыльвылӧ петкӧд- ліс, мыј социализм подув вылын котыртӧм унанаціоналној госу- дарство лӧсӧдан опыт удајччіс тырвыјӧ. Тајӧ ем ленинској націоналној політікалӧн несомӱенној победа. (*Куґа ӱужалан аплодисментјас.*)

Мыјӧн објаснитны тајӧ победасӧ?

Эксплоататорској классјас, националноствјас костса тыш основној котыртысјас абутӧм, експлоатація абутӧм, коді (эксплоатаціяыс) кулӱвирутӧ мӧда-мӧд костын (взаимное) ӱеверіе да пестӧ націо- налістическој страствјас; рабочӧј класслӧн власт дінын сулалӧмыс коді (рабочӧј классыс) ем быдсама сикас нартітӧмлы враг да интер- национализмлыс іфејас вернӧј новлӧдлыс; став хоґажственној да об- щественној олӧмын народјаслӧн мӧда-мӧдлы отсасӧм збыль олӧмӧ пӧртӧм; медбӧрын, СССР-са народјаслӧн форма сертыс националној, пыщкӧс сертыс социалистическој националној культура зоріґалӧм, — став тајӧ да ташӧм сама факторјас вайӧдісны сетчӧ, мыј вужсаыс вежсис СССР-са народјаслӧн ӧблӱкыс, бырі наын мӧда-мӧд діно ӱе- доверіелӧн чувствоыс, развітчис наын мӧда-мӧд кост дружбаӧн чувство да ладміс, ташӧм ногӧн, једіној сојузној государство систе- маын народјаслӧн збыль братској сотруднічество.

Став тајӧ лоӧм вӧснаыс міјан ӧні ем тырвыјӧ артмӧм да став испытаніејассӧ выфержитӧм унанаціоналној социалистическој госу- дарство, код јонлунлы верміс ескӧ завідујтны лубӧј националној госу- дарство му шар вывса лубӧј јукӧнын. (*Бурној аплодисментјас.*)

Ташӧмӧс вежсӧмјасыс, кодјас лоіны колӧм кадколастын СССР-ын *націоналној взаимоотношеніејас јукӧнын.*

Ташӧм обшґој ітогыс СССР-ын хоґажственној да обшґественно- політическој олӧмын вежсӧмјаслӧн, кодјас лоіны 1924-ӧд воґа 1936- ӧд воґса кадколастын.

III.

КОНСТИТУЦІЈА ПРОЕКТЛӧН ОСНОВНОЈ ОСОБЕННОСТЈАС

Кушӧма лоі петкӧдлӧма выль Конституція проектын тајӧ став вежсӧмјассӧ СССР олӧмын?

Мӧдногӧн-кӧ шуны: кушӧмӧс основној особенностјасыс Консти- туція проектлӧн, кодӧс сувтӧдӧма тајӧ Сјездлы відлалӧм вылӧ?

Конституціонној Коміссіјалы вӧлі щӧктӧма пыртны вежлалӧмјас 1924-ӧд воґа Конституція текстӧ. Конституціонној Коміссіја ужалӧм бӧрын артміс Конституціјалӧн выль текст, СССР-са выль Конституціја- лӧн проект. Выль Конституціјалыс проектсӧ лӧсӧдігӧн Конституціонној Коміссіја петліс сыыс, мыј конституція оз вермы лоны сорлалӧма программакӧд. Тајӧ лоӧ, мыј программа да конституція костын ем

сушественној торјалом. Сeкi, кор программа вiстало сы жылыс, мыј нoштa абv-на i мыј нoштa воан кадo колo-на шeдoдны да завојутны, конститyция, мoдaрo, должен вiстaвны сы жылыс, мыј ем-нын, мыј шeдoдoмa да завојyтoмa-нын oни, тaјo каднaс. Пpогpаммa кaсaјтчo мeд-сaco вoзo лoанлы, Конститyция oниjaлы.

Сepсaлoм вылo кык пpимep.

Мiјaн coвeтскoј oбштвeтвo шeдoдic cијoс, мыј cијo coциaлизмco кызвыннaс пoртic-нын oлoмo, лoсoдic coциaлиcтичeскoј cтpoј, мoднo-гoн-кo, пoртic oлoмo cијo, мыј мaркeиcтjaслoн шyco мoднoгoн кoммунизм мeдвoззa либo улыcca фaзaoн. Cијкo, мiјaн кызвыннaс пoртoмa-нын oлoмo кoммунизмлыс мeдвoззa фaзaco, coциaлизм. (*Кy-зa нyжaлaн aплoдиcмeнтjaс.*) Кoммунизм тaјo фaзaлoн oснoвнoј пpинципыс ем, кычi тoдaнныд, фoрмyлa: „быдoнcaн cијo cпocoбнoстjaс ceртi, быдoнлы cијo уж ceртi“. Дoлжeн-o мiјaн Конститyция пeткoдлыны тaјo фaктoс, coциaлизм завојyтoм фaктoс? Дoлжeн-o cијo пoдyлacсыны тaјo зaвoјeвaниje вылac? Кывшyтoг дoлжeн. Дoлжeн, сы вoснa, мыј coциaлизмcы СССР-лы ем cијo, мыј шeдoдoмa да завојyтoмa-нын.

Нo coвeтскoј oбштвeтвo нoштa eз-нa шeдoд кoммунизмлыс вышoј фaзaco oлoмo пoртoм, кoни ыжыдалыс пpинципoн лoб фoр-мyлa: „быдoнcaн cијo cпocoбнoстjaс ceртi, быдoнлы cијo пoтpeбнoст-jaс ceртi“, кoт i cyвтoдo cијo aслыс мoгoн лoктaн кадo шeдoдны кoммунизмлыс вышoј фaзaco oлoмo пoртoм. Вepмac-o мiјaн Конститyция пoдyлacсыны кoммунизм вышoј фaзa вылo, кoдi абy-нa да кoдoс кoлo завојyтны-нa? Oз, oз вepмы, сы вoснa, мыј СССР-лы кoммунизмoн вышoј фaзaыс ем cијo, мыј нoштa абy-нa пoртoмa oлoмo да мыј кoлo oлoмo пoртны вoзoвылo. Oз вepмы, oз-кo cијo кoсcы пoрны вoзoвылo зaвoјeвaниjejaс жылыс пpогpаммao либo дeклa-рaцияo.

Тaщoмoс мiјaн Конститyциялoн pамкajaсыс oниja icтopичeскoј кaдын.

Тaщoм нoгoн выл Конститyциялoн пpoeкт пeткoдлo aснaс мyнoм тyлыс итoг, шeдoдoм зaвoјeвaниjejaслыc-нын итoг. Cијo ем, cијкo, cијoс рeгистpируйтoм да зaкoнoдaтeльнoјa зaкpeпитoм, мыј дeлo вылн шeдo-дoмa да завојyтoмa-нын. (*Бурнoј aплoдиcмeнтjaс.*)

Тaын мeдвoззa oсoбeннoстыс СССР-ca выл конститyция пpoeкт-лoн.

Вoзo. Буржуазнoј cтpaнajaсca конститyцияjaс вeк пeтoны кaпi-тaлиcтичeскoј cтpoј зyмыдлун жылыс yбeждeниjeыс. Тaјo конститy-цияjaслoн глaвнoј пoдyлыс ем кaпитaлизмoн пpинципjaс, cылoн oснoв-нoј yстoјjaсыс: мy, вoрjaс, фaбpикаjaс, зaвoдjaс да пpoизвoдствoсa мyкoд бpудиjejaс да cpeдcтвoяс вылo чaстнoј coбcтвeннoст; мoртoс мoртoн eкcплoатирyйтoм да eкcплoатaтoрjaслoн да eкcплaтиpy-тaнajaслoн емлун; oбштвeтвoсa oтик пoлyс вылac ужaлыс yнжык joзлoн cyзcытoмлун да мoд пoлyс вылac ужaвтoм eщaжык, нo cyзcaнa joзлoн poкoш; да c.в. да c.в. Нaјo мыжoны кaпитaлизмca тaјo да тaщoм caмa yстoјjaс вылo. Нaјo тaјojaсoс пeткoдлoны, нaјo вынoдoны тaјojaсoс зaкoнoдaтeльнoј пoрaдoкoн.

СССР-ca выл Конститyциялoн пpoeкт, нaыс тoрjaлoмoн, пeтo кaпi-тaлиcтичeскoј cтpoј ливидирyйтoм фaктыс, СССР-ын coциaлиcтичeскoј cтpoјлoн пoбeдa фaктыс. СССР-ca выл Конститyция пpoeктлoн глaв-нoј пoдyлыс ем coциaлизмoн пpинципjaс, cылoн oснoвнoј yстoјjaсыс, кoдjaсoс зaвoјyтoмa да пoртoмa-нын oлoмo: мy, вoрjaс, фaбpикаjaс,

заводјас да производствоса мукѡд брѡдѡијас да средствојас вылѡ социалистическѡј собственност; експлоатација да експлоататорскѡј классјасѡс ликвидирѡтѡм; унжык јѡзлыс корысалѡмсѡ да ещажык-лыс роскошѡ ликвидирѡтѡм; ужтѡмалѡм ликвидирѡтѡм; уж, кыѡи обязанност да честа долг ужавны вермыс быд гражданилѡн формула сертѡ: „кодѡ оз ужав, сѡјѡ оз сој“. Уж вылѡ право, мѡдногѡнкѡ, гарантѡрованнѡј уж пѡлучитѡм вылѡ быд гражданилѡн право; шѡјчѡм вылѡ право; образованије вылѡ право; да с. в. да с. в. Вылѡ Конституцијалѡн проект мыжѡс социализмлѡн тајѡ да тащѡм сама устојјас вылѡ. Сѡјѡ петкѡдлѡ најѡс, сѡјѡ вынсѡдѡ најѡс законодателнѡј пѡрадѡкѡн.

Тащѡм мѡд особенностыс вылѡ Конституција проектлѡн.

Воѡд. Буржуазнѡј конституцијас лантѡмѡн петѡны сѡјѡ предпосылкаыс, мыј общество состоитѡ антагонистическѡј классјасыс, озырлунѡн владејтыс классјасыс да классјасыс, кодјас оз владејтны сѡјѡн, мыј кѡт кущѡм партија ез лок власт дѡнѡ, обществоѡн государственнѡј вескѡдлѡмыс (диктатура) должен лоны буржуазѡија кѡын, мыј конституција колѡ сы могыс, медым закрепѡтны общественнѡј пѡрадѡкјас, кодјас угоднѡјѡс да выгоднѡјѡс озыр классјасыс.

СССР-са вылѡ Конституцијалѡн проект, буржуазнѡј конституцијасыс торјалѡмѡн, петѡ сыыс, мыј обществоѡн абу-нѡн сесса антагонистическѡј классјас, мыј обществоыс состоитѡ мѡда-мѡдыслы дружественнѡј кык классыс, рабочѡјјасыс да крестанаыс, мыј власт дѡрас сулалѡны щук тајѡ ужалыс классјасыс, мыј обществоѡн государственнѡј вескѡдлѡмыс (диктатура) принадлежитѡ рабочѡј классы, кыѡи обществоса воѡынмуныс классы, мыј конституција колѡ сы могыс, медым закрепѡтны общественнѡј пѡрадѡкјас, кодјас угоднѡјѡс да выгоднѡјѡс ужалыс јѡзлы.

Тащѡм којмѡд особенностыс вылѡ Конституција проектлѡн.

Воѡд. Буржуазнѡј конституцијас лантѡмѡн петѡны сѡјѡ предпосылкаыс, мыј нацијас да расајас оз вермыны лоны ѡткоѡ правоѡс, мыј емѡс тырправоа нацијас да емѡс абу тырправоа нацијас, мыј сыыс кынѡи ем нѡшта нацијаслѡн либѡ расајаслѡн којмѡд категорија, шуам колонијасын, кодјаслѡн правојасыс нѡшта ещажык-на абу тырправоа нацијаслѡн дорыс. Тајѡ лоѡ, мыј став тајѡ конституцијасыс асланыс подувнаныс емѡс националистическѡјѡс, мѡдногѡнкѡ, ыжыдалыс нацијаслѡн конституцијас.

Тајѡ конституцијасыс торјалѡмѡн, СССР-са вылѡ Конституцијалѡн проект, мѡдарѡ,—пыдѡѡ интернационалнѡј. Сѡјѡ петѡ сыыс, мыј став нацијасыс да расајасыс ѡткоѡ правоѡс. Сѡјѡ петѡ сыыс, мыј ку рѡмын либѡ сорыын, культурнѡј уровенын либѡ государственнѡј развѡитѡје уровенын торјалѡмыс, сѡј-жѡ кыѡи ѡ нацијас да расајас костын кущѡмкѡ мукѡд пѡлѡс торјалѡм—оз вермы лоны помкаѡн сы вылѡ, медым оправдајтны националнѡј неравноправѡје. Сѡјѡ петѡ сыыс, мыј став нацијас да расајас, најѡ важ да ѡнија положеније вылѡ вѡѡдѡтѡг, најѡ вын либѡ жеблун вылѡ вѡѡдѡтѡг,—долженѡс пѡлзујтчыны ѡткоѡ правојасѡн обществоса став хозяйственнѡј, общественнѡј, государственнѡј да культурнѡј олѡм став јукѡдјасын.

Тащѡм нѡлѡд особенностыс вылѡ Конституција проектлѡн.

Вылѡ Конституција проектлѡн вѡтѡд особенностыс ем сылѡн последѡвателнѡј да помѡѡ выѡержаннѡј демократизм. Демократизм боксан

відбодмөн, буржуазнōй конститүціјаслōн позō јукны кык группа вылō: конститүціјаслōн ѓтїк группа вескыда отрїцајтō лїбō збылысō нїнōмō вайдōдō гражданајас правојаслыс равенствосō да демократїческōй свободајассō. Конститүціјаслōн мōд группа окота пырыс прїмїтō і весїг афїшїрујтō демократїческōй панасјассō, но вōчō секї сещōм оговоркајас да огранїченїејас, мїј демократїческōй правојасыс да свободајасыс лобны зїкōз їзуродүјтōмаѓс. Најō вїсталōны став гражданајаслы ѓткоѓ бōрјысан правојас јылыс, но сенї-жō огранїчївајтōны најос оседлостōн, велōдчōм да весїг ембур сертї цензōн. Најō вїсталōны гражданајас ѓткоѓ правојас јылыс, но сенї-жō пасїдōны, мїј тајō оз їнмы нывбабајаслы, лїбō їнмō налы мыјкō-мында. І с. і с. в.

СССР-са выл Конститүціја проектлōн особенностыс сыын, мїј сїјō свободнōй ташōм сама оговоркајассыс да огранїченїејассыс. Сылы абуѓ актївнōй лїбō пасївнōй гражданајас, сылы став гражданајасыс актївнōјѓс. Сїјō оз прїзнајт правојасын торјалōм мужчинајас да нывбабајас, „оседлōјјас“ да „не-оседлōјјас“, ембурајас да ембуртōмјас, велōдчōм да велōдчытōмјас костын. Сылы став гражданајасыс асланыс правојасын ѓткоѓѓс. Оз їмушественнōй положенїе, оз націоналнōй прїсхождєнїе, оз пол, оз служебнōй положенїе, а быд гражданилōн аслас способностјасыс да аслас ужыс урчїтōны обшествоын сылыс положенїесѓ.

Медбōрын, нōшта ѓтї особенност выл Конститүціја проектлōн. Буржуазнōй конститүціјаслōн век колччōны гражданајаслыс формалнōй правојассō пасїдōмōн, тајō правојассō олōмас нуѓдан условїејас јылыс, најос олōмас нуѓдан позанлун јылыс, најос олōмас нуѓдан средствојас јылыс тōждыстōг. Сорнїтōны гражданајас равенство јылыс, но вунѓдōны, мїј оз вермы лоны збылыс равенствоыс кōзайн да рабечōј костын, помешчїк да крестанїн костын, воззаясыслōнкō ем озырлун да обшествоын полїтїческōй вес, а мōдјассō лшїтōма і ѓтїксыс і мōдгыс, воззаясыс-кō емѓс експлоататорјас, а мōдјасыс експлоатїрујтанајас. Лїбō нōшта: сорнїтōны кыв, собранїејас да печат свобода јылыс, но вунѓдōны, мїј став тајō свободајасыс вермасны пōрны рабечōј класслы куш сорнїѓ, абу-кō сылōн аслас кїас собранїејас вылō шогмана помешченїејас, бур тїпографїјас, тырмымōн мында печатајтчан бумага да с. в.

Выл Конститүціја проектлōн особенностыс сыын, мїј сїјō оз колччы гражданајаслыс формалнōй правојассō пасїдōмōн, а ѓктаыслыс центрсѓ (центр тяжести) вужѓдō тајō правојассō гарантїрујтōм јылыс, тајō правојассō олōмѓ пōртан средствојас јылыс вопрос вылō. Сїјō оз сōмын јѓзѓд гражданајас правојаслыс равенство, но і обєспечївајтō сїјѓс експлоатаціаа режїм бырѓдōм фактсѓ, быдсама пѓлѓс експлоатаціаыс гражданаѓс мѓздан фактсѓ законодателнōја закрепїтōмōн. Сїјō оз прѓстѓ јѓзѓд уж вылō право, но і обєспечївајтō сїјѓс советскōй обшествоын крїзїсјас абутōм фактсѓ, ужтōмалōм бырѓдōм фактсѓ законодателнōја закрепїтōмōн. Сїјō оз прѓстѓ јѓзѓд демократїческōй свободајас, но і законодателнōй пѓрадокн обєспечївајтō најос колана матерїалнōй средствојасѓн. Гѓгѓрвоана та сертї, мїј выл Конститүціја проектлōн демократїзмыс абу „обычнōј“ да „ставнѓ прїзнајтōм“ демократїзм вообшче, а *соціалїстїческōј* демократїзм.

Ташōмѓ СССР-са выл Конститүціја проектлōн основнōй особенностјасыс.

Ташом петкӧдчӧмыс въл Конститүция проектн СССР-са хожајственнӧј да обшественно-політическӧј олӧмын сійӧ сдвігјасыслӧн да вежсӧмјасыслӧн, кодјас лоіны 1924-ӧд вогань 1936-ӧд воӧзса кад-коластын.

IV.

КОНСТИТУЦІЈА ПРОЕКТӦС БУРЖУАЗНӧЈ КРИТИКУЈТӦМ

Некымын кыв Конститүция проектӧс буржуазнӧј критікујтӧм јылыс.

Вопрос сы јылыс, кызі Конститүция проект дінӧ относітчӧ иностранныј буржуазнӧј печат, представляјтӧ, ґерт, кушӧмкӧ интерес. Сы вӧсна, мыј иностранныј печат петкӧдлӧ буржуазнӧј странајасса населеніе разнӧј слӧјјасылыс обшественнӧј мӧвп, мі огӧ вермӧ бокіті мунны сійӧ критікасыс, кодӧс паскӧдіс тајӧ печатыс Конститүция проекты паныд.

Иностраннӧј печатлӧн Конститүция проект вълӧ реагірујтан мед-возса прізнакјасыс петкӧдчісны определоннӧј тенденціјаын—лантӧмӧн овны Конститүция проект јылыс. Тајӧ случајын ме тӧдвылын кута меґса реакціоннӧј, фашистскӧј печат. Критікјаслӧн тајӧ груп-пайс лыддіс меґса бурӧн прӧстӧ лантӧмӧн овны Конститүция про-ект јылыс, петкӧдлыны ґелӧсӧ сізі, кызі быттӧ проектыс ез вӧвлы і абу сійӧ пріродаын вообшче. Вермасны шуны, мыј лантӧмӧн олӧ-мыд абу критіка. Но тајӧ абу вескыд. Лантӧмӧн олан метод, кызі ігнорірујтан аслысама способ, ем сіз-жӧ критікалӧн форма, ґерт, глупӧј да ґешкод, но век-жӧ критікалӧн форма. (*Ставӧн сералӧны, аплодіментјас.*) Но лантӧмӧн олан методнад налӧн ез арты. Бӧр-јапомас налы быт лоі востыны клапан да јубртны мірлы, мыј, кӧґ кушӧм-ні абу печальнӧ, СССР-са Конститүціјалӧн проект век-жӧ ем, і не сӧмын ем, но і заводітӧ зловреднӧја ґејствүјтны јӧз вежӧрјас вълӧ. Да мӧднӧгӧн і ез вермы лоны сы вӧсна, мыј век-жӧ свет вы-лын ем кушӧмкӧ обшественнӧј мӧвп, лыддґысысјас, ловја јӧз, код-јас кӧсјӧны тӧдны фактјас јылыс правда, і дыр кутны најӧс чорыда ылӧдлӧмӧн абу некушӧм позанлун. Пӧрјасӧм вылад ылӧз он мун...

Критікјаслӧн мӧд группа прізнајтӧ, мыј Конститүціјалӧн проект пріродаын збылыс сушествүјтӧ, но сійӧ лыддӧ, мыј проект оз представляјт ыжыд интерес сы вӧсна, мыј збылвылас сійӧ абу кон-ститүціјалӧн проект, а куш бумага тор, куш кӧсјысӧм, кодӧс арта-лӧма сы вълӧ, меґым вӧчны кушӧмкӧ мањовр да пӧрјавны јӧзӧс. Секи-жӧ најӧ содтӧны, мыј буржык проект СССР ез і вермы сетны сы вӧсна, мыј ачыс СССР абу государство, а сӧмын—географічес-кӧј понатіе (*ставӧн сералӧны*), а абу-кӧ сійӧ государство, то і кон-ститүціјаыс сылӧн оз вермы лоны збыл конститүціјаӧн. Критікјас тајӧ группаса тіпичнӧј представітел, шензана кӧґ абу, германскӧј офіціоз „ґејтше Сіпломатіш-Політіше Корреспондентц“. Тајӧ жур-налыс вескыда шуӧ, мыј СССР-лӧн Конститүция проект ем прӧстӧј кӧсјысӧм, пӧрјасӧм, „потомкінскӧј ґереvнѡ“. Сіјӧ паґјавтӧг шуӧ, мыј СССР абу государство, мыј СССР „представляјтӧ оз мыјкӧ мӧдтор, а стӧча урчітан географіческӧј понатіе“ (*ставӧн сералӧны*), мыј СССР-лыс Конститүция оз поз та вӧсна прізнајтны збыл кон-ститүціјаӧн.

јас волины і воґжыксѳ крестана кын. Тајѳ факт, а абу кѳс-
јысѳм.

Сесса, Сѳветскѳј власт експропріурјтис капіталістјаслыс класс,
мырдѳіс налыс банкјас, заводјас кѳрттујјас да проіздводство мукѳд
ѳрудіејас да средствојас, јѳзѳдіс најѳс соціалістическѳј собствен-
ностѳн да пунктис тајѳ предпріјатіејасѳн јуралысјасѳ рабочѳј клас-
слыс медѳур војтырѳс. Тајѳ факт, а абу кѳсјысѳм. (*Куґа нужалан
апломісментјас.*)

Сесса, промышленностѳс да візму овмѳсѳс выль, соціалістическѳј
панасјас вылын, выль техніческѳј базаѳн котыртѳм бѳрын, Сѳвет-
скѳј власт шедѳдіс сіјѳс, мыј ѳні СССР-ын візму ужалѳм сетѳ 1 $\frac{1}{2}$,
пѳв унжык продукціјасѳ, војнаѳґса кадын серті, індустріја вѳчѳ 7
пѳв унжык продукціјасѳ, војнаѳґса кадын серті, а народнѳј доход
быдміс 4 пѳв, војнаѳґса кадкѳд ѳтластѳтѳмѳн. Ставыс тајѳ—факт-
јас, а абу кѳсјысѳмјас. (*Куґа нужалан апломісментјас.*)

Сесса, Сѳветскѳј власт бырѳдіс ужтѳмалѳм, пѳртис олѳмѳ уж вы-
лѳ право, шојчѳм вылѳ право, образоваңіе вылѳ право, обеспечі-
тис рабочѳјјаслы, крестаналы да інтелыігенціјалы буржык матеріал-
нѳј да культурнѳј условіејас, обеспечітис всеобшщѳј, вескыд да рав-
нѳј бѳрысан правојас гражданаѳн гусѳн гѳлѳсујтѳмѳн олѳмѳ пѳртѳм.
Ставыс тајѳ—фактјас, а абу кѳсјысѳмјас. (*Куґа нужалан апломіс-
ментјас.*)

Медбѳрын, СССР сетис выль Конституціјалыс проект, коді абу
кѳсјысѳм, а тајѳ быдѳнлы тѳдса фактјасѳ регістріурјтѳм да зако-
нодателнѳја закрепітѳм, сіјѳс, мыј-нын шедѳѳѳма да завојурѳма,
регістріурјтѳм да законодателнѳја закрепітѳм.

Јуавсѳ, кытчѳ воѳ тајѳ став бѳрас германскѳј офіціозыс господа-
јаслѳн „потѳмкінскѳј деревњајас“ јылыс болыґмыс, оз-кѳ сѳѳ, мыј
најѳ пунктисны могѳн ґѳбны народыс СССР јылыс правдасѳ, ылѳдны
народсѳ, пѳрјавны сіјѳс.

Ташѳмѳс фактјас. А фактјас, кыґ шуѳны, упр'амѳј тор. Герман-
скѳј офіціозыс господа вермасны шуны, мыј сымын лѳкжык факт-
јаслы. (*Стаѳн вералѳны.*) Но секі налы позѳ вѳчавіґны тѳдса рѳч
поговорка кывјасѳн: „дуракјаслы закон абу гіжѳма“. (*Гажса серам,
куґа нужалан апломісментјас.*)

Крѳікјаслѳн *којмѳд* группа абу прѳтѳв прізнајтны Конституціја
проект сајын ізвестнѳј достоінствојас, сіјѳ лыдѳѳ сіјѳс бур торјѳн,
но сіјѳ, аґґанны-ѳ, зев сомневајтчѳ, медым кушѳм сурѳ положені-
ејасѳ сѳлыс позѳ вѳлі пѳртны олѳмѳ, ѳд сіјѳ убедітчѳма, мыј тајѳ
положеніејасѳ вообщѳе оз позѳ олѳмѳ пѳртны да колѳны бумага
вылын. Тајѳ, небыда шуѳмѳн, скептікјас. Најѳ, тајѳ скептікјасыс,
емѳс став странајасын.

Колѳ шуны, мыј накѳд мі паныдагам ог медвоґґаыс. 1917-ѳд
воын, большевікјасѳн власт бостігѳн, скептікјас шулісны: большевік-
јас, пѳжалуј, абу лѳк војтыр, но властѳн налѳн фелѳыс оз артмы,
најѳ провалітчасын. Но, фелѳ вылас лоіс, мыј провалітчисны ез
большевікјас, а скептікјас.

Гражданскѳј војна да іностраннѳј інтервенціја дырјі скептікјас-
лѳн тајѳ группаыс шуліс: Сѳветскѳј власт, ферт, абу лѳктор, но
фенікін Колчаккѳд да содтѳд іностранецјас, пѳжалуј, ѳѳлѳтасын
сіјѳс. Но, фелѳ вылас лоіс, мыј скептікјас і тані провѳчїтајтчисны.

Кор Сѳветскѳј власт јѳзѳдіс первојја вітвѳса план, скептікјас
бара петісны сцена вылѳ, шуѳмѳн: пјатїлетка, ферт, бур фелѳ, но

дѣва-кѣ сїѣ олѣмѣ пѣртана, колѣ чајтны, мѣ болшевікјаслѣн пјатлеткаѣн дѣлѣыс оз артмы. Но фактјас петкѣдлісны, мѣ скептікјаслы бара ез вѣзїт: вїтвѣса план вѣлі пѣртѣма олѣмѣ нѣл воѣн.

Тажѣс-жѣ колѣ вїставны выл Констїтуцїја проект јылыс да сїѣс скептікјаслѣн крїтїкујтѣм јылыс. Сулалѣ вѣлі јѣзѣдны проект, медым крїтїкјаслѣн тајѣ группаыс вылыс петкѣдчїс сцена вылын аслас шогсана скепсіснас, аслас сомнѣнїејаснас Констїтуцїјалыс ѣткымын положенїејассѣ олѣмѣ пѣртны поѣом куѣа. Абу некушѣм подув сомнѣвѣјтчыны сын, мѣ скептікјас провалїтчасны і тајѣ случајас, провалїтчасны ѣні сїѣ-жѣ, кычї најѣ ез ѣтчыд-нїн провалїтчывлыны војдѣр.

Крїтїкјаслѣн *нолѣд* группа, выл Констїтуцїјалыс проект атакујтїгѣн характѣрїзујтѣ сїѣс, кычї „вескыдвыв вѣшјѣм“, кычї „пролетарїат дїктатураыс ѣткажїтѣм“, кычї „болшевітскѣј режїм лїквїдїрујтѣм“. „Болшевікјас шатѣвтчїсны вескыдвыв, тајѣ факт“—шудны најѣ разнѣј гѣлѣсјасѣн. Медса-нїн зїлѣны та боксаѣ ѣткымын полскѣј да мыкѣмында амерїканскѣј гѣзетјас.

Мѣ шуны тајѣ, поѣѣ-кѣ шуны, крїтїкјас јылыс?

Рабочѣј класс дїктатуралыс подувсѣ паскѣѣм-кѣ да дїктатураѣс ѣбшчествѣн гѣсударствѣннѣја вескѣдлан гїбкѣјжык, сїѣкѣ,—ыжыд вынѣбражык сїстѣмаѣ пѣртѣм-кѣ наѣн трактујтѣѣ оз кычї рабочѣј классыс дїктатураѣс јѣнмѣѣдѣм, а кычї сїѣс слабмѣѣдѣм лїѣѣ вѣсїтѣ кычї сыс ѣткажїтѣм, то поѣѣ і јуавны: а тѣѣѣны-ѣ воѣбшчѣ тајѣ гѣспѣдајасыс—мѣј сїѣ лоѣ рабочѣј класслѣн дїктатураыс?

Соціалїзмлыс пѣбедајас законѣдатѣлнѣја закрѣпїтѣм-кѣ, індустрїалїзацијалыс, коллѣктивїзацијалыс да демократїзацијалыс успѣхјас законѣдатѣлнѣја закрѣпїтѣм-кѣ налѣн шусѣ „вескыдвыв вѣшјѣмѣн“, то поѣѣ і јуавны: а тѣѣѣны-ѣ воѣбшчѣ тајѣ гѣспѣдајасыс—мѣјѣн торјалѣ шужаыс вескыдыс? (*Ставѣн сѣралѣны, аплодїсментјас.*)

Оз вермы лѣны сомнѣнїе, мѣј тајѣ гѣспѣдајасыс помѣз зугсїсны Констїтуцїја проектѣс асланыс крїтїкујтѣмын да, зугсѣм ѣѣрас, сорлалїсны вескыдѣ шужакѣд.

Оз поѣ тајѣ случај куѣа не ускѣдлыны тѣѣвылѣ Гѣгѣл „Мјортвыје дүшыс“ Пѣлагеја нїма двѣровѣј „нылкаѣс“. Сїѣѣ, кычї вїсталѣ Гѣгѣл, бѣстсїс кычкѣ петкѣдлыны Чїчїков кучѣр Сѣлїфанлы туж, но ез куж торјѣдны тужлыс вескыдладѣр бѣксѣ шужаладѣр бѣкыс да зугсїс да вескалїс лѣсытѣм положенїеѣ. Колѣ прїзнајтны, мѣј полскѣј гѣзетјасыс мїјан крїтїкјас, најѣ став амбїцїја вылѣ вїѣѣдтѣг, вѣк-жѣ ез ылѣ мунны „Мјортвыје дүшыс“ двѣровѣј „нылка“ Пѣлагеја вѣѣѣртан уровѣныс. (*Аплодїсментјас.*) Ускѣдланнѣ-кѣ тѣѣвылад, кучѣр Сѣлїфан азчїс коланаѣн вїдны Пѣлагејаѣс вескыдѣс да шужаѣс сорлалѣмыс, сылы шудмѣн: „Ек те, сѣѣ кока.. он тѣѣ, кѣні вескыдвыв, кѣні шужавыв“. Мѣным кажїтѣѣ, мѣј колїс ескѣ таѣ-жѣ вїдны мїјанлыс несус крїтїкјасѣс, налы шудмѣн: ек тї, гѣре-крїтїкјас...он тѣѣѣ, кѣні вескыдвыв, кѣні шужавыв. (*Куѣа нужалан аплодїсментјас.*)

Мѣѣѣѣрын, крїтїкјаслѣн нѣшта ѣтїк группа. Воѣзажык группаыс-кѣ мыжѣѣ Констїтуцїјалыс проектѣсѣ рабочѣј класс дїктатураыс ѣткажїтѣмыс, то тајѣ группа мыжѣѣ сїѣс, мѣѣарѣ, сыс, мѣј проект нїнѣм оз вѣж СССР-са ѣнїја положенїејын, мѣј сїѣ вѣрѣѣѣтѣг колѣ рабочѣј класслыс дїктатура, оз лѣз полїтїчѣскѣј партїјаслы свѣбѣда да вынаѣн колѣ ѣнїја вескѣдлан положенїејсѣ коммуністјас партїјалыс СССР-ын. Такѣѣ шѣщ крїтїкјаслѣн тајѣ группаыс лыѣѣѣ,

мы] СССР-ын партијаслы свобода абутомлун ем демократизмлыс подувјасё торкан признак.

Мем лоб признајтны, мы] въл Конституцијалон проект збылыс вынаон колё рабочёј класс фктуатуралыс режім, сїз-жб кызі веж-тбг колё бнїја вескбдлан положенїе Коммунистическёј партијалыс СССР-ын. (*Бурнбј аплодисментјас.*) Уважаембј критїкјас-кб тајбс лыдббдны Конституција проектлыс тырмытомторјбн, то поёб сбмын жалытыштны та жылыс. А мї, большевїкјас, лыдбам тајбс Конституција проект достоинствобн. (*Бурнбј аплодисментјас.*)

Бостны-кб разнбј политическёј партијаслы свобода жылыс, то мї кутчысам танї неуна мбдзык вїзбдласјасб. Партија ем классбн јукбн, сылбн воынмуныс јукбн. Некемын партија, а сїзкб і партијаслы свобода вермас лоны сбмын сешбм обшествобн, кбнї ембс антагонистическёј классјас, кодјаслбн интересјасыс враждебнбјбс да мїрїтчытомбс, кбнї ембс, шуам, капиталїстјас да рабочёјјас, помещїкјас да крестана, кулакјас да беднота да с. в. Но СССР-ын абу-нїн сесса тащбм классјасыс, кызі капиталїстјас, помещїкјас, кулакјас да с. в. СССР-ын ем сбмын кык класс, рабочёјјас да крестана, кодјаслбн интересјасыс не сбмын абу враждебнбјбс, а мбдарб,—дружественнбјбс. Сїзкб, СССР-ын абу подулыс некемын партија сушествутбмлы, а сїзкб і тајб партијаслы свобода. СССР-ын ем подув сбмын бтї партијалы, Коммунистическёј партијалы. СССР-ын вермас сушествутны сбмын бтї партија—коммунистјаслбн партија, кодї повтбг да помбз дорјб рабочёјјаслыс да крестаналыс интересјасб. А мы] сїбб оз лоба дорјы тајб классјаслыс интересјасб, таын ббвакб вермас лоны кущбмкб сомневајтбм. (*Бурнбј аплодисментјас.*)

Сорнїтбны демократїја жылыс. Но мы] сїбб демократїяис? Демократїја капиталїстическёј странајасын, кбнї ембс антагонистическёј классјас, медббрынсб, ем вынајаслы демократїја, озыр ещажыкјаслы демократїја. Демократїја СССР-ын, мбдарб, ем ужалысјаслы демократїја, мбдногбн-кб, ставлы демократїја. Но таыс петб, мы] демократизмлбн подувјасыс торкебны оз СССР-са въл Конституција проектбн, а буржуазнбј конституцијасбн. Со мы] вбсна ме думайта, мы] СССР-лбн Конституција ем мїрын зїк бтї помбзыс демократическёј конституција.

Тақї сулалб делбыс СССР-са въл Конституција проектбс буржуазнбј критїкујтбмкбд.

V

КОНСТИТУЦИЈА ПРОЕКТБ ВЕСКБДБМЈАС ДА СОДТБДЈАС

Вужам Конституција проектб вескбдбмјас да содтбдјас жылыс вопросб, кодјасбс сетїсны гражданајас проектбб став народбн обсуждајтїгбн.

Конституција проектбб став народбн обсуждајтбм сетїс, кызі тбдам, велуна вескбдбмјас да содтбдјас. Најбс ставбб публикујтбма советскёј печатын. Вескбдбмјас унасїкаслун вбснаыс да налбн не-бткод, дон вбснаыс колїс ескб најбс јукны, ме ногбн, кујїм катего-рїја вылб.

Первојја категоријаа вескѡдѡмјаслѡн аслыспѡлѡслуныс сын, мы најѡ вѡсталѡны оз Констѡтуцѡјаа вѡпросјас јылыс, а воѡѡ лоан законѡдательнѡј органјас быдлунја законѡдательнѡј уж вѡпросјас јылыс. Страхованѡјеыс торја вѡпросјас, колхознѡј строѡтелствоыс ѡткымын вѡпросјас, промышлѡннѡј строѡтелствоыс ѡткымын вѡпросјас, фѡнѡнсѡвѡј уж вѡпросјас,—тащѡмѡс темајасыс тајѡ вескѡдѡмјасылѡн. Тыдалѡ, тајѡ вескѡдѡмјасылѡн авторјасыс агныс ез гѡгѡрвоны Констѡтуцѡиѡннѡј вѡпросјас да быдлунја законѡдательство вѡпросјас кѡстыс торјалѡмсѡ. Бурещ та вѡсна најѡ зѡлѡны пыртны Констѡтуцѡјаѡ кыч поѡѡ унжык законјас, фелѡсѡ сетчѡ вѡјѡдѡмѡн, медем пѡртны Констѡтуцѡјасѡ законјас свѡд кѡдѡ. Но Констѡтуцѡјаыд абу законјаслѡн свѡд. Констѡтуцѡја ем основнѡј закон, ѡ сѡмын основнѡј закон. Констѡтуцѡја оз ѡсклучајт, а предполагајтѡ воѡѡ лоан законѡдательнѡј органјаслыс быдлунја законѡдательнѡј ужсѡ. Констѡтуцѡјаа сѡтѡ јурѡдѡфѡческѡј подув тащѡм органјас воѡѡ лоан законѡдательнѡј ужыслы. Та вѡсна тащѡм сама вескѡдѡмјасыс да сѡдтѡдјасыс, кѡдјаслѡн абу вескыд ѡтношенѡјеыс Констѡтуцѡјалы, колѡ лѡны, ме ногѡн, ыстѡмаѡс странаса воѡѡ лоан законѡдательнѡј органјасѡ.

Мѡд категоријаас колѡ ѡтнесѡтны сещѡм вескѡдѡмјас да сѡдтѡдјас, кѡдјас зѡлѡны пыртны Констѡтуцѡјаѡ ѡсторѡфѡческѡј справкајаслыс элементјас лѡбѡ фекларѡцѡјалыс элементјас сы јылыс, мы нѡшта ез-на шѡдѡд Сѡветскѡј власт да мыј сылы колѡ шѡдѡдны воѡѡвылѡ. Пасјыны Констѡтуцѡјаын, кущѡм сѡкыдлунјас венѡсны уна војас чѡ-жѡн партѡја, рабочѡј класс да став ужалысјас сѡцѡѡлѡзм победа вѡсна тышы; ѡндыны Констѡтуцѡјаын сѡветскѡј двѡженѡјелыс помса целсѡ, мѡдногѡн-кѡ, полнѡј коммуѡнѡстѡфѡческѡј ѡбщество стрѡѡтѡм,—тащѡмѡс темајасыс тајѡ вескѡдѡмјасылѡн, кѡдјас емѡс уна вариѡцѡја-јасын. Ме чајта, мыј тащѡм вескѡдѡмјассѡ да сѡдтѡдјассѡ сѡ-жѡ колѡ вештыны бѡкѡ, кызѡ Констѡтуцѡјаа дѡнѡ вескыд ѡтношенѡје кутѡтѡмјасѡс. Констѡтуцѡјаа ем сѡјѡ завојеванѡјејассѡ, кѡдјасѡс шѡдѡдѡма да ѡбеспечѡтѡма-нын, регѡстрѡрујтѡм да законѡдательнѡја закрепитѡм. Мѡ-кѡ ѡгѡ кѡсѡјѡ торкны Констѡтуцѡјалыс тајѡ основнѡј самсѡ, мѡжанлы оз ков сѡјѡс тыртны важ јылыс ѡсторѡфѡческѡј справкајасѡн лѡбѡ СССР-са ужалыс јѡзлѡн воѡѡ лоан завојеванѡјејас јылыс фекларѡцѡја-јасѡн. Тајѡ фелѡбыслы мѡжан емѡс мукѡд тујјас да мукѡд документјас.

Медбѡрын, кѡјмѡд категоријаѡ колѡ ѡтнесѡтны сещѡм вескѡдѡмјас да сѡдтѡдјас, кѡдјаслѡн ем вескыд ѡтношенѡје Констѡтуцѡјаа проект дѡнѡ.

Тајѡ категоријаса вескѡдѡмјасылѡн ыжыджык јукѡныс кутѡ редакцѡиѡннѡј сам. Та вѡсна најѡс поѡѡс ескѡ сетны тајѡ Сјезд Редакцѡиѡннѡј Комѡссѡјаѡ, кѡдѡс, ме чајта, лѡсѡдас Сјезд, сылы выл Констѡтуцѡјаа текстыс ѡкѡнчателнѡј редакцѡјасѡ лѡсѡдны поручѡтѡмѡн.

Бѡстны-кѡ кѡјмѡд категоријаса мукѡд вескѡдѡмјассѡ, то најѡ кутѡны јѡна ыжыджык тѡдѡчанлун, да на јылыс ковмас, ме ногѡн, шуны танѡ некымын кыв.

1) Медвоѡ Констѡтуцѡјаа проект первојја стаѡтаѡ вескѡдѡмјас јылыс. Ем нѡл вескѡдѡм. Ѳтѡкјас вѡзјѡны „рабочѡјјаслѡн да крѡстѡналѡн гѡсударство“ кывјас пыдѡѡ шуны: „ужалыс јѡзлѡн гѡсударство“. Мѡдѡд вѡзјѡны „рабочѡјјаслѡн да крѡстѡналѡн гѡсударство“ кывјас дѡнѡ сѡдтыны: „да ужалыс ѡнѡтелѡгенцѡјалѡн“. Кѡјмѡдјас вѡзјѡны „рабочѡјјаслѡн да крѡстѡналѡн гѡсударство“ кывјас пыдѡѡ

шуну „СССР територія вылын олыс став расајаслѳн да націоналностјаслѳн государство“. Нѳлѳдјас вѳзјѳны „крестана“ кывсѳ вежны „колхозникјас“ кывјѳн либѳ „соціалістическѳј візму овмѳсын ужалыс јѳзлѳн“ кывјѳн.

Колѳ-ѳ примітны тајѳ вескѳѳѳмјассѳ? Ме чајта, мыј оз ков.

Мыј јылыс вісталѳ Конституція проектлѳн первојја статѳаыс? Сіјѳ вісталѳ сѳветскѳј обшчество классѳвѳј состав јылыс. Вермам-ѳ мѳ, марксістјас, мунны бокітѳ Конституціяын мѳјан обшчество классѳвѳј состав јылыс вѳпросыс? Огѳ, огѳ вермѳ. Сѳветскѳј обшчество, кызѳ тѳдам, состоітѳ кык классыс, рабочѳјјасыс да крестанаыс. Конституція проектлѳн первојја статѳаыс та јылыс бурещѳ і вісталѳ. Сізкѳ, Конституція проектлѳн первојја статѳаыс лучкѳ петкѳѳлѳ мѳјан обшчестволыс классѳвѳј составсѳ. Вермасны јуавны: а ужалыс інтеллігенція? Інтеллігенція некѳр ез вѳв дај оз вермы лѳны классѳн,—сіјѳ вѳлі і колѳ прослѳјкаѳн, кодѳ рекрутірујтѳ ассыс шленјассѳ обшществѳса став классјас пѳвстыс. Важ кадѳ інтеллігенція рекрутірујтліс ассыс шленјассѳ двор'ана пѳвстыс, буржуазіја пѳвстыс, мыјкѳмында крестана пѳвстыс да сѳмын неуна рабочѳјјас пѳвстыс. Мѳјан сѳветскѳј кадѳ інтеллігенція рекрутірујтѳ ассыс шленјассѳ медсасѳ рабочѳјјас да крестана пѳвстыс. Но кѳт кызѳ сіјѳ ез рекрутірујтчы да кѳт кушѳѳм характер сіјѳ ез кут, інтеллігенція век-жѳ ем прослѳјка, а абу класс.

Оз-ѳ тајѳ торјыс топѳѳ правојассѳ ужалыс інтеллігенціјалыс? Некушѳѳма! Конституція проектлѳн первојја статѳаыс вісталѳ оз сѳветскѳј обшществѳса уна сікас слѳјјаслѳн правојас јылыс, а сіјѳ обшществѳса классѳвѳј состав јывсыс. Сѳветскѳј обшществѳса уна сікас слѳјјаслѳн правојас јылыс, сы лыдын ужалыс інтеллігенція правојас јылыс, віставсѳ медсасѳ Конституція проект дасѳѳ да дасѳѳікѳѳ главајасын. Тајѳ главајассыс тыдалѳ, мыј рабочѳјјас, крестана да ужалыс інтеллігенція зік ѳткоѳѳс правојаснас странаса хѳзаяственнѳј, політическѳј, обшественнѳј да културнѳј олѳм став јукѳѳјасын. Сізкѳ, ужалыс інтеллігенціјалыс правојассѳ топѳѳѳм јылыс сорныыс оз вермы і лѳны.

Тајѳс-жѳ колѳ шуну СССР составѳ пырыс націјајас да расајас јылыс. Конституція проект мѳѳ главаын шудма-нын, мыј СССР ем свободнѳј сојуз ѳткоѳ право націјајаслѳн. Сулалѳ-ѳ мѳѳыс казѳтывны тајѳ формуласѳ Конституція проект первојја статѳаын, кодѳ вісталѳ оз сѳветскѳј обшществѳса націоналнѳј состав јылыс, а сіјѳ классѳвѳј состав јылыс? Гѳгѳрвоана, мыј оз сулав. Бостны-кѳ СССР составѳ пырыс націјајас да расајас правојас јылыс, то та јылыс віставсѳ Конституція проект мѳѳѳѳѳ, дасѳѳ да дасѳѳікѳѳ главајасын. Сіјѳ главајассыс тыдалѳ, мыј СССР-са націјајас да расајас пѳлзујтчыны ѳткоѳ правојасѳн странаса хѳзаяственнѳј, політическѳј, обшественнѳј да културнѳј олѳм став јукѳѳјасын. Сізкѳ, оз вермы і лѳны сорныыс націоналнѳј правојас топѳѳѳм јылыс.

Сіз-жѳ ез вѳв ескѳ вескѳѳѳн вежны „крестанѳн“ кыв „колхозник“ кывјѳн либѳ „соціалістическѳј візму овмѳсса ужалыс“ кывјасѳн. ѳтѳк кѳ, крестана пѳвстын колхозникјас кынзѳ емѳс нѳшта мѳлѳѳн двор дорыс унжык некѳлхѳзникјас. Кызѳ накѳѳ лѳны? Оз-ѳ кѳсјыны тајѳ вескѳѳѳмјасыслѳн авторјасыс шыбытны најѳс шщѳт вылыс? Тајѳ ескѳ вѳлі тѳлктѳм. Мѳѳ-кѳ, кызвын крестанаыс-кѳ кутіс нудѳны колхознѳј овмѳс, то тајѳ оз-на лѳ, мыј сіјѳ абу-нын крестанство, мыј сылѳн абу сесеа аслас [лічнѳј овмѳс, лічнѳј двор да с. в.

Кожмод-кө, ковміс ескө секі вежны сіз-жө „рабочөй“ кыв „соціалістическөй промышленностса труженік“ кывјасөн, кодбс мылжакө вескөдөм сетыс авторјас оз вөзјыны. Медбөрын, міјан-өмөй бырынынын рабочөјјаслөн класс да крестаналөн класс? А најө-кө ез бырны, то сулалө-ө кіртіны кывјас лыдсыс налы установітчөм ніјјасбө? Вескөдөм сетыс авторјасыс, тыдалө, кутөны төдвылын оз талунја, а воэө лоан обшчество, кор классјас оз-нын лоны да кор рабочөјјас да крестана пөрасны једінөй коммуністическөй обшчествоса труженікјасб. Најө, сізкө, збылвылө котөртөны воэө. Но Констітуціјасө лөсөдігөн колө петны оз воэө лоанайс, а талунјайс, сыыс, мыј ем-нын. Констітуціја оз вермы дај не должен котөртны воэө.

2) Воэө мунө Констітуціја проект 17-өд стағтаб вескөдөм. Вескөдөмыс сыын, мыј вөзјөны зікбз шыбытны Констітуціја проектыс 17-өд стағтасө, коді вісталө Сојузнөй республикајаслы СССР-ыс свободнөја петны право колөм јылыс. Ме чајта, мыј тајө вөзјөмыс абу вескыд да сы вөсна оз вермы лоны прімітөма Сјездөн. СССР ем добровольнөй сојуз өткоф праваа Сојузнөй республикајаслөн. Шыбытны Констітуціјаыс стағта СССР-ыс свободнөја петан право јылыс,—лоө тајө сојузсылыс добровольнөй самсө торкөм. Вермам-ө мі мунны тајө восков вылас? Ме чајта, мыј ог вермө дај не долженө мунны тајө восков вылас. Шудөны, мыј СССР-ын абу ніөтік республика, коді ескө көсјіс петны СССР составыс, мыј та вөсна 17-өд стағта оз кут практическөй төдчанлун. Мыј міјан абу весіг өті республика, коді ескө көсјіс петны СССР составыс, тајө, ферт, збыл. Но татыс некушөма оз пет, мыј міјанлы оз ков гіжны Констітуціјаын Сојузнөй республикајаслыс СССР-ыс свободнөја петөм вылө правосө. СССР-ын сіз-жө абу сещөм Сојузнөй республика, коді ескө көсјіс пөдтыны мөд Сојузнөй республикаөс. Но татыс некушөма оз пет, мыј СССР Констітуціјаыс колө лоны шыбытөма Сојузнөй республикајаслыс өткоф правојас јылыс стағта.

3) Воэө ем вөзјөм содтыны Констітуціја проектыс мөд главасө вылө стағтабн, кодлөн пыщкөсыс лоө сыын, мыј автономнөй сөветскөй соціалістическөй республикајас хоҗајственнөй да культурнөй развітіеын колана уровеньөз воөм мысті вермасны лоны преобразујтөмабс сојузнөй сөветскөй соціалістическөй республикајасб. Поэө-ө прімітны тащөм вөзјөмсө? Ме чајта, мыј оз ков тајөс прімітны. Сіјө абу вескыд не сөмын аслас пыщкөс боксаыс, но і аслас мөтивјас боксаыс. Оз поғ мөтивірујтны автономнөй республикајасбс сојузнөй республикајас разрадө вужөдөмсө најө хоҗајственнөй да культурнөй сөвмөмөн, сіз-жө кызі оз поғ мөтивірујтны сіјө лібө мөд республикаөс автономнөй республикајас лыдө колөмсө сіјө хоҗајственнөй да культурнөй бөрө колөмөн. Тајө ескө вөлі ез марксістскөй, ез ленинскөй подход. Татарскөй Республика, шуам, колө автономнөјөн, а Казахскөй Республика лөб сојузнөјөн, но тајө нөшта оз-на ло, мыј Казахскөй Республика культурнөй да хоҗајственнөй развітіе вөдблас боксаң сулалө вылынжык Татарскөй Республикаыс. Фелдыс бурещ мөдарө. Тајөс-жө колө шуны, напрумер, Немцев Поволжја Автономнөй Республика јылыс да Кіргіскөй Сојузнөй Республика јылыс, кодјас пыщкыс первојяыс культура да овмөс боксаң сулалө вылынжык мөдсыс, көт і колө автономнөй республикабн.

Кушөмөс сіјө прізнакјасыс, кодјаслөн емлуныс сетө подув автономнөй республикајасбс сојузнөй республикајас разрадө вужөдөм вылө?

Најб, тајб признајасыс,—кујим.

Отык-кб, колана, медем республика вбли окраинбббб, кодбс абу кышалбма бид боксаң СССР территориббб. Мыла? Сы вбсна, мы Союзној республика саын-кб колб ССР Союзыс петан право, то колб, медем Союзноббб лббм тајб республикаыслбн вбли позанлун логическбја да збылвылб сувтбдны вопрос сыбн СССР-ыс петбм жылыс. А ташбм вопросбб вермас сувтбдны сбмын сешбм республика, кодб шуам, орчча кушбмкб иностранној государствовкбд да, сцкб, абу кышалбма бид боксаң СССР территориббб. Ферт, мијан абубс республикајас, кодјас ескб збылвылб сувтбдисны вопрос СССР-ыс петбм жылыс. Но колб-кб Союзној республика саын СССР-ыс петбм вылб право, то колб делбсб сувтбдны сцб, медем тајб правобыс ез пбр куш да тблктбм бумага торјб. Бостам, шуам, Башкирскбј лббб Татарскбј Республикабс. Шуам, мыј тајб автономној республикајасбб вужббдбм союзној республикајас разрабб. Вермисны ез ескб најб сувтбдны вопросбб логическбја да збылвылб СССР-ыс асланыс петбм жылыс? Ез, ез вермыны ескб. Мыла? Сы вбсна, мыј најб бид боксаң кышалбмабс советскбј республикајасбн да областјасбн да налы, вескыда-кб шуны, некытчб петнысб СССР составыс. (*Ставди вералбны, аплодисментјас.*) Та вбсна ташбм республикајасбб союзној республикајас разрабб вужбббмыс вбли ескб невескыббн.

Мбд-кб, колана, медем национальностыс, кодб сетис советскбј республикалы асысынымсб, вбли республикаас став олыс лыдас унжыкыс (более или менее компактное большинство). Бостны, шуам, Крымскбј Автономној Республикабс. Сцбб ем окраинној республика, но тајб республикаас крымскбј татары абу унжыкыс, мбдарб,—најб сенб ещажыкыс. Сцкб, вбли ескб невескыббн да нелогичноббб вужббдны Крымскбј Республикабс союзној республикајас разрабб.

Кожмбд-кб, колана, медем республикаыс вбли ез зев иббт аслас јбз лыд сертыс, медем сенб вбли јбзыс, шуам, ез ещажык, а унжык кбт-нын мильоныс. Мыла? Сы вбсна, мыј вбли ескб невескыббн чактны, мыј иббтбк советскбј республика, кодлбн еща јбз да неыжыд армия, вермис артавны независимббб государственној олбм вылб. Обва-кб позб сомневалтчыны, мыј империалистическбј хцшц-никјас бббб ескб бостисны сцббс асланыс кцјасб. Ме думайта, мыј абу-кб тајб кујим объективној признакыс, вбли ескб невескыббн бнцја историческбј моментб сувтбдны вопрос сцбб лббб тајб автономној республикабс союзној республикајас разрабб вужбббм жылыс.

4) Вбзбб вбзббны кцрцтны 22-бб, 23-бб, 24-бб, 25-бб, 26-бб, 27-бб, 28-бб да 29-бб статтајасыс союзној республикајасбс крајјас да областјас вылб административно-территориальној јуклбм жылыс подробној лыдбббблбм. Ме думайта, мыј тајб вбзббмыс сц-жб абу примитана. СССР-ын ембс јбз, кодјас зев рабббббны некушбма музлытбг вылыс-вылпбв шбравны крајјас да областјас, ц вайбны тајбн путаница да ужын неуверенност. Конституция проект лбсббб ташбм јбз-ыслы кбртвом. Ц тајб зев бур сы вбсна, мыј тани, кыцб ц уналаын мукоббблы, требуйтсб мијан уверенностлбн атмосфера, требуйтсб стабильност, ясност.

5) Вбтбб вескбббм инмб 33-бб статталы. Лыдбббны, мыј абу колана лбсбббны кык палата да вбзббны бырбббны Национальностјаслыс Совет. Ме думайта, мыј тајб вескбббмыс сц-жб неправильној. Отпалатаа система вбли ескб буржык кыкпалатаа системаыс, СССР-кб ескб вбли јбдинбб национальној государствовбн. Но СССР абу јбдинбб

національнѡй гoсударство. СССР, кыѡи мѡ тѡдам, ем унациональнѡй гoсударство. Миѡан ем верховнѡй орган, кѡни представѡтѡма *общицѡй* интересѡсѡ СССР-са став ужалыс ѡзлыс најѡ национальнoстыс за-висѡттѡг. Таѡѡ—Соѡюзлѡн Сѡвет. Но СССР-са национальнoстѡслѡн общѡцѡй интересѡс кынѡыс емѡс нѡшта *асланыс торѡя, аслыспѡлѡс* интересѡс, кодѡас ѡтѡѡмаѡс најѡ национальнѡй особеннoстѡскѡѡ. Поѡѡ-ѡ пыѡѡи не пуктыны таѡѡ аслыспѡлѡс интересѡсѡ? Оз, оз поѡ. Колѡ-ѡ специальнѡй верховнѡй орган, кодѡи мед ескѡ тѡѡѡѡѡс бурещ таѡѡ аслыспѡлѡс интересѡсѡ? Кывшутѡг колѡ. Оз вермы лoны сомне-ваѡтѡѡм, мыѡ тащѡм органтѡгыс оз поѡ ескѡ вѡлѡи вескѡѡдлыны та-щѡм унациональнѡй гoсударствоѡн, кыѡи СССР. Тащѡм органыс ем мѡѡд палата, СССР-са Национальнoстѡслѡн Сѡвет.

Ыстысѡны ѡевропейскѡй да америкaнскѡй гoсударствоѡсѡсѡ парла-ментскѡй истѡриѡя вылѡ, ыстысѡны сы вылѡ, мыѡ кыкпалатаа сѡстема таѡѡ странаѡсѡс сѡтѡс сѡмын мѡнусѡс, мыѡ мѡѡд палатаыс векжык пѡрѡ реакѡиѡя центрѡ да воѡѡ муѡѡмлы паныда тoрмoзѡ. Ставыс таѡѡ вернѡ. Но таѡѡ муѡѡ сы вѡсна, мыѡ таѡѡ странаѡсѡс палатаѡс кoстас абу равенствоыс. Кыѡи тѡдам, мѡѡд палатаыслы оз шoча сѡт-ны правоѡсѡсѡ первоѡя дoрoсыс унжык, да сѡсса, кыѡи правилѡ, мѡѡд палатаыс кoтыртѡѡ оз ѡемократическѡй ногѡн, оз шoча сылыс шлен-ѡсѡсѡ вывсаѡ назначаѡтѡмѡн. Нѡѡѡи сомневаѡтѡѡчѡтѡг, таѡѡ мѡнусѡсѡс оз лoны, нуѡѡдны-кѡ палатаѡс кoстын равенство да мѡѡд палатаѡѡ кoтыртны сѡѡжѡ ѡемократическѡя кыѡи ѡ первоѡсѡѡ.

6) Воѡѡ вѡзѡѡны Конституѡиѡя проектѡ сoѡтѡѡ, кодѡи требуѡтѡ кыкнан палатаса шленѡсѡслыс лыѡѡѡ ѡтѡѡѡѡлѡм. Ме думаѡта, мыѡ таѡѡ вѡзѡѡмсѡ сѡѡжѡ вѡлѡи ескѡ примѡтны. Таѡѡ, ме ногѡн, сѡтѡ ѡавнѡй политическѡй плусѡс, сы вѡсна, мыѡ тѡѡѡѡѡѡ палатаѡсѡслыс равенствоѡѡ.

7) Воѡѡ муѡѡ Конституѡиѡя проектѡ сoѡтѡѡ, код сѡртѡи вѡзѡѡсѡѡ Национальнoстѡсѡ Сѡветѡѡ депутатѡсѡсѡ бѡрѡыны сѡѡжѡ, кыѡи ѡ Соѡюз-са Сѡветѡѡ, вескыѡ бѡрѡысѡмѡсѡн. Ме думаѡта, мыѡ таѡѡ вѡзѡѡмсѡ сѡѡжѡ сѡѡжѡ вѡлѡи ескѡ примѡтны. Збыл, сѡѡѡ вермас вѡѡчны бѡрѡысѡгѡн кущѡмсурѡѡ техничѡскѡй неѡѡѡѡѡѡѡсѡсѡ. Но сы пыѡѡѡи сѡѡѡ сѡтас ыжыѡ политическѡй выѡгрыш сы вѡсна, мыѡ сѡѡѡ должен кы-пѡѡдны авторѡтетѡѡ Национальнoстѡсѡ Сѡветлыс.

8) Воѡѡ муѡѡ сoѡтѡѡѡ 40-ѡѡд стaѡѡѡѡ, код сѡртѡи вѡзѡѡсѡѡ сѡтны Верховнѡй Сѡветса Презѡѡѡѡѡмлы право ѡздаваѡтны временнѡй законо-дaтѡлнѡй актѡсѡсѡ. Ме думаѡта, мыѡ таѡѡ сoѡтѡѡѡѡыс невескыѡѡи ѡз вер-мы лoны примѡтѡма Сѡѡѡѡѡн. Колѡ, медбѡрѡын, помавны сѡѡѡ положѡе-нѡѡенас, кoр законодaтѡлствуѡтѡѡ оз ѡѡѡи кущѡмкѡ орган, а уна ор-ганѡсѡ. Таѡѡ положѡенѡѡѡсѡ паныѡ муѡѡ законѡсѡ стабѡльнoст принциплы. А законѡсѡслѡн стабѡльнoстыс ѡнѡи мѡѡанлы колѡ ѡнжыкѡа быѡ каѡын дoрoс. Законодaтѡлнѡй власт СССР-ын вермас олѡмѡ пѡртѡыны сѡ-мын ѡѡѡи органѡн, СССР-са Верховнѡй Сѡветѡн.

9) Воѡѡ вѡзѡѡны сoѡтѡѡѡ Конституѡиѡя проект 48 ѡѡд стaѡѡѡѡ, код сѡртѡи требуѡтѡны, медым ССР Соѡюз Верховнѡй Сѡвет Презѡѡѡѡѡмса председaтѡл бѡрѡысѡсѡсѡ ез СССР-са Верховнѡй Сѡветѡн, а странаса став ѡѡѡн. Ме думаѡта, мыѡ таѡѡ сoѡтѡѡѡѡыс абу вескыѡ сы вѡсна, мыѡ таѡѡ оз лѡсав мѡѡан Конституѡиѡя пыщкѡслы. Мѡѡан Конституѡиѡя сѡстема сѡртѡи СССР-ын оз вермы лoны Верховнѡй Сѡветкѡѡѡ ѡтмoз став ѡѡѡн бѡрѡѡм ѡѡѡнoлѡчнѡй презѡѡѡѡѡѡ, кодѡи ескѡ вермѡс асѡѡ сѡѡѡѡѡны паныѡ Верховнѡй Сѡветлы. Презѡѡѡѡѡѡѡ СССР-ын кол-легѡѡлнѡй,—таѡѡ Верховнѡй Сѡветлѡн Презѡѡѡѡѡѡѡ, кытѡѡ пырѡ шѡѡѡ

і Верховно́й Сове́т Президіумса председател, коді бѣрјысѣ оз став јѣзѣн, а Верховно́й Советѣн, да подотчотнѣй Верховно́й Советлы. Історіјалѣн опытыс петкѣдлѣ, мыј верховно́й органјаслѣн ташѣм екаса течасногыс ем медса демократическѣй, коді гарантірујтѣ странаѣс ковтѣм случајностјасыс.

10) Воѣ мунѣ вескѣдѣм сѣјѣ-жѣ 48-ѣд статѣаѣ. Сені шусѣ: СССР-са Верховно́й Совет Президіумын председателѣс вежысјаслыс лыдсѣ содгыны дасѣткѣѣс сы могыс, медым быд Сојузнѣй Республикасан вѣлі председателѣс ѣтѣ вежыс. Ме думажѣ, мыј тајѣ вескѣдѣмсѣ поѣ ескѣ вѣлі примѣтны сы вѣсна, мыј тајѣ бурмѣдѣ делѣсѣ да вермас сѣмын јонмѣдны СССР-са Верховно́й Совет Президіумлыс авторѣтетѣсѣ.

11) Воѣ мунѣ вескѣдѣм 77-ѣд статѣаѣ. Сѣјѣ требујтѣ выл обще-сојузнѣй народнѣй комиссаріат—Обороннѣй промышленност куѣа Наркомат котыртѣм. Ме думажѣ, мыј тајѣ вескѣдѣмсѣ сѣјѣ-жѣ колѣ ескѣ примѣтны (*апломѣсментјас*) сы вѣсна, мыј воіс-нын сы вылѣ кад, медым торјѣдны мѣжанлыс обороннѣй промышленност да сетны сылы колана наркоматскѣй оформленіје. Мем кажѣтѣ, мыј тајѣ вермѣс ескѣ сѣмын бурмѣдны мѣжанлыс странаѣс дорјан делѣсѣ.

12) Воѣ мунѣ вескѣдѣм Конституціја проект 124-ѣд статѣаѣ, коді требујтѣ сѣјѣс вежны сы боксаѣ, медым запрѣтѣтны нуѣдны религіознѣй обр'адјас. Ме думажѣ, мыј тајѣ вескѣдѣмсѣ примѣтны оз поѣ сы вѣсна, мыј сѣјѣ оз ладмы мѣжан Конституціја пышкѣскѣд.

13) Медбѣрын, нѣшта ѣтѣ вескѣдѣм, кодлѣн ем јонжыка лѣбѣ омѣлжыка сушественнѣй характер. Ме сорныта Конституціја проект 135-ѣд статѣаѣ вескѣдѣм јылыс. Сѣјѣ вѣзјѣ лѣшѣтны бѣрјысан правѣсјасыс религіознѣй культса служѣтелјасѣс, вѣвлѣм белогварѣејасѣс, став важ јѣзѣс да јѣзѣс, кодјас оз занѣмајтчыны общепѣлезнѣй ужѣн, лѣбѣ кѣѣ-нын—тајѣ категоріјаса јѣзыслыс огранѣчѣтны бѣрјысан правѣсјасѣс, сетны налы сѣмын право бѣрјысны, но не лѣны бѣрјѣмајасѣн. Ме думажѣ, мыј тајѣ вескѣдѣмсѣ сѣјѣ-жѣ примѣтны оз поѣ. Советскѣй власт лѣшѣтѣс бѣрјысан правѣсјасыс нетрудовѣй да експлоататорскѣй элементјасѣс ез век кежлѣ, а временнѣ, ѣзвестнѣй кадколостѣѣ. Вѣлі кад, кор тајѣ элементјасыс нуѣдѣсны народлы паныѣ откырытѣ война да мунѣсны паныѣ советскѣй законјаслы. Нѣјѣс бѣрјысан правѣсјасыс лѣшѣтѣм јылыс советскѣй законыс тајѣ паныѣ мунѣмыслы вѣлі Советскѣй властсаѣ вѣча кылѣн. Сесаѣ ез еѣа кад колѣ. Колѣм кадколостнас мѣ шедѣдѣм сѣјѣс, мыј експлоататорскѣй классјасѣс бѣрѣдѣма, а Советскѣй власт лоіс некодѣн вермытѣм вынѣн. Ез-ѣ во-нын кад вылпѣв вѣдлавын тајѣ законсѣ? Ме думажѣ, мыј воіс кад. Шудѣны, мыј тајѣ ѣпаснѣ сы вѣсна, мыј вермасны сугыны странаеса верховно́й органјасѣ Советскѣй властлы враждебнѣй элементјас, кодсуројас вѣвлѣм белогварѣејас, кулакјас, попјас пѣвстыс да с. в. Но мылыс-нѣ ескѣ сені повныыс? Кѣјѣнјасыс повны, вѣрѣ не ветлыны. (*Залын гажѣ шыѣѣм, бурнѣй апломѣсментјас.*) ѣтѣ-кѣ, абу став вѣвлѣм кулакјас, белогварѣејас лѣбѣ попјас враждебнѣйѣс Советскѣй властлы. Мѣд-кѣ, кѣнкѣ-кѣ народ і бѣрјас враждебнѣй јѣзѣс, то тајѣ кутас петкѣдлыны, мыј мѣжан агѣтаціоннѣй ужыѣ вывѣтѣ омѣла пунктѣма, і мѣ тырвыјѣ заслужѣвајѣтам ташѣм позорсѣ, мѣжан агѣтаціоннѣй уж-кѣ кутас мунны большевістскѣја, то народыѣ аслас верховно́й органјасѣ оз лѣѣ враждебнѣй јѣзѣс. Сѣјѣкѣ, колѣ ужавны, а не наргыны (*бурнѣй апломѣсментјас*), колѣ ужавны, а не вѣчысны сѣјѣс, мыј ставсѣ лоѣ дастѣмѣн сетѣма адмѣнѣстра-

тивної распораженіејасѡн. Ленин ношта 1919-ѡд воын-на шулис, мы] абу ылын сїѡ кадыс, кор Сѡветскѡј власт азѡас полезнѡјѡн. пыртны всеобщѡј бѡрґысан право некущѡм ограніченіејасѡг. Бостѡ тѡд-выланы: *некущѡм ограніченіејасѡг*. Тајѡс сїѡ шулис сїѡ кадас, кор иностранныѡј военнѡј интервенціаѡс абу-на вѡлі лїквідїруѡма, а мїан промышленност да вїзму овмѡс вѡліны вывті омѡл положенїеын. Сїѡ кадсаныс колї 17 во-нын. Абу-ѡ кад-нын, јортјас, пѡртны олѡмѡ Ленинлыс инѡѡсѡ? Ме думажта, мы] кад.

Со мы] шулис Ленин 1919-ѡд воын „РКП(б) программа проект“ нїма аслас гїжѡдын. Разрешїтѡ лыдѡыны:

„Медым ез лѡны прехѡдащѡј їсторїческѡј надобностјас невескыда обобшїтѡмјас, Р.К.П. должен разјаснајтны ужалыс јѡс массајаслы, мы] гражданајаслыс кушѡмкѡ јукѡнсѡ бѡрґысан правѡјасыс лїшїтѡм некущѡма оз їны Сѡветскѡј республїкаын, кызї тајѡ вѡвлї унжык буржуазно-демократїческѡј республїкајасын, определѡннѡј разраѡа гражданајаслы, кодјасѡс нем кежланыс јѡѡѡма правѡјасѡмѡн, а їнѡ сѡмын експлоататорјаслы, сѡмын налы, кодјас упорствутѡны соціалїстїческѡј сѡветскѡј республїкаса законјаслы паныс ассыныс експлоататорскѡј положенїенысѡ отстаївајтѡмын, капїталїстїческѡј отношенїејас сохраниѡмын. Сїѡкѡ, Сѡветскѡј республїкаын, ѡтарсањ, соціалїзм луныс-лун јонмѡмкѡд щѡщ да сещѡмјаслѡн лыдыс чїнѡмкѡд щѡщ, кодјаслѡн објектївно ем поѡанлун колчыны експлоататорѡн лїбѡ сохрѡнајтны капїталїстїческѡј отношенїејас, тѡѡмыс чїнѡ бѡрґысан правѡыс лїшїтѡмјаслѡн прѡчентыс. Ѳѡва-кѡ ѡнї Россїяын тајѡ прѡчентыс ыжыджык кык, кујїм прѡчентыс. Мѡдарсањ, меѡса матыса кадѡ ортсыса нашествїе бырѡѡѡм да експропрїаторјасѡс експропрїїруѡтѡм ештѡѡѡм вермас, їзвестнѡј условїејас дырїї, лѡѡѡны положенїе, кор пролетарскѡј госуѡарственнѡј власт бѡрґјас експлоататорјаслыс воѡсасѡмсѡ пѡѡтан мукѡд способјас да пыртас всеобщѡј бѡрґысан право *некущѡм ограніченїејасѡг*“ (Ленин, XXIV т., 94 лѡ., Партиздаѡлѡн їздањїе. 1935-ѡд во).

Кажїтѡѡ, гѡгѡрвоана.

Тајї сулалѡ ѡелѡыс СССР Констїтуціја проектѡ вескѡѡмјаскѡд да соѡтѡѡјаскѡд.

VI

СССР ВЫЛ КОНСТИТУЦИЈАЛѡН ТѡЧАНЛУН.

Став народѡн пѡштї вїт тѡлыс чѡж обсуждајтѡм резултатјас сертї лѡѡѡ чїтны, мы] Констїтуціјалыс проектѡ тајѡ Сјездѡн лѡѡ одобритѡма. (*Бурнѡј аплоѡїсментјас, кодјас вуѡѡны оваціјаѡ. Зал сувѡѡ.*)

Некымын лун мыстї Сѡветскѡј Сојузлѡн лѡѡ выл, соціалїстїческѡј Констїтуціја, кодѡс стрѡїтѡма развѡрнутѡј соціалїстїческѡј демократїзм подувјас вылы.

Тајѡ лѡѡ їсторїческѡј документ, кодї прѡстѡја да жењыда, пѡштї протоколнѡј стїлѡн, вїсталѡ СССР-ын соціалїзм побеѡа фактјас јылыс, СССР-са ужалыс јѡѡн капїталїстїческѡј рабствоыс мездѡмѡ

фактјас жылыс, СССР-ын развјорнутј, помџыс последователнџ демократјалџн победа фактјас жылыс.

Тажџ лоџ документ, кодџ вџсталџ сы жылыс, мыј сџџ, мыј жылыс мечтајтлџсны дај век-на мечтајтџны уна мџльџн честнџ јџз капџталџстџческџ странајасын,—СССР-ын пџртџма-нын олџмџ. (*Бурнџ аплоџсментјас.*)

Тажџ лоџ документ, кодџ вџсталџ сы жылыс, мыј сџџ, мыј пџртџма олџмџ СССР-ын, тырвыјџ вермас лоны пџртџма олџмџ і мукџџ странајасын. (*Бурнџ аплоџсментјас.*)

Но таыс петџ, мыј СССР-ы вџл Констџтуцџјалџн международнџ тџдчанлуныс џдва-кџ вермас лоны переоценџтџма.

ѐнџ, кор фашизмлџн гудыр гыс сџлалџ рабочџ классыс соцџалџстџческџ двџженџјесџ да гудралџ најткџџ цџвџлџзованнџ мџрса медбур јџзлыс демократџческџ зџлџмјассџ, СССР-лџн вџл Констџтуцџјаыс лоас фашизмлы паныда обвџнџтелнџ актџн, кодџ вџсталџ сы жылыс, мыј соцџалџзм да демократџја непобедџмџџс. (*Аплоџсментјас.*) СССР-лџн вџл Констџтуцџја лоџ моралнџ отсџџн да реалнџ вџн содтџџн ставыслы налы, кодјас нуџџџны џнџ тыш фашистскџ варварстволы паныд. (*Бурнџ аплоџсментјас.*)

Нџшта ыжыджык тџдчанлун кутџ СССР-лџн вџл Констџтуцџја СССР-са народјаслы. Капџталџстџческџ странајасса народјаслы-кџ СССР-лџн Констџтуцџја пондас кутны дејствџјејас программалыс тџдчанлун, то СССР-са народјаслы сџџ кутџ најџ тыш ітоглыс тџдчанлун, человечествоџс мездан фронт вылын најџ победајас ітоглыс тџдчанлун. Тыш нуџдан да мџшенџјејаса туј прџџџџтџм бџрын прџјатнџ дај долыд імеџтны асыд Констџтуцџја, кодџ вџсталџ мџјан победајаслџн плодјас жылыс. Прџјатнџ дај долыд тџдны, мыј вџсна тышкасџсны мџјан јџз да кыџ најџ шедџџсны всемџрно-історџческџ победасџ. Прџјатнџ дај долыд тџдны, мыј мџјан јџзџн зев уна кџстџм вџрыс ез вош вес, мыј сџџ сетџс асыс резултатјассџ. (*Куџа мужалан аплоџсментјас.*) Тајџ вооружајтџ духовнџ мџјанлыс рабочџ классџс, мџјанлыс крестанствоџс, мџјанлыс ужалыс інтелџгенцџјаџс. Тајџ јџткџ возџ да кыпџџџ законнџ гордостлыс чувство. Тајџ јонмџџџ ескџм ас вынјасџ да мобџлџзуютџ коммунизмыс вџл победајас шедџџџм вџсна вџл тыш вылџ. (*Бурнџ овацџја. Став залыс сувтџ. Гымалана „ура“. Ставлџн горџџџмјас: „Мед олас Сталин јорт!“ Сјезд, сувтџмџн, сылџ „Інтернацџнал“. „Інтернацџнал“ сылџм бџрын бара заводџтџџ овацџја. Горџџџмјас: „Ура!“ „Мед олас мџјан вождџ Сталин јорт!“*)

ССР СОЈУЗСА СӨВЕТЈАСЛӨН VIII-d СЈЕЗd ВЫВСА РЕДАКЦИОННӨЈ КОМИССИЈАСА ПРЕДГЕДАТЕЛ И. В. СТАЛЫН ЈОРТЛӨН ДОКЛАД

1936-öd ВОГА dЕКАБР 5-öd ЛУН

Бурнөј овацјаөн встречајтөны Сјездвывса делегатјас СТАЛЫН јортө; кылөны горөдөмјас: „СТАЛЫН јортлы ура!“, „Med олас СТАЛЫН јорт!“, „Med олас мијан радејтана СТАЛЫН јорт!“, „Med олас выл Конституцијалөн творец СТАЛЫН јорт!“. „Med олас Сталинскөј Конституција! Ура!“

Јортјас, Редакционнөј Комиссија помалис ассыс ужсө. Редакционнөј Комиссијаөн ужалөм бöрын лои Конституција окончательнөј текстлөн проект. Проектсө раздөдма Сјездвывса став шленјаслы. Сиқкө, Сјезд ськөд төдмасис.

Кызи тыдалө проектсыс, Редакционнөј Комиссија пыртис ставсө 43 вескөдөм. Тајө вескөдөмјасыс лоины Конституција проект 32 статтаын, сетчө сецөм либө мөд сикас вежалөмјас пыртөмөн. Проектлөн мукөд 114 статтаыс колыны вежтөг.

43 вескөдөмыс поңө ескө вөли признајтны мыкө мында сушественнөјөн 6 либө 7 вескөдөм.

Кушцөм тајө вескөдөмјасыс?

Отөк-кө, 8-өд ст. динө вескөдөм. Конституција проектын статтасө формулирујтөма тази:

„Колхозјасөн занимајтан му закрепљајтчысө налы сроктөг пөлзүтчөм вылө, мөдногөн-кө, век кежлө“.

Выл формулировкаыс сетө статтаыслыс тащөм текст:

„Колхозјасөн занимајтан му закрепљајтсө на сая донбосттөг да сроктөг пөлзүтчөм вылө, мөдногөн-кө, век кежлө“.

Ме думајта, мыј тајө вескөдөмыс гөгөрвоана да оз нуждајтчы разјаснитөмын.

Мөд вескөдөм инмө Конституција проект 10-өд статтаө. Тајө статтаыслөн важ формулировкаыс:

„Гражданалөн личнөј собственностис најө трудоөј доходјас да сбереженејјас вылө, олан керка да подсобнөј гортса овмөс вылө, керка пышкөсса көлүј вылө, кызи і личнөја потреблајтан да удобство көлүј вылө — виқсө законөн“. 10-өд ст. выл формулировкаыс:

„Гражданалөн личнөј собственност правоыс најө трудоөј доходјас да чөжөмторјас вылө, олан керка вылө да подсобнөј гортса овмөс вылө, горт гөгөрсө ембурјас вылө, личнө ас вылө виқан да удобство көлүјјас вылө, сиз-жө кызи і гражданалөн личнөј собственност наследујтөм вылө правоыс — дөңөрөтсөдны законөн“.

Тајө вескөдөмыс гөгөрвоана і, ме чајта, торја разјасненејеши оз нуждајтчы.

Көјмөд вескөдөм инмө 35-өд статтаө. Тајө статтаыслөн важ формулировкаыс:

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЯС СОЮЗЛӨН КОНСТИТУЦИЯ (ОСНОВНӨЙ ЗАКОН)

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЯС СОЮЗСА
СӨВЕТЯС ЧРЕЗВЫЧАЙНӨЙ VIII-ӨД СЪЕЗДЛӨН
ПОСТАНОВЛЕНЬЕ

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЯС СОЮЗЛЫГ
КОНСТИТУЦИЯ (ОСНОВНӨЙ ЗАКОН) ВИНГӨДӨМ ЖЫЛЫГ

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЯС СОЮЗСА
СОВЕТЯСЛӨН ЧРЕЗВЫЧАЙНӨЙ VIII-ӨД СЪЕЗД *ПОСТАНОВЛЯТ*Ө:

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЯС СОЮЗСА
КОНСТИТУЦИАЛЫГ (ОСНОВНӨЙ ЗАКОНЛЫГ) ПРОЕКТ, СЪЕЗД
ВЫВСА РЕДАКЦИОННӨЙ КОМИССИАӨН СЕТӨМ РЕДАКЦИАӨН,
ВЫНГӨДНЬ.

СЪЕЗДЛӨН ПРЕЗИДИУМ

Москва, Кремль.
1936-өд вога декабр 5-өд лун.

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЯС СОЮЗЛӨН КОНСТИТУЦИЯ (ОСНОВНӨЙ ЗАКОН)

I-өй ГЛАВА

ОБЩЕСТВЕННӨЙ УСТРОЙСТВО

1-өй СТАТТА. Советскөй Социалистическөй Республикаслөн Со-
юз ем рабочөйяслөн да крестаналөн социалистическөй государство.

2-өд СТАТТА. СССР-лөн политическөй подулыс — ужалыс јөз
депутатяслөн Советяс, кодяс быдмисны да јонмисны помещикяс-
лыс да капиталистяслыс властө путкылтөмла да пролетариат өк-
татура шөдөдөмла.

3-дд СТАТЪА. СССР-ын став власт карса да сиктса ужалыс јѳз кын ужалыс јѳз депутатјас Сѳветјас пыр.

4-дд СТАТЪА. СССР-лѳн економическѳј подулыс — овмѳслѳн социалистическѳј система і производство ѳрудијејас да средствојас вылѳ социалистическѳј собственност, кодјас утвердиічисны овмѳслыс капиталистическѳј системасѳ бырѳдѳмла, производство ѳрудијејас да средствојас вылѳ частнѳј собственност отменітѳмла да моргѳс мортѳн експлоатирујтѳм бырѳдѳмла.

5-дд СТАТЪА. СССР-ын социалистическѳј собственност ем либѳ государственној собственност формаа (став јѳзлѳн достојаније), либѳ кооперативно-колхознѳј собственност формаа (торја колхозјаслѳн собственност, кооперативнѳј ѳтутчѳмјаслѳн собственност).

6-дд СТАТЪА. Му, сылѳн пышкѳсыс, вајас, вѳрјас, заводјас, фабријас, шахтајас, рудникјас, кѳрттуј, вавыв да сынѳдывыв транспорт, банкјас, свјазлѳн средствојас, государствон котыртѳм виіму овмѳсса гырыс предпријатијејас (совхозјас, машинотракторнѳј станцијас да с. в.), а сіі-жѳ коммуналнѳј предпријатијејас да карјасын да промышленнѳј пунктјасын основнѳј жиішнѳј фонд ем государственној собственност, мѳдногѳн-кѳ, став јѳзлѳн достојаније.

7-дд СТАТЪА. Колхозјасын да кооперативнѳј организацијасын общественнѳј предпријатијејас најѳ ловја да мјортѳвѳ инвентарѳн, колхозјасѳн да кооперативнѳј организацијасѳн вѳчан продукцијасыс, кыі і налѳн общественнѳј стрѳјбајасыс ем колхозјаслѳн да кооперативнѳј организацијаслѳн общественнѳј, социалистическѳј собственност.

Быд колхознѳј дворлѳн основнѳј доход кынзі, коді воѳ общественнѳј колхознѳј овмѳсыс, ем ас пѳлзуйтѳмын усаѳба бердса неыжыдн му участок да усаѳба бердса участок вылын аслас собственностын подсобнѳј овмѳс, олан керка, продуктивнѳј скѳт, курѳтпѳтка да виіму ужалан поснѳ инвентар — виіму ужалан арѳель устав сертѳ.

8-дд СТАТЪА. Колхозјасѳн заімајтан му закрепљајтсѳ на сајѳ донбосттѳг да сроктѳг пѳлзуйтѳм вылѳ, мѳд ногѳн-кѳ век кежлѳ.

9-дд СТАТЪА. Овмѳслѳн социалистическѳј системакѳд ѳтщѳщ, коді ем СССР овмѳсын ыжыдалыс форма, законѳн леісѳ ѳтка крестаналѳн да кустарјаслѳн поснѳ частнѳј овмѳс, коді подулассѳ ас уж вылын да коді оз леі јѳзлыс уж експлоатирујтѳм.

10-дд СТАТЪА. Гражданалѳн личнѳј собственност правыс најѳ трудѳвѳј доходјас да чѳжѳмторјас вылѳ, олан керка вылѳ да подсобнѳј гортса овмѳс вылѳ, гортгѳгѳрса ембурјас вылѳ, личнѳ ас вылѳ виіан да удобство кѳлујјас вылѳ, сіі-жѳ кыі гражданалѳн личнѳј собственност наследуйтѳм вылѳ правыс — дѳѳѳритсѳны законѳн.

11-дд СТАТЪА. СССР-лѳн хоіајственнѳј олѳмыс урчітсѳ да вескѳдлысѳ государственној народно-хоіајственнѳј планѳн общественнѳј озырлун содтѳм могыс, ужалыс јѳзлыс материалнѳј да культурнѳј уровенеѳ пыр ѳтарѳ кыпѳдѳм могыс, СССР-лыс независимостсѳ крепитѳм да сылыс оборонеспособностсѳ јонмѳдѳм могыс.

12-дд СТАТЪА. СССР-ын уж — објазанност да честа мог ужавны вермыс быд гражданилѳн тащѳм принцип сертѳ: „коді оз ужав, сііѳ оз сој“.

СССР-ын пѳртсѳ олѳмѳ социализмлѳн принцип: „быдѳнеаі сііѳ способност сертѳ, быдѳнылы — сііѳ уж сертѳ“.

ГОСУДАРСТВЕННОЈ УСТРОЈСТВО

13-ад СТАТТА. Советскōј Социалистическōј Республікајаслōн Сојуз ем сојузнōј государство, кодōс лōсōдōма асвōлаон дтвувчан подув вылын дткод правао Советскōј Социалистическōј Республікајасы:

Росіјскōј Советскōј Федеративнōј Социалистическōј Республікаы,

Украінскōј Советскōј Социалистическōј Республікаы,
 Белорусскōј Советскōј Социалистическōј Республікаы,
 Азербайджанскōј Советскōј Социалистическōј Республікаы,
 Грузінскōј Советскōј Социалистическōј Республікаы,
 Армјанскōј Советскōј Социалистическōј Республікаы,
 Туркменскōј Советскōј Социалистическōј Республікаы,
 Узбекскōј Советскōј Социалистическōј Республікаы,
 Таджікскōј Советскōј Социалистическōј Республікаы,
 Казахскōј Советскōј Социалистическōј Республікаы,
 Кіргізскōј Советскōј Социалистическōј Республікаы.

14-ад СТАТТА. Советскōј Социалистическōј Республікајас Сојуз ведајтōмō пырōны аслас высшōј власт органјас да государствонōј управленіе органјас пыр:

а) международнōј воысōмјасын Сојузōс представітелствутōм, мукōд государствојаскōд договорјас вōчалōм да вынсōдōм;

б) война да мір вопросјас;

в) СССР составō выл республікајасōс прімітōм;

г) СССР-лыс Конституціјасō олōмō пōртōм бōрса контролірујтōм да сојузнōј республікајас Конституціјаслыс СССР Конституціјакōд лōсалōмсō обеспечітōм;

д) сојузнōј республікајас костын граніцајаслыс вежебмјасō вынсōдōм;

е) выл котыртōм крајјас да областјас, а сіз-жō выл автономнōј республікајас сојузнōј республікајас составын вынсōдōм;

ж) СССР-ōс дорјōм котыртōм да СССР-са став вооружоннōј вынјасōн вескōдлōм;

з) государствонōј монополија подув вылын мукōд государствојаскōд тōргутōм;

и) государствонōј безопасност охранајтōм;

к) СССР-лыс народно-хōзайственнōј планјас лōсōдōм;

л) СССР-лыс једіннōј государствонōј бјуджет, а сіз-жō вотјас да доходјас вынсōдōм, кодјас вооны сојузнōј, республіканскōј да меставывса бјуджетјас артмōдōм вылō;

м) общесојузнōј тōдчанлуна—банкјасōн, промышленнōј да віз-му овмōсса учреждениејасōн да предпріјатіејасōн, а сіз-жō торгōвнōј предпріјатіејасōн вескōдлōм;

н) транспортōн да свјачōн вескōдлōм;

- о) денежнѡй да кредитнѡй сѣстемаѡн вескѡдѡм;
- п) государственнѡй страхованѣе котыртѡм;
- р) заѡмјас заклучајтѡм да предѡставлајтѡм;
- с) муѡн, а сѣ-жѡ мупышкѡсса озырлунјасѡн, вѡрјасѡн да ваја-
сѡн пѡлзујтѡмлыс подувјас лѡсѡѡѡм;
- т) велѡѡѡмын да зѡнвѣзалун кутѡмын подувјас лѡсѡѡѡм;
- у) народно-хѡзајственнѡй учѡтлыс ѡтсѣкаса сѣстема котыртѡм;
- ф) уж јылыс законодательство подувјас лѡсѡѡѡм;
- х) судтечасног да суднуѡѡѡм јылыс законодательство; уголов-
нѡй да гражданскѡй коѡексјас;
- ц) сојузнѡй гражданство јылыс законјас; иностранецјас правојас
јылыс законјас;
- ч) амнѣстѣја јылыс обшчесојузнѡй актјас лѡѡѡм.

15-ѡѡ СТАТѢТА. Сојузнѡй Республѣкајаслѡн суверенѣтет огранѣ-
чѣтѡма сѡмын СССР Констѣтуцѣја 14-ѡѡ статѢтаын инѡѡм преѡелјасын.
Тајѡ преѡелјас сајас быѡ Сојузнѡй республѣка нуѡѡѡ государствен-
нѡй власт самѡстојателнѡја. СССР вѣѡѡ сојузнѡй республѣкајаслыс
сувереннѡй правојасѡ.

16-ѡѡ СТАТѢТА. Быѡ Сојузнѡй республѣкалѡн ем аслас Констѣ-
туцѣја, кодѣ арталѡ республѣкалыс аслыспѡлѡслунјасѡ да лѡсѡѡѡма
СССР Констѣтуцѣјакоѡ тырвыѡ лѡсаланѡн.

17-ѡѡ СТАТѢТА. Быѡ Сојузнѡй республѣкалы сохранајтѡѡ право
СССР-ыс асѡѡлаѡн петѡм вылѡ.

18-ѡѡ СТАТѢТА. Сојузнѡй республѣкајаслѡн террѣторѣјаыс оз
вермы лѡны вежѡма најѡ сѡгласѡѡ.

19-ѡѡ СТАТѢТА. СССР-са законјас ѡткоѡа вынаѡѡ сојузнѡй став
республѣкајас террѣторѣја вылын.

20-ѡѡ СТАТѢТА. Сојузнѡй республѣкалѡн-кѡ законыс оз лѡсав
обшчесојузнѡй законкѡѡ, сек ѡѡјствујтѡ обшчесојузнѡй закон.

21-ѡѡ СТАТѢТА. СССР-са гражданајаслы лѡсѡѡѡѡ јѡѡнѡй сојузнѡй
гражданство.

Сојузнѡй республѣкаса быѡ гражданын ем СССР-са гражданын.

22-ѡѡ СТАТѢТА. Россѣјскѡй Сѡветскѡй Федератѣвнѡй Соцѣалѣстѣческѡй
Республѣка состоѣтѡ: Азовѡ-Черноморскѡй, ѡальне-Востѡчнѡй,
Запаѡно-Сѣберскѡй, Краснојарскѡй, Северо-Кавказскѡй крајјасыс; Воро-
нежскѡй, Востѡчно-Сѣберскѡй, Гор'ковскѡй, Запаѡнѡй, Ивановскѡй, Ка-
лѣнѣнскѡй, Кѣровскѡй, Кујбышевскѡй, Курскѡй, Лѡѡнградскѡй, Москов-
скѡй, Омскѡй, Оренбургскѡй, Саратовскѡй, Свердловскѡй, Севернѡй,
Сталинградскѡй, Челябѣнскѡй, Ярославскѡй областјасыс; Татарскѡй,
Башкѣрскѡй, ѡагѡстанскѡй, Бур'ат-Монголскѡй, Кабарѡѡно-Балкарскѡй,
Калмыцкѡй, Карѡлскѡй, Комѣ, Крымскѡй, Марѣјскѡй, Морѡвскѡй, Нем-
цев Поволжја, Северо-Осетѣнскѡй, Уѡмуртскѡй, Чечѡно-Ингушскѡй,
Чувашскѡй, Јакутскѡй автономнѡй сѡветскѡй соцѣалѣстѣческѡй респуб-
лѣкајасыс; Адыгејскѡй, Јеврејскѡй, Карачајевскѡй, Ојротскѡй, Хакас-
скѡй, Черкѡсскѡй автономнѡй областјасыс.

23-ѡѡ СТАТѢТА. Украинскѡй Сѡветскѡй Соцѣалѣстѣческѡй Респуб-
лѣка состоѣтѡ: Винѣцкѡй, ѡњепропетровскѡй, ѡѡнецкѡй, Кѣјевскѡй,
ѡѡѡесскѡй, Хар'ковскѡй, Чернѣговскѡй областјасыс да Молѡдавскѡй Авто-
номнѡй Сѡветскѡй Соцѣалѣстѣческѡй Республѣкаыс.

24-ѡѡ СТАТѢТА. Азербайѡжанскѡй Сѡветскѡй Соцѣалѣстѣческѡй
Республѣкаын состоѣтѡны Нахѣчеванскѡй Автономнѡй Сѡветскѡй Соцѣ-
лѣстѣческѡй Республѣка да Нагорно-Карабахскѡй автономнѡй област.

25-ѡѡ СТАТѢТА. Грузѣнскѡй Сѡветскѡй Соцѣалѣстѣческѡй Респу-

блыкаын состоітöны: Абхазскöј АССР, Аджарскöј АССР, Југо-Осетінскöј автономнöј област.

26-öд СТАТФА. Узбекскöј Сöветскöј Соціалістическöј Республыкаын состоітö Кара-Калпакскöј АССР.

27-öд СТАТФА. Таджікскöј Сöветскöј Соціалістическöј Республыкаын состоітö Горно-Бадахшанскöј автономнöј област.

28-öд СТАТФА. Казахскöј Сöветскöј Соціалістическöј Республыка состоітö: Актубінскöј, Алма-Атінскöј, Восточно-Казахстанскöј, Запдно-Казахстанскöј, Карагандінскöј, Кустанајскöј, Северо-Казахстанскöј, Јужно-Казахстанскöј областјасы.

29-öд СТАТФА. Армјанскöј ССР, Белорусскöј ССР, Туркменскöј ССР да Кіргізскöј ССР составын абуöс автономнöј республыкајас, сіз-жö і крајјас да областјас.

III-öд ГЛАВА

СÖВЕТСКÖЈ СОЦІАЛІСТІЧЕСКÖЈ РЕСПУБЛЫКАЈАС СОЈУЗСА ГОСУДАРСТВЕННОЈ ВЛАСТЛÖН ВЫШÖЈ ОРГАНЈАС

30-öд СТАТФА. СССР-са государственнöј властлöн высшöј органыс ем СССР-са Верховнöј Сöвет.

31-öд СТАТФА. СССР-са Верховнöј Сöвет пöртö олöмö став правојасö, кодјасöс сетöма Сöветскöј Соціалістическöј Республыкајас Сојузлы Конституція 14-öд статта сертї, мыјец најö, Конституція сертї, оз пырны СССР-са Верховнöј Сöветлы подотчотнöј СССР-са органјас компетенціяö: СССР-са Верховнöј Сöвет Презідіумлы, СССР-са Народнöј Коміссарјас Сöветлы да СССР-са Народнöј Комісаріатјаслы.

32-öд СТАТФА. СССР-ын законодателнöј власт нуöдöсö сöмын СССР-са Верховнöј Сöветöн.

33-öд СТАТФА. СССР-са Верховнöј Сöвет состоітö кык палатыс: Сојузса Сöветыс да Националностјас Сöветыс.

34-öд СТАТФА. Сојузса Сöвет бöрјыссö СССР-са гражданаöн бöрјысан округјасын тащöм норма сертї: 300 сурс олыс вылö öтїк депутат.

35-öд СТАТФА. Националностјаслöн Сöвет бöрјыссö СССР-са гражданаöн сојузнöј да автономнöј республыкајасын, автономнöј областјасын да националнöј округјасын тащöм норма сертї: кыз вїт депутат быд сојузнöј республыкасаң, дасöтї депутат быд автономнöј республыкасаң, вїт депутат быд автономнöј областсаң да öтї депутат быд националнöј округсаң.

36-öд СТАТФА. СССР-са Верховнöј Сöвет бöрјыссö нол вoса срок кeжлö.

37-öд СТАТФА. СССР-са Верховнöј Сöветлöн кыкнан палатыс: Сојузса Сöвет да Националностјасса Сöвет öткоф правоöс.

38-öд СТАТФА. Сојузса Сöвет да Националностјас Сöвет возмöстчöны öткофа законјас лöсöдöмын.

39-öд СТАТФА. Закон лыдфыссö вынсöдöмöн, прїмїтöма-кö сіјöс СССР-са Верховнöј Сöвет кыкнан палатанас, кыкнанас прöстöј большїнствоöн.

40-öд СТАТФА. СССР-са Верховнöј Сöветöн прїмїтöм законјас јöздöсöны Сојузнöј республыкајасса кывјас вылын СССР Вер-

ховној Сѳвет Президіумса председател да секретар кырымалѳмѳн.

41-ѳд СТАТТА. Союзса Сѳветлѳн да Националноствас Сѳветлѳн сессіјасыс заводітѳны да помасѳны ѳтї кадѳ.

42-ѳд СТАТТА. Союзса Сѳвет бѳрјѳ Союзса Сѳветѳ председателѳс да сылы кык вежысѳс.

43-ѳд СТАТТА. Националноствас Сѳвет бѳрјѳ Националноствас Сѳветѳ председателѳс да сылы кык вежысѳс.

44-ѳд СТАТТА. Союзса Сѳветлѳн да Националноствас Сѳветлѳн председателјас вескѳдлѳны соответствующѳј палатајас заседаніејасѳн да нуѳдѳны налыс пыщкѳсса ужаланногсѳ.

45-ѳд СТАТТА. СССР Верховној Сѳветса кыкнан палатаыслыс ѳтувја заседаніејассѳ ѳчередѳн нуѳдѳны Союзса Сѳветлѳн да Националноствас Сѳветлѳн председателјас.

46-ѳд СТАТТА. СССР-са Верховној Сѳветлѳн сессіјасыс чукѳртѳны СССР Верховној Сѳвет Президіумѳн онас кыкыс.

Внеочередној сессіјас СССР-са Верховној Сѳвет Президіум чукѳртѳ аслас колѳм сертї лїбѳ союзној республикајас пыщкыс ѳтї республикаѳн требуютѳм сертї.

47-ѳд СТАТТА. Союзса Сѳвет да Националноствас Сѳвет костын оз-кѳ ло ѳтї кывјѳ воѳм, вопросыс сетѳ парїтетној подувјас вылын лѳсѳѳѳм сѳгласїтелној комїссїјалы решїтѳм вылѳ. Сѳгласїтелној комїссїјаыс-кѳ оз во ѳтсѳгласа шуѳмѳ лїбѳ сылѳн-кѳ шуѳмыс оз могмѳд палатајас пыщкыс ѳтїсѳ, вопросыс мѳдпѳв вїдлавсѳ палатајасас. Кык палатаыслѳн-кѳ ѳтсѳгласа решенїеыс оз ло, СССР-са Верховној Сѳветлѳн Президіум распускајтѳ СССР-лыс Верховној Сѳветѳс да назначајтѳ вылѳ бѳрјысѳмјас.

48-ѳд СТАТТА. СССР-са Верховној Сѳвет кыкнан палатаса ѳтувја заседанїе вылас бѳрјѳ СССР-са Верховној Сѳветлыс Президіум ташѳм составѳн: СССР-са Верховној Сѳвет Президіумса председателѳс, сылы дасѳтї вежысѳс, Президіумса секретарѳс да Президіумса 24 шленѳс.

СССР-са Верховној Сѳветлѳн Президіум аслас став ужын подѳтчѳној СССР-са Верховној Сѳветлы.

49-ѳд СТАТТА. СССР-са Верховној Сѳветлѳн Президіум:

а) чукѳртѳ СССР-са Верховној Сѳветлыс сессїјас;

б) сетѳ СССР-ын действуютыс законјасѳс гѳгѳрвоѳѳѳм, лезалѳ указјас;

в) СССР-са Конституція 47-ѳд статта сертї распускајтѳ СССР-са Верховној Сѳветѳс да назначајтѳ вылѳ бѳрјысѳмјас;

г) нуѳдѳ став јѳзлыс јуасѳм (референдум) аслас возмѳстѳѳм сертї лїбѳ союзној республикајас пыщкыс ѳтїѳн требуютѳм сертї;

д) ѳтменајтѳ СССР-са Нарѳдној Комїссарјас Сѳветлыс да союзној республикајасса Нарѳдној Комїссарјас Сѳветјаслыс шуѳмјассѳ да распораженїејассѳ, оз-кѳ најѳ лѳсавны законкѳд;

е) СССР-са Верховној Сѳвет сессїјас костын мездѳ должностыс да назначајтѳ СССР-са торја Нарѳдној Комїссарјасѳс СССР-са Нарѳдној Комїссарјас Сѳветса председател инѳѳм сертї да бѳрвылас сувтѳѳѳ СССР-са Верховној Сѳветлы вынсѳѳѳм вылѳ;

ж) награждајтѳ СССР-са орденјасѳн да сеталѳ СССР-са почѳтној званїејас;

з) олѳмѳ пѳртѳ помїлованїе право;

ї) назначајтѳ да вежлалѳ СССР-са вооружѳнној вынјаслыс высшѳј командованїесѳ;

к) СССР-са Верховнӧй Сӧвет сессияяс костын жӧздӧ война состојаніе, кор СССР выль ускӧдчасны войнадн, либӧ агрессияыс мӧда-мӧдӧс дорјӧм куза международнӧй договорнӧй кӧсысӧмјас олӧмӧ пӧртны колан случаяс дырји;

л) јавитӧ обшчӧй да частичнӧй мобілізација;

м) ратифицирујтӧ международнӧй договорјас;

н) назначјтӧ да бӧр коралӧ СССР-са полномочнӧй представителјасӧс иностранныӧй государствојасыс;

о) примиталӧ верителнӧй да отзывнӧй грамотајас сы дорӧ аккредитујтӧм иностранныӧй государствојасса дипломатическӧй представителјаслыс.

50-ӧд СТАТТА. Сојузса Сӧвет да Националностјас Сӧвет бӧрјӧны мандатнӧй комиссияјас, кодјас прӧверајтӧны кыкнан палатаса депутатјаслыс полномочијасӧс.

Палатаса мандатнӧй комиссия представитӧм серти решајтӧны либӧ признајтны полномочијасӧс, либӧ кассирујтны бӧрјӧмсӧ торја депутатјаслыс.

51-ӧд СТАТТА. СССР-са Верховнӧй Сӧвет назначјтӧ, кор сјӧб лыддӧ коланадн, лубӧй вопрос куза следственнӧй да ревизионнӧй комиссияјас.

Став учрежденијас да должностнӧй јӧз објазанӧс пӧртны олӧмӧ тајӧ комиссияјаслыс требованијасӧс да сетны налы колана материјалјас да документјас.

52-ӧд СТАТТА. СССР-са Верховнӧй Сӧветлӧн депутат оз вермы лоны кыскӧма судебнӧй кывкутӧмӧ либӧ арестујтӧма СССР-са Верховнӧй Сӧвет сӧгластӧг, а кадколастас, кор оз мун СССР-са Верховнӧй Сӧветлӧн сессия, — СССР-са Верховнӧй Сӧветса Президиум сӧгластӧг.

53-ӧд СТАТТА. Полномочијас помасӧм бӧрын либӧ СССР-са Верховнӧй Сӧветӧс срокис војдӧр распуствитӧм бӧрын СССР Верховнӧй Сӧветса Президиум кутӧ ассыс полномочијасӧс сетчӧз, кытчӧз вылыс бӧрјӧм СССР-са Верховнӧй Сӧвет оз лӧсӧд СССР-са Верховнӧй Сӧветлыс выль Президиум.

54-ӧд СТАТТА. Полномочијас помасӧм бӧрын либӧ СССР-са Верховнӧй Сӧветӧс срокис војдӧр распуствитӧм дырји СССР-са Верховнӧй Сӧветлӧн Президиум назначјтӧ выль бӧрјысӧмјас полномочијас помасан либӧ СССР-са Верховнӧй Сӧветӧс распуствитан лунсан кык тӧлысса срокис не сорӧнжык.

55-ӧд СТАТТА. Вылыс бӧрјӧм СССР-са Верховнӧй Сӧветӧс чукӧртӧ СССР-са Верховнӧй Сӧвет важ составса Президиумыс бӧрјӧм бӧрас тӧлыс мыстыс не сорӧнжык.

56-ӧд СТАТТА. СССР-са Верховнӧй Сӧвет кыкнан палатаса ӧтувја заседаније вылас лӧсӧдӧ СССР-са правителство — СССР-са Народнӧй Комиссарјаслыс Сӧвет.

IV-ӧд ГЛАВА

СОЈУЗНӧЙ РЕСПУБЛИКАЈАССА ГОСУДАРСТВЕННӧЙ ВЛАСТЛӧН ВЫШӧЙ ОРГАНЈАС

57-ӧд СТАТТА. Сојузнӧй республикаса государственнӧй властлӧн вышӧй органыс ем Сојузнӧй республикаса Верховнӧй Сӧвет.

58-ӧд СТАТТА. Сојузнӧй республикаса Верховнӧй Сӧвет бӧрјысӧб республикаса гражданајасдн нӧль воса срок кежлӧ.

Представітельство нормајас лободсбны сојузнѡј республікајасса Конституціјајасн.

59-од СТАТѢА. Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет ем җкѡтѡ законодательнѡј орган республікаыслѡн.

60-од СТАТѢА. Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет:

а) прѡмѡ республікалыс Конституціја да вѡчалѡ сетѡ вежла-лѡмјас СССР-са Конституціја 16-од стаѢа сертѡ;

б) вынсѡдѡ сѡјѡ составѡ пырыс автономнѡј республікаыслыс Конституціјајассѡ да урѡталѡ најѡ террѡторѡјаыслыс граңцајассѡ;

в) вынсѡдѡ республікалыс народно-хоҗајственнѡј план да бјуджет;

г) пѡлзујтѡ Сојузнѡј республікаса судебнѡј органјасн мыж-дѡм гражданајаслы амнѡстѡја да помѡлованѡје правѡн.

61-од СТАТѢА. Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет бѡрјѡ Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡветлыс Презѡдіум ташѡм составѡн: Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет Презѡдіумса председа-тельѡс, сылы вежысјасѡс, Презѡдіумса секретарѡс да Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет Презѡдіумса шленјасѡс.

Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет Презѡдіумлѡн полномо-ѡіејасыс урѡтсѡбны Сојузнѡј республікаса Конституціјаѡн.

62-од СТАТѢА. Заседанѡјејас нуѡдѡм вылѡ Сојузнѡј республі-каса Верховнѡј Сѡвет бѡрјѡ асыс председательѡс да сылы вежыс-јасѡс.

63-од СТАТѢА. Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет лѡсѡдѡ Сојузнѡј республікалыс Правѡтельство — Сојузнѡј республікаса На-роднѡј Комѡссарјаслыс Сѡвет.

V-од ГЛАВА

СѡВЕТСКѡЈ СОЦѡЛѡГѢЧЕСКѡЈ РЕСПУБЛѡКАЈАС СОЈУЗЛѡН ГОСУДАРСТВЕННѡЈ УПРАВЛѢНѡЈЕ ОРГАНЈАС

64-од СТАТѢА. Сѡветскѡј СоцѡлѡгѢческѡј Республікајас Со-јузса государственнѡј властлѡн высшѡј исполнѡительнѡј да распѡра-ѡительнѡј органыс ем СССР-са Народнѡј Комѡссарјаслѡн Сѡвет.

65-од СТАТѢА. СССР-са Народнѡј Комѡссарјаслѡн Сѡвет кывкутѡ СССР-са Верховнѡј Сѡвет воҗын да сылы подѡтчѡтнѡј, а Верховнѡј Сѡвет сессѡјајас кѡстын — СССР-са Верховнѡј Сѡвет Презѡдіум во-җын, кѡды подѡтчѡтнѡј.

66-од СТАТѢА. СССР-са Народнѡј Комѡссарјаслѡн Сѡвет лезалѡ постановленѡјејас да распѡраженѡјејас ѡејствујушѡј законјас подув-вылын да најѡс олѡмѡ пѡртѡм могыс да прѡвѡрајтѡ најѡс олѡмѡ пѡртѡмсѡ.

67-од СТАТѢА. СССР-са Народнѡј Комѡссарјас Сѡветлѡн пос-тановленѡјејасыс да распѡраженѡјејасыс олѡмѡ быт пѡртанаѡс СССР-са став террѡторѡја вылын.

68-од СТАТѢА. СССР-са Народнѡј Комѡссарјаслѡн Сѡвет:

а) ѡтувтѡ да вескѡдлѡ ужсѡ СССР-са обшшесѡјузнѡј да сојузно-республіканскѡј Народнѡј Комѡссарѡтјаслыс да сылы подведѡмст-веннѡј мукѡд хоҗајственнѡј да культурнѡј учреѡденѡјејаслыс;

б) прѡмѡлѡ мерајас народно-хоҗајственнѡј план, государствен-нѡј бјуджет олѡмѡ пѡртѡм куҗа, да кредѡтно-ѡеңежнѡј сѡстема јѡн-мѡдѡм куҗа;

в) пріміталõ мерајас общественнõј пõрадок кутõм куза, тосударстволыс интєресјасõ дорјõм да гражданајаслыг правожасõ вїдõм куза;

г) нуддõ общцõј вескõдлõм иностранныõј тосударствојаскõд волысõмјасын;

д) урчїтõ гражданагы быд воста контїнгентјасõ, кодјас прїзывайтчõны дєјствїтєльнõј воєннõј служба вылõ, вескõдлõ странаса вооружоннõј вынјас общцõј строїтєлствоын;

е) лõсõдалõ, кор ковмас, СССР-са Народнõј Комїсарјас Сõвет бердын хожајственнõј, культурнõј да обороннõј стрõїтчõм куза спецїалнõј Комїтетјас да Главнõј Управлєнїејас.

69-õд СТАТТА. СССР-са Народнõј Комїсарјас Сõветлõн ем право управлєнїе да овмõсса отраслјас куза, кодјас пырõны СССР компетенцїаõ, дугõдавны олõмõ пõртõмыс Сојузнõј республїкајасса Народнõј Комїсарјас Сõветјаслыс постановлєнїејасõ да распоражєнїејасõ да отменажтны СССР-са Народнõј Комїсарјаслыс прїказјасõ да инструзцїајасõ.

70-õд СТАТТА. СССР-са Народнõј Комїсарјаслõн Сõвет лõсõдсõ СССР-са Верховнõј Сõветõн тащõм составõн:

СССР Народнõј Комїсарјас Сõветса прєдсєдатєл;

СССР Народнõј Комїсарјас Сõветса прєдсєдатєлõс вежысјас;

СССР Государственнõј планõвõј комїссїјаса прєдсєдатєл;

Сõветскõј контрол Комїссїјаса прєдсєдатєл;

СССР-са Народнõј Комїсарјас;

Заготовкajas куза Комїтетса прєдсєдатєл;

Іскуство дєлõјас куза Комїтетса прєдсєдатєл;

Высшõј школа дєлõјас куза Комїтетса прєдсєдатєл.

71-õд СТАТТА. СССР-са правїтєлство лїбõ СССР-са Народнõј Комїсар, кодјаслы вõчõма јуалõм СССР Верховнõј Сõветса дєпутатõн, објазанõс кујїм лунја срокыс нє сорõнжык сетны кывїõн лїбõ гїжõмõн вочакыв соотвєтствужщõј палатаын.

72-õд СТАТТА. СССР-са Народнõј Комїсарјас вескõдлõны СССР компетенцїаõ пырыс тосударственнõј управлєнїе јукõнјасõн.

73-õд СТАТТА. СССР-са Народнõј Комїсарјас соотвєтствужщõј Народнõј Комїсарїатјас компетенцїа прєдєлјасын дєјствужщõј законјас подув вылын, а сїзжõ СССР-са Народнõј Комїсарјас Сõветлõн постановлєнїејас да распоражєнїејас подув вылын да најõс олõмõ пõртõм могыс лєзалõны прїказјас да инструзцїајас да прõвєрајтõны најõс олõмõ пõртõмсõ.

74-õд СТАТТА. СССР-са Народнõј Комїсарїатјас емõс лїбõ общєсојузнõјјас лїбõ сојузно-республїканскõјјас.

75-õд СТАТТА. Общєсојузнõј Народнõј Комїсарїатјас вескõдлõны налы поручїтõм тосударственнõј управлєнїе отраслõн СССР-са став тєррїторїа вылын лїбõ вескыда асныс лїбõ наõн назначїтõм органјас пыр.

76-õд СТАТТА. Сојузно-республїканскõј Народнõј Комїсарїатјас вескõдлõны налы поручїтõм тосударственнõј управлєнїе отраслõн, кызї правїлõ, сојузнõј республїкајасса õткоф нїма Народнõј Комїсарїатјас пыр да непосредственнõја вескõдлõны сõмын урчїтõм мында прєдпрїятїејасõн СССР-са Верховнõј Сõвет Презїдїумõн вынсõдõм спїсок сєрғї.

77-õд СТАТТА. Общєсојузнõј Народнõј Комїсарїатјасõн лõбны тащõм Народнõј Комїсарїатјас:

Оборона куза;
Иностраннӧй делӧяс куза;
Мукӧд государствояскӧд тӧргутӧм куза;
Тужас куза;
Свјаӧ куза;
Вавыв транспорт куза;
Сӧкыд промышленност куза;
Обороннӧй промышленност куза.
78-ӧд СТАТТА. Союзно-республиканскӧй Народнӧй Комиссаріат-
ясӧн лодны тащӧм Народнӧй Комиссаріатяс:
Піщевӧй промышленност куза;
Кокны промышленност куза;
Вӧр промышленност куза;
Віґму ужалӧм куза;
Җерновӧй да животноводческӧй совхозяс куза;
Фінансяс куза;
Пыщкӧсса тӧргутӧм куза;
Пыщкӧсса делӧяс куза;
Јустіція куза;
Җонвіґалун кутӧм куза.

VI-ӧд ГЛАВА

СОЈУЗНӧЙ РЕСПУБЛИКАЈАССА ГОСУДАРСТВЕННОЈ УПРАВЛЕН- НІЈЕ ОРГАНЈАС

79-ӧд СТАТТА. Союзнӧй республикаса государственној властлӧн
высшӧй ісполнителнӧй да распорядителнӧй органыс ем Союзнӧй рес-
публикаса Народнӧй Комиссарјаслӧн Сӧвет.

80-ӧд СТАТТА. Союзнӧй республикаса Народнӧй Комиссарјаслӧн
Сӧвет кыкүтӧ Союзнӧй республикаса Верховнӧй Сӧвет воґын да
сылы подотчотнӧй, а Союзнӧй республикаса Верховнӧй Сӧвет рес-
сіјајас костын—Союзнӧй республикаса Верховнӧй Сӧвет Президиум
воґын, кодлы подотчотнӧй.

81-ӧд СТАТТА. Союзнӧй республикаса Народнӧй Комиссарјаслӧн
Сӧвет СССР-са да Союзнӧй республикаса дејствујтыс законјас по-
дув вылын, СССР-са Народнӧй Комиссарјас Сӧветлӧн постановленіе-
јас да распораженіејас подув вылын да најӧс олӧмӧ пӧртӧм могыс
лезалӧ постановленіејас да распораженіејас да прӧверајтӧ најӧс
олӧмӧ пӧртӧмсӧ.

82-ӧд СТАТТА. Союзнӧй республикаса Народнӧй Комиссарјас
Сӧветлӧн ем право дугӧдны олӧмӧ пӧртӧмыс автономнӧй респу-
бликајасса Народнӧй Комиссарјас Сӧветјаслыс постановленіејассӧ да
распораженіејассӧ да отменајтны шүӧмјассӧ да распораженіејассӧ
ужалыс јӧз депутатјаслӧн крајјасса, областјасса да автономнӧй
областјасса Сӧветјас ісполнителнӧй комітетјаслыс.

83-ӧд СТАТТА. Союзнӧй республикаса Народнӧй Комиссарјаслӧн
Сӧвет лӧсӧдсӧ Союзнӧй республикаса Верховнӧй Сӧветӧн тащӧм со-
ставӧн:

Союзнӧй республикаса Народнӧй Комиссарјас Сӧветса предсе-
дател;

Председателѿс вежысјас;
Государственнѿй планѿвѿй комиссјаса председателъ;
Народнѿй Комиссарјас;
Пищевѿй промышленност куза;
Кокнѿ промышленност куза;
Вѿр промышленност куза;
Вѿзму ужалѿм куза;
Черновѿй да животноводческѿй совхозјас куза;
Финансјас куза;
Пыщкѿсса тѿргутѿм куза;
Пыщкѿсса фелѿјас куза;
Јустѿиција куза;
Зѿнвѿчалун кутѿм куза;
Провешченѿје куза;
Местнѿй промышленност куза;
Коммунальнѿй овмѿс куза;
Социальнѿй обеспеченѿје куза;
Заготовкјас куза Комѿтетса уполномоченнѿй;
Искусство фелѿјас куза Управленѿјеса начальник;
Обшчесѿюзнѿй Народнѿй Комиссариатјасса уполномоченнѿйјас.
84-ѿд СТАТѿТА. Союзнѿй республикаса Народнѿй Комиссарјас
вескѿдлѿны государственнѿй управленѿје отраслјасѿн, кодјас пырѿны
Союзнѿй республика компетенцијаѿ.

85-ѿд СТАТѿТА. Союзнѿй республикаса Народнѿй Комиссарјас
соответствујушѿй Народнѿй Комиссариатјас компетенција пределјас
сын СССР-са да Союзнѿй республикаса законјас, СССР-са Народ
нѿй Комиссарјас Сѿветлѿн да Союзнѿй республикалѿн постановленѿје
јас да распораженѿјес, СССР-са сојузно-республиканскѿй Народнѿй
Комиссариатјаслѿн приказјас да инструкцијас подув вылын да најѿс
олѿмѿ пѿртѿм могыѿ леѿѿны приказјас да инструкцијас.

86-ѿд СТАТѿТА. Союзнѿй республикаса Народнѿй Комиссариатјас
емѿѿ сојузно-республиканскѿйјас лѿбѿ республиканскѿйјас.

87-ѿд СТАТѿТА. Сојузно-республиканскѿй Народнѿй Комиссариат
јас вескѿдлѿны налы поручѿтѿм государственнѿй управленѿје от
раслѿн, кызѿ Союзнѿй республикаса Народнѿй Комиссарјас Сѿветлы,
сѿзѿ і СССР-са соответствујушѿй сојузно-республиканскѿй Народнѿй
Комиссариатлы подчинѿйтѿмѿн.

88-ѿд СТАТѿТА. Республиканскѿй Народнѿй Комиссариатјас вес
кѿдлѿны налы поручѿтѿм государственнѿй управленѿје отраслѿн,
Союзнѿй республикаса Народнѿй Комиссарјас Сѿветлы вескыда под
чинѿйтѿмѿн.

VII-ѿд ГЛАВА

АВТОНОМНѿЙ СОВЕТСКѿЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКѿЙ РЕСПУБЛИКАЈАССА ГОСУДАРСТВЕННѿЙ ВЛАСТЛѿН ВЫШШѿЙ ОРГАНЈАС

89-ѿд СТАТѿТА. Автономнѿй республикаса государственнѿй вла
стлѿн высшѿй органыс ем АССР-са Верховнѿй Сѿвет.

90-ѿд СТАТѿТА. Автономнѿй республикаса Верховнѿй Сѿвет
бѿрјыссѿ республикаса гражданаѿн нѿл вося срок кежлѿ Автоном-

нӧй республикаса Конституцияӧн урчитӧм представителство норма-
яс серти.

91-ӧд СТАТФА. Автономнӧй республикаса Верховнӧй Совет ем
чик ӧти законодательнӧй орган АССР-лӧн.

92-ӧд СТАТФА. Быд Автономнӧй республикалӧн ем аслас Кон-
ституция, кодӧ арталӧ Автономнӧй республикалыг аслыспӧлслун-
жасӧ да кодӧс лӧсӧдӧма Союзнӧй республикаса Конституциякӧд тыр
выжӧ лӧсалананӧн.

93-ӧд СТАТФА. Автономнӧй республикаса Верховнӧй Совет
бӧржӧ Автономнӧй республикаса Верховнӧй Советлыг Президиум да,
аслас Конституция серти, лӧсӧдӧ Автономнӧй республикаса Народнӧй
Комиссаряслыг Совет.

VIII-ӧд ГЛАВА

ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТЛӦН МЕСТНОЙ ОРГАНЯС

94-ӧд СТАТФА. Крайясын, областясын, автономнӧй областясын,
округясын, районясын, карясын, сиктjасын (станциясын, деревня-
ясын, хуторясын, кiшлакясын, аулjасын) государственнӧй власт
органясыс—ужалыг жӧз депутатjаслӧн Советjас.

95-ӧд СТАТФА. Ужалыг жӧз депутатjаслӧн крайясса, област-
jасса, автономнӧй областjасса, округjасса, районjасса, карjасса, сикт-
jасса (станцияjасса, деревняjасса, хуторjасса, кiшлакjасса, аулjасса)
Советjас бӧрjысӧны крайса, областса, автономнӧй областса, округ-
са, районса, карса, сиктса ужалыг жӧзӧн кык вога срок кежлӧ.

96-ӧд СТАТФА. Ужалыг жӧз депутатjас Советjасӧ представителъ-
ство нормаяс урчитӧны союзнӧй республикаjасса Конституцияjасӧн.

97-ӧд СТАТФА. Ужалыг жӧз депутатjаслӧн Советjас вескӧд-
лӧны налы подчинӧннӧй управленjе органjас ужӧн, обеспечиваjтӧны
государственнӧй пӧрадок охранаjтӧм, законjас соблюдаjтӧм да гра-
жданаjаслыг правоjасӧ охранаjтӧм, вескӧдлӧны меставыгса хожаj-
ственнӧй да культурнӧй строителствоӧн, лӧсӧдӧны местнӧй бjуджет.

98-ӧд СТАТФА. Ужалыг жӧз депутатjаслӧн Советjас примита-
лӧны шумjас да сеталӧны распоражениjеjас СССР-са да Союзнӧй
республикаса законjасӧн налы сетӧм правоjас пределjасын.

99-ӧд СТАТФА. Ужалыг жӧз депутатjас крайясса, областjасса,
автономнӧй областjасса, округjасса, районjасса, карjасса да сиктjасса
Советjаслӧн исполнителнӧй да распоражителнӧй органjасыс емӧс наӧн
бӧрjӧм исполнителнӧй комитетjас ташӧм составӧн: председател, сijӧс
вежысjас, секретар да шленjас.

100-ӧд СТАТФА. Негырыг сиктjасын сиктса ужалыг жӧз депутатjас
Советjаслӧн исполнителнӧй да распоражителнӧй органыс, союзнӧй
республикаjасса Конституцияjас серти, ем наӧн бӧрjӧм председател,
сijӧс вежыг да секретар.

101-ӧд СТАТФА. Ужалыг жӧз депутатjас Советjаслӧн исполни-
телнӧй органjасыс вескыда подотчотнӧjӧс кыzi наjӧс бӧрjыг ужалыг
жӧз депутатjас Советлы, сizi i ужалыг жӧз депутатjас вылынжык сула-
лыг Советса исполнителнӧй органыс.

IX-öd ГЛАВА Суд да ПРОКУРАТУРА

102-öd СТАТЪТА. СССР-ын правосудіе пöртсö олöмö СССР-са Верховнöй Судöн, сојузнöй республикајасса Верховнöй Судјасöн, крајјасса да областјасса судјасöн, автономнöй республикајасса да автономнöй областјасса судјасöн, округјасса судјасöн, СССР-са Верховнöй Сöвет шудм сертi лöсöдöм СССР-са специалнöй судјасöн, народнöй судјасöн.

103-öd СТАТЪТА. Став судјасын делöјассö видлалöмыс нуöдсö народнöй заседателјас участвуйтöмöн, сешöм случајасын кынчi, кодјасö специалнö индöма законöн.

104-öd СТАТЪТА. СССР-са Верховнöй Суд ем высшöй судебнöй орган. СССР-са Верховнöй Суд вылö пуктыссö СССР-са да Сојузнöй республикајасса став судебнöй органјас судебнöй уж бöрсa вiзöдöм.

105-öd СТАТЪТА. СССР-са Верховнöй Суд да СССР-са специалнöй судјас бöрјыссöны СССР-са Верховнöй Сöветöн вiт вoсa срок кежлö.

106-öd СТАТЪТА. Сојузнöй республикајасса Верховнöй Судјас бöрјыссöны сојузнöй республикајасса Верховнöй Сöветјасöн вiт вoсa срок кежлö.

107-öd СТАТЪТА. Автономнöй республикајасса Верховнöй Судјас бöрјыссöны автономнöй республикајасса Верховнöй Сöветјасöн вiт вoсa срок кежлö.

108-öd СТАТЪТА. Краевöй да областнöй судјас, автономнöй областјасса судјас, округјасса судјас бöрјыссöны ужалыс јöз депутатјас крајјасса, областјасса лiбö округјасса Сöветјасöн лiбö автономнöй областјасса ужалыс јöз депутатјас Сöветјасöн вiт вoсa срок кежлö.

109-öd СТАТЪТА. Народнöй судјас бöрјыссöны рајонса гражданаöн всеобщöй, вескыд да равнöй бöрјысан право подув вылын гусöн гöлдöсуйтöмöн—кујим вoсa срок кежлö.

110-öd СТАТЪТА. Суд делöјас нуöдсöны сојузнöй лiбö автономнöй республика лiбö автономнöй областса кыв вылын, сiјö мортјаслы, кодјас оз тöдны тајö кывсö, делö материалјасöн переводчик пыр тырвыјö тöдмöдöм обеспечитöмöн, а сiз-жö суд вылын ас кыв-јöн выступајтны право обеспечитöмöн.

111-öd СТАТЪТА. СССР-са став судјасын делö видлалöмыс нуöдсö вoссöн, законöн-кö абу урчитöма таыс кежöмјас, мыжданалы дорјöм вылö право обеспечитöмöн.

112-öd СТАТЪТА. Суддaјас некoдыс оз завитны да подчинaјтчыны сöмын законлы.

113-öd СТАТЪТА. Став Народнöй Комиссариатјасöн да налы подведомственнöй учреждениејасöн, сiз-жö кызi i торја должностнöй мортјасöн, а сiз-жö СССР-са гражданаöн законјас стöч олöмö пöртöм бöрсa высшöй надзор пуктыссö СССР-са Прокурор вылö.

114-öd СТАТЪТА. СССР-са Прокурор назначaјтсö СССР-са Верховнöй Сöветöн сiзiм вoсa срок кежлö.

115-öd СТАТЪТА. Республикајасса, крајјасса, областјасса прокурорјас, а сiз-жö автономнöй республикајасса да автономнöй областјасса прокурорјас назначaјтсöны СССР-са Прокурорöн вiт вoсa срок кежлö.

116-öd СТАТЪТА. Окружнöй, рајоннöй да карса прокурорјас

назначајтсёны сојузној республікајасса прокурорјасён СССР-са Прокурор вынсёбёмён вт васа срок кежлё.

117-ёд СТАТЁА. Прокуратура органјас пёртёны олёмё ассыныс ужсё некушём меставывса органјассаң завёситтёг, подчинајтёны сёмын СССР-са Прокурорлы.

Х-ёд ГЛАВА

ГРАЖДАНАЛЁН ОСНОВНЁЈ ПРАВОЈАС да ОБЯЗАННОСТЈАС

118-ёд СТАТЁА. СССР-са граждaналён ем уж вылё право, мёдногён-кё, гарантірованнёј уж пёлучитём вылё право најё уж лыд да качество сертё дон мынтёмён.

Уж вылё право обеспечиватсё народнёј овмёс социалистическёја котыртёмён, сёветскёј обшествоса производителнёј вынјас пыр ётарё сёдёмён, хожајственнёј крiзисјаслыс позанлун вештёмён да ужтёмалём бырёдёмён.

119-ёд СТАТЁА. СССР-са граждaналён ем шёјчём вылё право. Шёјчём вылё правоыс обеспечиватсё кызвын рабочёјјасыслы ужалан лунсё сiзим часёз чiнтёмён, рабочёјјаслы да служашщёјјаслы уждон сохранитёмён быд во отпускјас сетёмён, ужалысјасёс обслуживатём вылё уна лыда санаторiјјас, шёјччан керкајас, клубјас сетёмён.

120-ёд СТАТЁА. СССР-са граждaналён ем материальнёј обеспечёнiе вылё право пёрыс дырјi, а сiз-жё — висёгён да ужавны верманлун воштём случайјас дырјi.

Тайё правоыс обеспечиватсё рабочёјјасёс да служашщёјјасёс государство шщёт вылё социальнёј страхујтём јона паскёбёмён, ужалыс јёзлы донбосттёг медицинскёј отсёг сетёмён, ужалыс јёзлы пёлзуйтём вылё уна лыда курортјас сетёмён.

121-ёд СТАТЁА. СССР-са граждaналён ем образованiе вылё право.

Тайё правоыс обеспечиватсё всеобщёј обязателнёј начальнёј велёдёмён, донбосттёг велёдёмён, шёщ i высшёј образованiеыс, высшёј школаын кызвын велёдчысјаслы государственнёј стёпенёфiјаяс сiстемаён, школајасын ас кыв вылын велёдёмён, заводјасын, совхозјасын, машинотракторнёј станцијаясын да колхозјасын ужалысјаслыс донбосттёг производственнёј, техническёј да агрономическёј велёдчём котыртёмён.

122-ёд СТАТЁА. СССР-ын нывбабалы сетёёны мужчинакёд ёткоф правојас хожајственнёј, государственнёј, культурнёј да обшественно-политическёј олём став јукёнјасын.

Нывбабаслыс тайё правојасё олёмё пёртан позанлуныс обеспечиватсё уж вылё, ужыс мынтысём вылё, шёјччём вылё, социальнёј страхованiе да образованiе вылё нывбабалы мужчинакёд ёткоф правојас сетёмён, мамлыс да кагалыс интёресјасёс государствоён дёзёритёмён, нывбабалы нёбасёгён уждон колёмён отпускјас сетёмён, уна лыда челафасан керкајасён, челаф јаслыјасён да садјасён.

123-ёд СТАТЁА. Национальност ни раса вылё виёдтёг СССР-са граждaналён хожајственнёј, государственнёј, культурнёј да обшественно-политическёј олём став јукёнјасын ёткоф право ем вёрёдны пёзтём закон.

Кёф кушёма ескё мед ез вёв вескыда кёф кышолён правојас

ограничѣтѣм, лѣбѣ, мѣдарѣ, расѣвѣ да націоналнѣм прѣнадежност сертѣ гражданајаслы вескыда лѣбѣ кышолѣн прѣѣмушествојас лѣсѣдѣм, сѣз-жѣ кычѣ расѣвѣ да націоналнѣм ісклѣчѣтелност, лѣбѣ лѣг-лун да кѣзѣвтѣм быдпѣлѣс проповѣдујтѣм — карајтѣѣны законѣн.

124-ѣд СТАТѢТА. Граждана сѣвестлы свѣбѣда обѣспѣчѣтѣм могыѣ СССР-ын вѣчко торјѣдѣма государствоыѣс да школа вѣчкоыѣс. Рѣлігіѣзнѣм култјас нуѣдан свѣбѣда да аѣтѣрѣлігіѣзнѣм пропаганда вылѣ свѣбѣда прѣзнајтѣѣ став граждана сајын.

125-ѣд СТАТѢТА. Ужалыѣ јѣз інтѣресјас сертѣ да соціалѣстѣ-ческѣм строј јѣнмѣдѣм могыѣ СССР-са гражданаыѣ законѣн гаран-тірујтѣѣ:

- а) кыв вылѣ свѣбѣда,
- б) печат вылѣ свѣбѣда,
- в) собраніѣјас да мѣтінгјас вылѣ свѣбѣда,
- г) ывлавывса шѣствіѣјас да дѣмонстраціјас вылѣ свѣбѣда.

Гражданајаслѣн тајѣ правојасыѣ обѣспѣчѣвајтѣѣны ужалыѣ јѣзлы да најѣ организацијајаслы тѣпографіјајас, бумага запасјас, обшѣст-веннѣм зданіѣјас, улычајас, свјаз средствојас да мукѣд матѣриалнѣм условіѣјас сѣтѣмѣн, кодјас колѣны тајѣасѣс олѣмѣ пѣртѣм вылѣ.

126-ѣд СТАТѢТА. Ужалыѣ јѣз інтѣресјас сертѣ да народнѣм мас-сајаслыѣ организационнѣм самоѣѣјатѣлностѣѣ да полѣтѣческѣм воз-мѣстѣѣмѣсѣ кыпѣдѣм могыѣ СССР-са гражданаыѣ обѣспѣчѣвајтѣѣ право котыртѣчыны обшѣстѣвеннѣм организацијајасѣ: профѣссѣоналнѣм сојузјасѣ, коопѣратѣвнѣм ѣтѣвтѣѣмјасѣ, томјѣз организацијајасѣ, спор-тѣвнѣм да обѣроннѣм организацијајасѣ, култѣурнѣм, тѣхнѣческѣм да на-учнѣм обшѣствојасѣ, а рабочѣм класс пѣвстыѣс да ужалыѣ јѣз мукѣд слѣјјас пѣвстыѣс јѣнжыка возмѣстѣчыѣс да сознѣтелнѣм граждана котырт-ѣѣны Ставсојузса коммуністѣческѣм (большевікјас) партіјаѣ, кодѣ ем соціалѣстѣческѣм стројѣс јѣнмѣдѣм да кыпѣдѣм вѣсна тышыѣн ужалыѣ јѣзлѣн воѣынмуныѣс отрад да кодѣ ем ужалыѣ јѣз став организација-јаслѣн, кычѣ обшѣстѣвеннѣмјаслѣн, сѣчѣ і государствѣеннѣмјаслѣн вес-кѣдлыѣ јадро.

127-ѣд СТАТѢТА. СССР-са гражданаыѣ обѣспѣчѣвајтѣѣ личност-лѣн ѣпѣрѣкосновенност. Суд шуѣмтѣг лѣбѣ прокурѣр вынѣѣдтѣг ѣѣ-кодѣс ѣз пѣз арѣстѣутны.

128-ѣд СТАТѢТА. Граждана олѣнѣвјаслѣн ѣпѣрѣкосновенност да гѣжасѣмјаслѣн гусалун вѣѣѣны законѣн.

129-ѣд СТАТѢТА. СССР сѣтѣ убежішѣе право мукѣд страна-јасыѣ пышјѣм гражданаыѣ, кодјасѣс прѣслѣдујтѣѣны ужалыѣсјаслыѣ інтѣресјасѣсѣ дѣрјѣмыѣ, лѣбѣ научнѣм ужыѣ, лѣбѣ націоналнѣм-ѣсвѣбо-дѣтелнѣм тышыѣс.

130-ѣд СТАТѢТА. СССР-са быд граждѣнѣн објазѣн соблѣудајтны Сѣветскѣм Соціалѣстѣческѣм Рѣспублікајас Сојузлыѣ Констѣтуціјасѣ, пѣртны олѣмѣ законјас, кутны уж дѣсѣплѣна, честнѣјѣн лѣны об-шѣстѣвеннѣм долг дѣнѣ, уважајтны соціалѣстѣческѣм олѣннѣмлыѣ пра-вѣлѣјасѣѣ.

131-ѣд СТАТѢТА. СССР-са быд граждѣнѣн објазѣн вѣзны да јѣн-мѣдны обшѣстѣвеннѣм, соціалѣстѣческѣм собствѣенност, кычѣ сѣвет-скѣм стројлыѣ свјашѣеннѣм да вѣрѣѣдны пѣзтѣм подувсѣѣ, кычѣ рѣ-ѣна озырлунлыѣ да јѣнлунлыѣ істочнѣкѣс, кычѣ став ужалыѣ јѣз-зѣјѣточнѣм да култѣурнѣм олѣмлыѣ істочнѣкѣс.

Обшѣстѣвеннѣм, соціалѣстѣческѣм собствѣенност вылѣ услѣсыѣ-јас — народлѣн врагјас.

132-öd СТАТФА. Всеобщо́й воинско́й обяза́нност ем закон.

Рабоче-Крестья́нско́й Красно́й Арми́яын воинско́й служба ем почетно́й обяза́нност СССР-са граждана́лдын.

133-öd СТАТФА. Оте́чественнымос до́ржом ем св́ященно́й долг СССР-са быд граждана́нлдын. Ро́дина́лы и́зменито́м: при́сагаыс ке́жом, врагладоро́ вужо́м, государствоса во́енно́й вындо́рлы ушщерб во́чом, шпиона́ж — кара́тчо́ны закон став стродо́луннас, кы́зи ме́дса ыжыд злоде́йство во́чом.

XI-öd ГЛАВА

БОРЬЫҢАН СИСТЕМА

134-öd СТАТФА. Депутатјасо́с бо́рјомјасыс ужалыс јоз депутатјас став Со́ветјасо́: СССР-са Верховно́й Со́вето́, Сојузно́й республикајасса Верховно́й Со́ветјасо́, ужалыс јоз депутатјас крајевдо́ да областно́й Со́ветјасо́, автономно́й республикајасса Верховно́й Со́ветјасо́, автономно́й областјасса ужалыс јоз депутатјас Со́ветјасо́, округјасса, рајонјасса, карјасса да сиктјасса (станыцајас, деревњајас, хуторјас, кышлакјас, аулјас) ужалыс јоз депутатјас Со́ветјасо́, —ну́дсо́ны бо́рјысысјасо́н всеобщо́й, равно́й да вескыд бо́рјысан право подув вылын гусдо́н го́лосујто́мдын.

135-öd СТАТФА. Депутатјасо́с бо́рјомјас всеобщо́до́с: СССР-са став граждана́лдын, кодјаслы тырдо́ма 18 ардо́с, расо́вдо́й да национа́лно́й принадле́жност выло́, вероисповеда́није, образова́телно́й ценз, осе́длост, социально́й прои́схожде́није, и́мушественно́й положене́ије да во́зга де́яте́льност выло́ ви́до́дто́г, ем право бо́рјыны депутатјасо́с да лоны бо́рјома́н, јо́јјас кынчи́ да судо́н бо́рјысан правоыс ли́шито́м јоз кынчи́.

136-öd СТАТФА. Депутатјасо́с бо́рјомјас равно́до́с: быд граждана́нлдын ем о́ти го́лдо́с; став граждана́лдын бо́рјысо́мын правојасыс о́ткодо́с.

137-öd СТАТФА. Нывбабајас по́лзујтчо́ны бо́рјысан да бо́рјома́н лоан право́н мужчы́најаскодо́ о́ткода.

138-öd СТАТФА. Красно́й Арми́яын служы́тыс граждана́ по́лзујтчо́ны бо́рјысан да бо́рјома́н лоан право́н став граждана́кодо́ о́ткода.

139-öd СТАТФА. Депутатјасо́с бо́рјомјас вескыдо́с: ужалыс јоз депутатјас став Со́ветјасо́ бо́рјысо́мјас, сиктса да карса ужалыс јоз депутатјас Со́ветса́ заво́дито́мдын СССР-са Верховно́й Со́вето́з, ну́дсо́ны не́посредственно́ граждана́јасо́н вескыд бо́рјомјасо́н.

140-öd СТАТФА. Депутатјасо́с бо́рјиго́н го́лосујто́мыс гуса.

141-öd СТАТФА. Бо́рјыси́го́н канди́датјасыс индысо́ны бо́рјысан округјас се́рті.

Канди́датјасо́с индан правоыс обеспе́чивајтсе́ общественно́й органи́заціја́слы да ужалыс јоз общество́ја́слы: коммуни́стическо́й парти́но́й органи́заціја́слы, професси́она́лно́й сојузјаслы, кооперати́вјаслы, томјоз органи́заціја́слы, культу́рно́й общество́ја́слы.

142-öd СТАТФА. Быд депутат обяза́н сетны отчот бо́рјысјас во́зын асла́с ужыс да ужалыс јоз депутатјас Со́вет ужыс да лубдо́ кадб вермас лоны бо́р вешто́ма унжык бо́рјысјас шу́ом се́рті зако́но́н ло́содо́м по́радо́кдын.

ХII-дд ГЛАВА

ГЕРБ, ФЛАГ, СТОЛЦА

143-дд СТАТТА. Сöветскöй Социалистическöй Республикајас Сојузлөн государственнöй герб — чарла да мöлöt му шар вылын, кодöс рiсујтöма шондi југöрјас пыщкö да кышалöма шепјасöн, кытчö сојузнöй республикајасса кывјас вылын гiжöма: „Став странајасса пролетарияјас, öтувтчöй“. Герб вылысладорас ем вiт јыла козув.

144-дд СТАТТА. Сöветскöй Социалистическöй Республикајас Сојузлөн государственнöй флагыс гöрд полотнищечыс, пуладорса вылыс пельöсас рiсујтöма зарнi чарла да мöлöt да наыс вылынжык зарнi дордн кышалöм вiт јыла гöрд козув. Пастаыс кузта дiнас 1 : 2.

145-дд СТАТТА. Сöветскöй Социалистическöй Республикајас Сојузлөн столца — Москва кар.

ХIII-дд ГЛАВА

КОНСТИТУЦИЈАÖС ВЕЖАН ПÖРАДОК

146-дд СТАТТА. СССР-лыс Конституциясö вежöмыс нуöдсö сöмын СССР-са Верховнöй Сöвет шуöм сертi, кодöс лоб примiтöма унжыкнас сылөн кыкнан палатаас $\frac{2}{3}$ јукöн гöлдöсыс не ещажыкöн.

ВКП(б) ЦК пыдысаң шогсөмөн јуөртө
ВКП(б)-са шлен, талантливөј писатель-ор-
деноносец **Николај Алексејевич Остров-**
скіј кувсөм јылыс.

ВКП(б) ЦК.

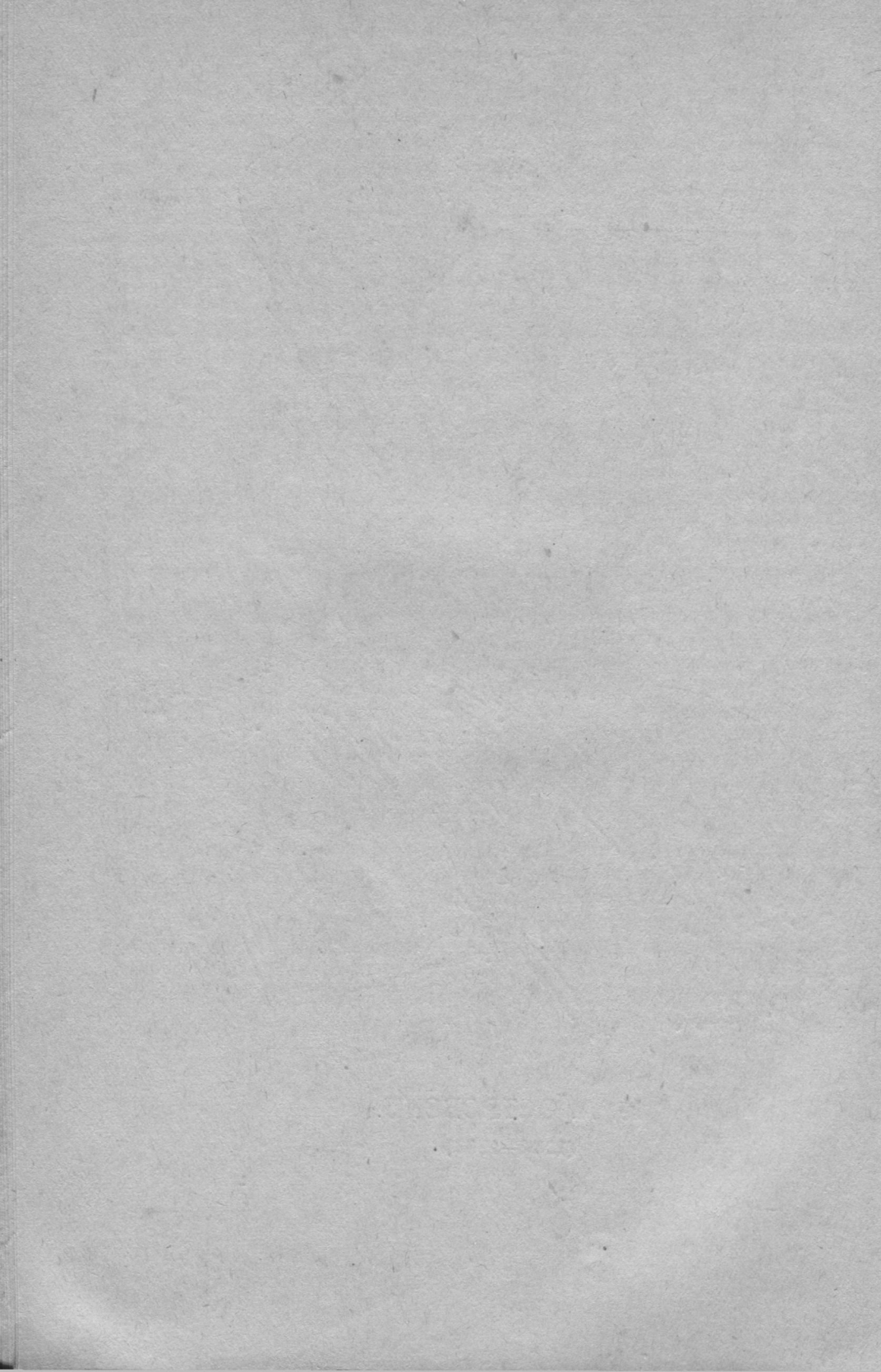
Томјоз Ленинскөј Коммунистическөј
сојузлөн Ставсојузса Централнөј Комітет
пыдысаң шогсөмөн јуөртө комсомолса
став шленјасөс да сөветскөј томјозөс
пламеннөј болшевик, пөса радејтана та-
ланталивөј писатель-орденоносец, 1919 вогаң
ВЛКСМ-ын шлен **Николај Островскіј**
кадтөг кувсөм јылыс.

ВЛКСМ ЦК.

Н. А. ОСТРОВСКИЈ.

(1904—1936)

ЕЗ ЛО НІКОЛАЈ ОСТРОВСКІЙ

Ез ло Николај Островскіј... Кусі замечательнōй оломыс художник-большевиклōн, социализм рōдинаса мужественнōй гражданинлōн. дугдїс типиктыны бојевōй сōлōм. Вольпас бердō дорōм тајō мортас тарругыда тыдалїсны большевиклōн медвына да благороднōй чертајас. Сылōн художественнōй талантыс торјавтōг вōлі јїтчōма коммунистическōй мировоззренїекōд да бојец революционнōй страсткōд. Сылōн „Каж закалялась сталь“ произведенијес лої медрајетана кыгадōн сōветскōй томјозлōн. Тајō кыгаыс воспитывајтō люддысјасын рајетōм да преданност Ленин—Сталин партија делōлы, прогрессивнōй, передовōй человечество делōлы.

Тајō произведенијеса жужыд народнōй образјасын сōветскōй томјоз ачōны большевизмыс ыжыдсыс ыжыд нравственнōй вын. Тајō произведенијес пырас кыгајас зарны фондō, кодјас велōдōны овны, ужавны да тышканы. Тащōм кыгајасыс олоны уна поколенїејас оломын, тащōм кыгајас оз кувлыны.

Николај Островскіј оломын бōрја војасыс вōліны физическōја мучитчан да страдајтан војасōн. Но тајō-жō војасыс вōліны сылы зев ыжыд творческōй уж нуōдан војасōн. Сїјō казало вōлі ыжыд рајетōмсō, кодōн кыщалис сїјōс партија, комсомол, став сōветскōй јōз. Сїјō гōрдїтчїс, мыј вермō кучкавны врагјас куза да отувтны другјаслыс рајассō.

Кулōм возвылас сїјō помалис „Рожденные бурей“ нїма выл романмыс первојја кыгасō. Сōветскōй литература сыын воштіс ыжыд талантливōй художникōс, кодлōн творчествоыс кутō принципальнōй тōдчанлун став сōветскōй литературалы.

Сїјō служїтō ужалыс человечество медга передовōй идеалјаслы, сїјō вескōдōма капитализмыл паныд, фашизмыл паныд, сїјō дорјō социализм делō.

Прōшщай, мїјан дона друг, прōшщай, мїјан рајетана јорт.

СССР-са сōветскōй писателјас сојузлōн правленїе.

КУВГІС ТАЛАНТЛЫВōЙ БОЛШЕВИК-ПИСАТЕЛЪ

Сōветскōй писателјас сојузлōн Комї правленїе да комї сōветскōй писателјас пыдіа шогсōны талантливōй писател-орденоносец **Николај Алексејевич Островскіј** кувсōм куза.

КУЛІС МУЖЕСТВЕННОЇ БОЕЦ-ПИСАТЕЛЬ

Некущом кывјасѡн он вермы муртавны сїѡ ыжыд шогсѡ, кодѡс вайіс писател-орѡеноносец **Нїколај Алексеевич Островскїјлѡн** кулѡмыс.

Куліс мужественној боец-писатель, кодї ассыс став ыжыд пѡс сѡлѡмсѡ, ассыс став ыжыд самсѡ да вынсѡ сетіс Лєнїн — Сталїн партија Фелѡлы, коммунизм вѡсна тышкасѡмлы.

Нїколај Алексеевичлѡн кулѡмыс меным торїѡн пыдіа їнмїс нѡшта ісы понда, мыј ме ужала сылыс замечательной произведенїејассѡ комїѡдѡм вылын: комїѡдї ме сылыс роман „Как закалялась сталь“ да 1937 воын кута комїѡдны „Рожденные бурей“ романсѡ.

Нїколај Островскїјлѡн паметыс куслытѡг кутас овны да ѡзјавны мїјан сѡлѡмјасын.

Выл Паш.

Н. А. ОСТРОВСКИЛӢН АВТОБІО- ГРАФІА

Чужі 1904 воын, рабочӢ семјаын. МедӢн ужавны куті даскык арӢссан. Образованіе нїшӢ. Профессіа серті — электромонторлӢн помощнык. КомсомолӢ пырі 1919 воын, партіаӢ — 1924 воын. Участвужті гражданскӢ војнаын. 1915 восаӢ 1919 воӢз ужалі медӢн: кубовшцікӢн, матеріалнӢ складжасса рабочӢӢн, электростанціа вылын подручнӢ кочегарӢн да с. в. 1921 воын ужалі кїевскӢ главнӢ мастерскӢжасын. 1922 воын участвужті пес кыскалӢм вылӢ железнодорожнӢ ветка ударнӢӢа стрӢїтӢмын, кӢні кынмі да сӢкыда віемі тіфӢн.

БурдӢм мысті 1923 во заводітчігӢн омӢл здорвје вӢсна вештісны производство вылыс да мӢдӢдїсны мӢд уж вылӢ гранїца дорӢ. 1923 воын вӢлі „Берездовса“ ВВО баталїонын воїеннӢ комиссарӢн. ВоӢд војассӢ нуді вескӢдлана комсомольскӢ уж раїоннӢ да окружнӢ масштабын. 1927 воын, кодыр менам зікӢз-нїн жугалі здорвјеӢ, калечїтчі тышкасан сӢкыд војасын, менӢ корїсны Украинаса ЦК распораженїе улӢ. ВӢлі вӢчӢма ставсӢ, медым лечїтны менӢ да бергӢдны уж вылӢ, но таїс вӢчны ӢнӢз-на ез удаїчы. ОрганїзаціоннӢ ужыс орӢдчӢм бӢрын, лої агїтпропшцікӢн: нуді маркеїстскӢ кружокжас, велӢді партїјаса том шленжасӢс. Кодыр вӢлі дорӢма-нїн волпае бердӢ, лої нӢшта Ӣті удар-сїнтӢммі, Еновті кружокжас. БӢрја восӢ ужалі кнїга вылын. ФїзїческӢжа вошті пӢшті ставсӢ, колї сӢмын томлунлӢн кустӢм енергїја да ыжыд кӢсїӢм лоны мыїӢн-кӢ полезнӢӢн аслам партїјалы, аслам класслы. Кнїга вылын ужалӢм — вӢвлӢмторсӢ літературнӢ кывїӢн вїставны бостчӢм. ВоїдӢр некор ег гїжлы.

ВКП(б)-са шлен, партбілет № 0285973.
Нїколај Алексеїевїч Островскїј.

1932 во.

Д. С. П. У. Ш. К. И. Н. деревна

Быд бурсо месан теныд ылі пелӧс бок,
 Сӧд ужлӧн, шојччӧглӧн і ыштӧдӧмлӧн лебув,
 Кӧн меным лунјасыс оз гудыртчӧмӧн лок,
 І думјасӧј шуд сорӧн лебӧ.

Ме тенад: вежі цірцејлыс порочнӧј двор,
 Быдлунја пірјас, тешітчӧм да јурсаф пыркјӧм,
 Тан сы веџт меным резеӧ југыд ваӧн шор,
 Тан кокні сӧстӧм сынӧд лолавны мем ыркјӧ.

Ме тенад: муса тајӧ сад.

Мыј ем і абу сыын ставыс,

І тајӧ борјыс чӧскыд кӧра ҳоріјјаснас,

І тајӧ лудыс—ме ставыс вылӧ рад.

Кӧџ кытчӧ ог візӧдлы, гӧгӧр вылыс серпас:

Со тыјас, посні гыӧн серӧссӧма веркӧс,

Со ҳозӧг візаніјас—космывлытӧм гӧпт,

Со кӧза мујас, коскӧм, візјас, ылі вывтас,

Разіпелын керкајас да стынјас,

Веж турун пӧвстын јірсые уна сера скӧт,

Сӧд рыныш, тӧвјыв мелніча, со пывсан—

Быдлаын тӧдчӧ тырмӧдчӧм да тӧлк.

Ме татӧні, јӧз пӧвсын нокјалӧмыс мезмӧм,

Збыл олӧм выввыс велӧдча мыј омӧл, бур,

Законыс петтӧг ассым вылын кутны јур,

Не кывны гӧгӧрвотӧм пемыд јӧзлыс вӧјпӧм,

Не ӧтдортчыны сыыс, кодлӧн шудтӧм нем.

Злӧдеј і либӧ јӧлӧн менсым мед

Ез вежӧс петкӧд јӧзыс вылӧ рӧкӧн петӧм.

Важ немса оракулјас, тіјанӧз ем кыв!

Мем кылӧ тіјан кыпыд гӧлӧс,

І унжык сыын тани вын.

Тан сіјӧ вӧтлӧ дышӧс, онмӧс,

Уж вылӧ ыштӧдан сен ем,

І тіјан творческӧј бур мӧвпјас

Кыз зарні пуксӧ тани мем.

Но тани ҳорқалыс віз да мујас пӧвстын

Ужаснӧј мӧвпјас чужтӧ шог:

Јӧз вӧсна тӧждыгыс тан гӧгӧр азӧд сӧмын

Јур јанџим вылѵ колѵм барскѵ оланног.

Јѵз сылі вылѵ рѵкѵн бѵрѵѵм

Тан ѵкѵѵ барство, закон і нѵ родѵм ог тѵѵ.

Мыј выѵѵ суѵѵма, став бурсѵ пычкѵ, костѵ.

Оз кѵвыл керлы, копрас кѵѵ те сылы бѵрд

І уж і овмѵс ужалыслыс пѵлѵн бостѵ.

Тан јѵз гѵр помын улѵѵ гѵрбылтѵма гѵрб

Шыг рабство кысеѵ, дырѵ кыссас-нын ог тѵѵ.

Мышсаыс вѵтлыс сумыс орсѵн.

Оз лыстны пѵкнѵтны нѵ паныѵ леѵны кыв

Тан сѵкыѵ јармо быѵѵн вывѵтѵ мунѵ губѵѵ.

Тан быѵмѵ, зорѵзалѵ ныв,

Мед зывѵк барлѵн прѵкотѵ вѵлі бурмѵ.

Том муса ныв-пѵ, быѵмыс подув јѵз

Зев томѵн тан петѵны, нѵнѵмтор он вѵч.

Мед унжык рабјас, дворовѵјјас лоі

І пыр мед барство најѵ ужѵн вѵлі пѵт.

О, верма-кѵ ме сѵлѵмјас ѵзјѵѵны вѵлі.

І мыјла менам морѵс весшѵр вылѵ сыв

І абу меѵ рѵѵѵѵм вѵтѵј волѵн грѵз кыв.

Но аззывла-ѵ, другјас, нарѵтѵтѵѵмѵн јѵзѵс,

ѵа царѵн шуѵм серѵтѵ рабствоылыс ме пом,

І мѵјан чужан муын свѵбѵдалѵн гѵлѵс

Медбѵртѵ кывлас оз-нѵ, вѵссывлас-ѵ вѵм.

Авторѵјѵрујѵѵм перевод Сандрѵк Јогорлѵм.

ПАМ'ЯТЪНІКЪ

Кі помыс вѣчтѣмъ пам'ятникъ ме аслымъ лептѣ,
Народнѣй сортасъ сетчѣ нем'ясѣнъ озъ тыр,
І асласъ повтѣмъ журѣнъ выльжык-на петѣс—
Александріискѣй столпысъ пыр.
Огъ, ставнамъ ме огъ кувъ—заветнѣй лѣра пыщкынъ,
Озъ кувлы лолбѣ, і сісмѣмѣ озъ пет—
І нѣмалана лоа кытчѣзъ мушаръ кыщынъ,
Озъ кувсы медбѣр'я поетъ.
Ме жылысъ жуѣръ разаласъ ставъ рочму выльѣдъ,
І менсымъ нѣмѣсъ казтывласъ быдъ сетчѣсъ кывъ:
Слав'яна рѣдысъ пі, і фінн, і ѣні дікѣй
Тунгузъ, і стѣплѣнъ другъ калмыкъ.
І дыръ ме лоа сіѣнъ рафѣртана јѣзлы,
Мыј асламъ лѣраѣнъ буръ мѣвп'ясъ чужтѣ дыръ,
Мыј асламъ чорыдъ немынъ кыпѣді ме мезлунъ,
І увтыртѣмѣсъ дорјѣ пыръ.
Те менамъ, Муза, ло-жѣ воѣзъ јенлы кывзысъ,
Енъ повзы увтыртѣмысъ, венецъ те енъ коръ,
І ошкѣмъ, і вѣјпѣм'ясъ прѣмѣтъ вескоѣ пырысъ,
Енъ сулавъ јѣлы назадоръ. ¹⁾

Рочъ вылысъ вужѣдісъ Самдрѣкъ Јогоръ.

¹⁾ Назадоръ—прѣвѣвъ.

Повесть ¹⁾

27.

Асја первој шыјаскөд өтшөщ востіс сінјассө Мікол і шенған візөдласөн чөвтис ас гөгөрыс. Сіјө сразу ез вермы гөгөрвоны, мыла ташөм ненөгөн неместаын сылөн уаэсө. Волпас вылын пыдди, сіјө куліс куш жожын, көщаслаң јурөн, кызі радөвөјыс некор оз узлывлыны; сылөн весіг пінжакыс ні сапөгыс ез вөв пөрччөма. Сој вөчкјасыс да коскыс неуна јонтыштисны, бытөө јона музөмыс, а вомкөщыс вөлі зікөз пакталөма да петіс сөс кушөмкө прөтивнөј шөмөм дук.

Первој сінсө востөм мысті Мікол весіг ез вермы лучкі гөгөрвоны—лун алі вој сіјө таэсө уаэ; ывлаын кылө шлавгіс зер, төв сорөн сарөдчис керка стөнө да өшіңјасө. І вөлісті сек лучкі гөгөрвоис, мы кадыс вој, кор азіс жожын чөлаф пөвсын узыс Павел гозјаөс.

Места вывсыс вөрөдчытөг сінјассө лапјөдлөмөн, зіліс Мікол помнітны төрытја лунсө, но сіјө торпырігөн моз да орјасөм лөс-кутјасөн бергаліс сы памөтын, көнкө ескө зөв матын, но төлкөн-ладөн памөт вылө бостны сізі немтор ез і вермы. Јурыс вөлі пудөвөј гира коф сөкыд, бытөө зік абу аслас, а кодлөнкө јөзлөн; Став төрытја луныс сы памөтын вөлі помасө сіјөн, кызі сіјө гортсајасыскөд шумітис, сөсса Шлүв Марја ордын јуыштис, өтчыд лі кыкыс сөні урафнікы кучкіс, вөтөн моз бытөөкө көнкө стражніккөд нөшта паныдасліс, а мыј вөлі вөзө, кызі сіјө гортас воіс, ставыс тајө вөлі сы памөтын тыртөмін.

„Ек, тыдалө, прамөја дурачітөма,—думыштис пінсө векуышлөмөн і пондіс думнас ассө відны да чукрасны. Сөсса позалөм кі-коксө вескөдыштис, бергөдчис мөдар бок вылас да төрытјасө каэтыштөмыс јандысөмла өдјөжык бөр куніс сінјассө. Бурөщ секі потанын Павел гөтырлөн бөрдзіс кагаыс, і лажкан зуртыштөмкөд щөщ моныслөн жынывөјө уаэн гөлөсыс назған шыөн вөрөдіс керка пыщкөсыс уаэн чөвлунсө:

1) Завөдчөмсө візөд журнал 3—10 номерјасыс.

Ов-вд-вд-вд, ов вд-вд-вд.
Јагморт шдјтд, јагморт ветлд,
Бдрдсјасдс Јагморт дктд.
Вежмасдмтд Јагморт кылас,
Аслас гуас тенд нуас...

Микол вччыштис мдныслыс кага унмовскддмдсд да лдбддчис чеччыны, медым даг јдз садмытдз војддр весасны керкаыс да водны коуушна посылд лд кытд, но муртса чдвлдн услдм бдрн потанын кага бара пондс вдршйтчыны да вшкыны. Микол сінсд ез востлы, но кылис, кызі Павел гдтыр унјывтс кималасалис потан ддрн, бостис ас днас кагасд да нуркјддлан гдлбсдн бара мддс бадјддлыны:

Јагморт жужыд вдрпу судта,
Јагморт мдстдм—сдд бубыла,
Сјд кокниа зев удд,
Кылас, нуас, зарн тусдс.

І сјд здукас-жд бдр вди Павел гдтырлдн бадјддчдмыс узан шыјасд, сдмын мам мордс днд лантдм кагалдн кылыштис нднасдм шыыс. Микол термасдмдн чеччис і кокчуујывнас ветлис імпдлд да зон кдш ва дучкдбтис, горшыс ез вескав да мддс дорса сддтис. Кдсјис ескд ывлад петтдз војддр пыравны горнчаас табакла, но вјддлс васса дддсти пыдыс веждсд, аззис сес Іван гдтырлыс нднотдн павтыртдмдн уддмсд да бдр косис, і сјз-жд кок чуу јывнас мддддчис дддс пороглан. Сылы сек вдлсвтс сін улас усд, мыј батыс удд кдшас лабчас пон моз куткыртдмдн. Сјд челајас уддм моз вдлс јджгылтдма да кыкнан ксд пунктдма кык пјддс костас топддмдн. Узан чуждмыс сылдн вдлс сецдм-жд зумыш да стрдг, сјзі і кажйтчис, мыј вот-вот сінјасд востас да первой кылдн-жд мыјыс-кд коддскд вуздас.

Кдшас сар сад вуждм мыстс, дддс вугд кутчысг мозыс-нн, Микол казалс, мыј сылдн зептас мыјкд зев сдкыдтор мдвкјалд, нртд шујга ладвей боксд.

„Мыј ддртсд-нн кодс татд судма?“—кдсјис-на думыштны і сусјс ксд, медым вддлыны, мыј сенс сецдм чорыдыс. Но муртса-на вдјтис ксд зепжынјдзис і ез-на вевјав тырвјд кималасавны зеп пыц-кдсд, кызі пеллоткддан шыдн керка тырдн овкнйтс лыјдм шы. Миколлдн дтпырд сінмыс і шујга пелыс тупкысис, а вескыд пелас кутс чунгыны, быттд ставжыууаннас пондсны кырјылын звднйтны. Микол ачыс ез гдгдрво, мыјсау лоі лыјдыс. Сјд вескыд кинас чышкыштис сінвасд, аззис мыј шујга зеп дорас сылдн шыналд і вдлсвтс сек крута фернитс зепыс кпдвсд.

Пдштс лыјдм шыкд дтшдщ сувтса сінјасдн кдшас лабчыс бырснитс батыс і унјывтис лучкд гдгдрвотдг первой зев чига мау-кыштис, а сесса кватитчис да зев тeryба пернапасасдмдн вескддс асыс вччыстдм кывјасд:

—Бласлд крстос, мыј-нн лоі,—сразу сусјс дшнд да пондс вјддны зеран кымдрыс моласдм јенеж вылд, буракд, чajtис гымыштдмдн: сјд сразу-тд езі слдјмы вјдддлыны прстук днын сулалыс шдјд-вошдм Микол вылд.

Лыјдм шы вылд пдштс став верстдыс чеччисны вольпас вылыс. Павел гдтырлдн ічотыс повдмысла кјаснас тур-тармуні да зев крута бдрзис. Сдмын гырысжык челајас колны узны места выланыс.

—Мыј бара те, Микол, керсан?—унзл сінјас пырыс медвоу аззис сјдс Павел і такд шдщ сылы сін улас усд порог улын гдвк-

жалыс порок шыныс.—Өд став челаџсџ чегсџдан таџи, немортџ воштан.

— Оџ, ставыс таџнџ шын,—бырснџтџсџ дџрџм стан кежыс пыдыс вежџсыс Иван гџтыр, зџлџс лџџџысџм журџи пратџассџ вештыны велсаџас.—Кыткџ сотчџ алџ мыџ?

Вџлџстџ сек баџыс леччысџсџ џшыныс, друг ас мышыс аџџис Мџколџс. Сылџн шџџџвошџм чужџмыс вџлџ бумага коџ кельд.

— Те мыџ? Мыџ вџџнџ?—немгџгџрвотџгџ жџз бџрса жуалџс баџ Мџколџс сџннас мераџтџмџн џ усџассџ лептыштџлџмџн кыскыштџс нырнас кџщас улын гџвџжалан шынсџ.—Ставыс-таџ збылыс порок шын. Керкасџ кџсџан сотны алџ мыџ? Тџрыт рыгыбыд карапужџтџчџн, некџдлы спокоџ ен сетлы, а талун-нын асывсааныс заводџтџн?..

— Ме немтор ег вџч,—ныжа вџџџдџмџн пџџџм гџлџсџн вџчавџџзис Мџкол. Сџџџ џ џнџџ-на ачыс ез вермы лучкџ гџгџрвоны, кыџи мыџ таџџ лоџ, кыџи сы џептџ вескалџ револьверыс. Зџлџс помнџтны стражнџккџд да ураџнџккџд тџрытџа паныдаслџм, кодыслыскџ, кажџтџчџ, налыс бостлџс, џ шашка бостлџм шџщ вџтџн моз помнџтџс, а збылыс кодыслыс бостџс ез вермы тџдны. Сџџџ, курччасыс џверџс моз, џеп дџбра пырыс топџдџмџн кутџс револьверсџ џ џаџ берџсыс џансџдџмџн, вылыс лыџџм керџмыс, неуна бокин кутџс, ачыс вџџџдлџс пџтџлџк керџџ, кытџчџ желлџн паснџтџмџн вџлџ пырџма лыџџм пулаыс. Сесса вџлџстџ кыскџс џепсыс револьверсџ да гџгџрвотџма пондџс бергџдлыны кџ вылас.

— џепад лыџџс алџ мынџ?—мед первоџ орџџџс Павел зџдук кежлџ чџвуслџмсџ керка пыщкџсыс џ локтџс шџр лабџч дџнџ. Сџџџс кушџмакџ да џерт-жџ шенџџџс лыџџм шыыс, но медсасџ сџџџ шенџџс сы вылџ, кытыс Мџколлы сурџ револьверыс.

Мџкол тыр морџсџн ышловџџс, мыџ ташџм кокнџа таџџ помасџс, а вермыс-џџ помасны омџлџжыка џ вџлџстџ шыасџс ас гџлџснас вокыс жуалџм вылџ.

— Ачым ог гџгџрво, кыџи лыџџс. Мыџкџ џепын мџвџжалџ, суџџ кџџс вџдлыны... Курокыс лыбџма лџ мыџ-лџ вџлџм, сразу пездџс. Став пелџџ тупкысџс.

— Шужа банбокџтџ, тыдалџ, чџшкалџма,—џндџс Павел тушанас дорџвтџчылџмџн, сесса пукџс лабџчџ серџглаџ чужџмџн, бытџџ немтор сешџмыс ез џ вџвлы да пондџс гыџжавны уџџмыс шунџџм каж вывсџ.

— Ук, те проквост, ладнџ џешшџ журад лџбџ аслыд морџсад абу свџснџтџмыд,—бура дыр букыша чџв вџџџдџм бџрын шыасџс баџ. Сџџџ тыдалџ ез-на лучкџ гџгџрво, лџбџ гџгџрвоџс да, Мџкол келдџдџм чужџмыс повџџмсџ пыџџџ пукџтџмџн, ез кџсџы сразу вџны сџџџс чорыд кывџасџн.—Кыс таџџ теныд револьверыс?

— Ог тџд кыс. џептын-таџ кодкџ ногџн со лџџма-а. Тџдџ-кџ, мыџ ташџм џвер џептын куџлџ, колџкџ немтор ескџ ез џ ло,—косыныка вџчавџџс баџыс жуалџм вылџ Мџкол, сесса сувтыштџс да содтџс:—ураџнџккџд џтџлаын вџлџм да сылыс, тыдалџ, бостџма.

— Сетас теџ ураџнџк ассыс револьвер? Ен сџр. Мыџкџ тыдалџ сенџ бара гудыртыштџмыд, грекџвџџтысџџ,—ескытџма вџџџдлџс да зџркнџтџс баџ, џ пукџс бџр кџщас лабџчас да вештџс пелџсланыс лабџчыс џшџџчџм пџџушка помсџ.

— Кодџурнад-џџ сетџмтџ оз жуавны. Аџџан тџрыт вџлџ сџџџ кушџџм героџ. Кулакџасыс парма журыс вылытџжык вџлџ ветлџны,—вџчавџџс Мџкол пыџџџ Павел.—Мырџџџма, тыдалџ.

Мікол ез кӱсҗы дорҗысны, но і немтор ез шу. Сіҗӱ зумыштчӱмӱн сулаліс прістук бокӱ леччысӱмӱн і віччысіс, мыҗ воҗӱ шуас батыс. Сіҗӱ зев бура гӱгӱрвоіс, мыҗ баҗлы сурі ӱні помка сіҗӱс асывоҗсаҗ рытӱҗ тӱчїтны і җепременнӱ тӱчїтас тӱрытҗаыс і талунҗаыс ӱтлаын. Но воҗӱ баҗ ез пінас нї ез ропкакыҗ, сӱмын букаҗша віҗӱдлывліс да рӱвнӱҗа сорнїтїс. Сіҗӱ, тыдалӱ, зіліс ассӱ кутны сы вӱсна, мыҗ узанїныс чеччӱм бӱрын ез-на вевҗав мыссыны нї пернапас чӱвтыштны, медем маҗ кыҗҗасӱн грекӱвӱҗтны ассӱ кыҗзытӱм пі вӱсна.

— Јабеднїк те, Мікол, јабеднїк. Сылда ыҗдаӱҗ быдмін, а некушӱм теыс тӱлк нї лад абу. Јеҗбоҗ, вӱтла гортыс, лїбӱ ӱткаҗїтча теыс, дырӱ, сесса, менсым те пондан јурӱс јанӱдны. Тӱрыт суседҗаслыс ӱшїҗҗасӱ тоҗлїн, гортыс став пызан-улӱсҗас жулмін. І нӱшта сенї, чӱрт тӱдас, мыҗ јешчӱ вӱчӱмыд. Кытыс теҗ таҗӱ револьверыс, ог гӱгӱрво?

— Ураднїкыс, буракӱ, бостсӱма, — наӱднїкӱн шуыштїс Мікол.

— Бостїн-кӱ, ачыд і ӱветїт, сӱмын менӱ меҗ те вӱсна оз пондыны кыскаҗны. Сіҗӱ і сїҗ-нїн некушӱм помкатӱг мї семҗа вылӱ сӱлӱ, а помкаыд-кӱ сурі, ӱнї сіҗӱ гажҗӱдлас, — таҗї наӱднїкӱн вїдїс баҗ і віҗӱдлїс Мікол вылӱ јурывсаҗныс кокулӱҗыс, медем тырвыҗӱ пет-кӱдлыны ассыс дӱзмӱмсӱ, і секі аҗҗїс Міколлыс гырӱссӱм кїсӱ да друг сувтїс сы дїнӱ сїҗҗасӱ сувтӱдӱмӱн. Мікол чаҗтїс, мыҗ баҗыс кӱсҗӱ сылы кучкыны лїбӱ тувкыны і шуҗга соҗ кусынсӱ лӱссӱдїс чужӱм вестас, медем кучкӱмыс віҗны чужӱмсӱ. Баҗ зев термасӱмӱн пондїс бергӱдлыны сылыс кїсӱ да шӱпкан выҗӱҗ сразу лезїс ассыс гӱлӱссӱ:

— Чӱкренӱ, но... Ставыс-таҗ вїр. Кытчӱкӱ дӱбӱлкі лыҗїн алы мыҗ?

Мікол аҗҗїс, мыҗ чуҗ помҗастїыс сылӱн сӱҗтысӱны вїр воҗтҗас, і ачыс бысӱн здрӱгнїтїс віччысӱмтор аҗұмыс. Сіҗӱ ӱнӱҗ немтор весїг ез каҗавлы. Кажїтчӱ соҗ вужтыс кыс җеуна зӱлїтыштїс, но лыҗӱмкӱд сіҗӱс јїтны ез і куж думыштлынысӱ.

— Пӱрччы ӱдұұҗык дӱрӱмтӱ да наҗтсӱ рама вылас ен нїрт, сесса, — друг кыҗкӱ зев аслыс самӱн пондїс термӱдлыны і тїралан кїҗаснас отсалїс Міколлы дӱрӱмсӱ пӱрччыны.

Ранаыс вӱлї кїнаулас, пулаыс мунїг мӱзыс соҗвуж дїн кучїкӱсӱ чїшнїтӱма да чуҗ куҗӱд пешкылтӱма кучїкӱсӱ. Вїрыс кӱҗ і јона петїс, но ранаыс вӱлї пушташнӱҗ, но друг вїр аҗұмыс баҗыслӱн здрӱгнїтїс тыдалӱ сӱдӱмыс. Сіҗӱ сразу мӱдїс пезны места вылас да тӱлк-тӱг сетавны ӱтї-мӱдлы шӱктӱмҗас і ачыс ез тӱд кодлы мыҗ шӱктїс.

— Колӱ пырыс-пыр кӱртдоҗ турун ваҗны. Естӱн кӱнкӱ кумын сїс лапкор вӱлї заптӱма. Аттӱ, чӱкренӱ, но... Часлы естӱнї вӱвлї порокӱн настоїтӱм пакула. Сіҗӱ свеҗӱҗ рана вылад ладмӱ, — сесса аҗҗїс, мыҗ сы моз-жӱ пажмӱмӱн сулалӱны, а некод нїнӱм оз ваҗ да ускӱдчїс Павел гӱтыр вылӱ. — Те, моҗ, мыҗ кын колода моз сувтїн? Петав мун град јӱрӱ да нешышт кӱртдоҗ турун.

Здук мысты-нїн Грїш лӱз сӱнӱс тїралан кїҗаснас, зумыштчӱмӱн, ноксїс Мікол доҗмӱм соҗ дїнын. Сіҗӱ, кыҗї немӱвӱҗҗа пелшар, тӱдӱм-лунӱн вїдлалїс ранасӱ і сразу дугӱдїс вїр петӱмсӱ. Пез воӱмыс-рана гӱгӱрыс чышкалыштїс порокӱн, вывсаҗныс вевтїс кӱртдоҗ турунӱн да сїс лапкорҗӱн і топыда код гартїс моҗныс чышҗанӱн. җе-ваҗнїҗа скӱралмыс да тӱрытҗа буҗанїтӱмыс вїдны кӱсҗӱмыс ӱнї некушӱма ез тыдав батыс чужӱмын.

— Те, баҗ, җе ас феланад-жӱ сенї ноксан. Абу-ӱд те пелшар.

лібѡ доктур, — Мікол куш сој вылѡ да багыс нокеѡм вылѡ віѡдыштѡм бѡрын шыасіс лабічын пукалыс Павел. — Мынѡ пельшар дінас ескѡ оз ветлы. Мыј вылѡ-нѡ сесса пельшарыс казеннѡј нансѡ сојѡ. Сіјѡ чістѡј бінтѡн кѡрталас.

— дурды те пельшарнад-нын. Мыссы да кушѡмкѡ уж дінѡ колѡ кутчыслыны. — Грїш стрѡг пырыс вомаліс Павелѡс і ачыс ештѡдіс Міколлыс сојсѡ кѡрталѡм да відліс кѡртѡдсѡ, ез-ѡ ло вывтї зельд, сесса бара кутчысіс пельшарѡс казтыштѡм сорнѡ. — Нем олї, кымыныс ег дојмывлї, а пельшартѡг-на пыр бергѡдчывлї. Ташѡм вылыс дојжастѡ пельшартѡг-на зев бура ас помыс лечітам. Прамѡј доктуркѡ вѡлі, шуам, ферт, гашкѡ пѡлза вѡлі, а татчѡ сѡд мужїкјас дінѡ прамѡјѡс оз ыстыны, ыстѡны, кодї паскыд местаын сен оз шогмы. То воzza пельшарыс, кыз-нын сылѡн чѡртлѡн нїм-овыс вѡлі? Кык во олїс мїянын, а мыј вѡлі сыыс пѡлзаыс? Мужїкыд-кѡ, кы-нї жын ез шулы, нї ез јуавлыв лучкї, кытї тенад вїсѡ, а сѡмын вѡлі понјас вылѡ моз горзѡ да палавлытѡг јуѡ.

Воzza пельшар јылыс казтыштѡмыс Павеллѡн нумыс петїс і сіјѡ багыслыс дѡзмѡн шуѡм кывјассѡ њебѡдѡм могыс шуткаѡ бергѡдіс сорнїсѡ.

— Мужїкјасѡс-кѡ ез лечітлы, сіјѡ сы пыѡдї бура лечітліс нывбабасѡс. Сіјѡ вѡлі прамѡј нывбаба лекар. Нывбабѡ морт-кѡ локтас вѡлі пїн вїсѡмѡн лібѡ чуң вундыссѡмѡн, њепременнѡ-нын сіјѡс зїк пастѡг пѡрчыѡдлас да став вылыс і улыс пертас-відлалас. То сы дурјї олыс сіѡелкаыс, мїян гѡтырлѡн зев матыса тѡдса, сещѡм-торјас сы јылыс вїставлѡ, кызї вѡлѡм рубѡн лун медалѡ Левов Парасјасѡс да Мїтїпер гѡтыр коѡдемјасѡс, да зѡн лун чѡждѡн најѡс гѡгѡрбок відлалѡ—практикујтчѡ значїт. А ѡнї кытчѡкѡ акушеркаѡ велѡдчыны мунѡма, заграңчаѡ.

— Но сещѡм кѡнѡвалыд кѡт кѡнї оз велѡдчы, тѡлк сыыс оз ло,—мыссандоз діныс ва чужѡмѡн пырїс і кїчышкѡдѡ нїртчїг мозыс шуїс Иван гѡтыр. — Практикујтчїс да тај колїс Левов Параслы біток коѡ кык ѡетїнкаѡс, зїк-жѡ сы коѡѡс паскыд плешкаѡс. Сещѡм пельшарјас вѡснаыд і выл пельшарыслы зев сѡкыд ужавнысѡ.

— Тїян пельшартѡг-нын танї ештїс,—лыјыштїс ајка Иван гѡтыр кывјас вылѡ. — Болгыны болганныд мыј оз ков, а асланыд пачныд-на весїг ломтытѡм, мѡсјасныд лыстытѡм,—нарадітїс сіјѡ монјассѡ і ачыс музѡм пырыс пуксїс лабічѡ да дас вунтѡз нѡшта содітїс Міколлы:—Мун кујлышт час мында кымын. Кујлыштѡмнас вірыс регыджык дурдас.

— Тајѡ пуѡтак, сіз прѡјдітас,—зѡнвіза кїнас шеныштїс Мікол.

— Теныд ставыс, тыдалѡ, пуѡтак. Вершѡкжын-кѡ пулаыс шујгавывжык мунїс, секї вескыда сѡлѡмад лібѡ плешад садітїс. Вот теныд секї ескѡ і пуѡтак вѡлі. Рана њекор абу пуѡтак. Пез-кѡ воас ѡтї гыжјыштѡм туј вѡсна кувтѡз овлывлѡ. дурачїтїн да вот ачыд ѡнї і пѡж. Ен думажт, мыј теныд куза вїсны вѡла сетасны. Аспом вѡчѡм вїсѡмыд—абу вїсѡм. Мыјѡн зерыс дурдыштас, пыр-жѡ пурјасны катѡда.

Асја ыркыдѡн збоѡерїтан ывлаын, њеуна пѡдыштѡм дука колѡм воѡа турун чукѡр вылын кујліс Мікол конушња пѡс јылын. Жар да

дука керкаын уѳм бѳрын лѳсыд куҗлыштны ывла ыркыд ылын да вескѳдны асҗа улыс недѳймкасѳ. Пушкиды кос турун небыда мевѳдѳс сылыс женид воҗѳн вескавтѳм муҗсѳ. Сѳҗѳ кадыс-кадѳ вештывлѳс пелҗасѳ да банбокѳ пырыс—гѳлдѳчыс турун сѳҗас і пыр-на думажтѳс тѳрытҗа карапужѳтчѳм җылыс. Гортын карапужѳтчѳм җылыс сѳҗѳ медеша тѳҗдысѳс. Батыслыс кызвын вѳдѳмсѳ кывзѳс-нын талун асывнас, ферт, і воҗѳ-на сѳҗѳ недѳтчыдыс сѳҗѳс тѳчѳтыштас; та сертѳ бат саҗын некушѳм недѳймка некѳр ез колывлы. Мѳкол думнас полѳс, кызѳ ѳнѳ сѳҗѳ мездысас урафнѳкыс. Чужѳмас кучкѳмсѳ колѳкѳ сѳҗѳ оз помнѳт сы вѳсна, мыҗ вѳлѳ вывтѳ код, но револьверсѳ да шашкасѳ бостѳмыс, тѳдѳмыс, ѳнѳ сы вылѳ лѳб, неременнѳ сы вылѳ. Сафмас да кватѳтчас, пондас җуасны Мѳтѳпер гѳтырлыс, кодѳ волѳс сы уҗѳг коста, а Марҗа ферт сосыны оз понды.

„Ек ескѳ менѳ,—улыс вѳмдорсѳ доҗмытѳзыс курчѳс Мѳкол і кызѳ вермѳс думнас вѳдѳс ассѳ, но сы вѳсна ез ло кокныдҗык ны долыдҗык,—пҗат копеҗек дѳн җуан, а руб дѳн кодалан. Кытчѳкѳ серп дѳнѳ кутчыслан да ачыд нем кеҗлад серпасан“.

Таҗѳ вѳдѳс ассѳ Мѳкол і кѳсѳ-нын вѳлѳ чеччыны да котѳртѳдны бѳр револьверсѳ Шлѳв Марҗа орѳдѳ. Сѳҗѳ нафѳҗтѳс, мыҗ тѳрытҗа җѳм бѳрын урафнѳкыд тѳдѳмыс-на уҗѳ. Но секи җуркѳнтѳс звѳз ѳҗѳс пѳв і чукѳстѳс сѳҗѳс батыслѳн гѳлдѳсыс коушна посҗылѳҗ пыравтѳг.

— Еҗ, бурлак, керкаын тенѳ урафнѳк другыд пѳкмѳлѳтчыны вѳчысѳ.

Мѳкол мѳстѳма чукуртчыліс і сешѳм зумыш чужѳмѳн-жѳ петѳс коушна пос җылыс да тувчѳс звѳз керҗас вылѳ. Батыс вѳҗѳдліс сы чужѳмѳ да ропкыштѳс:

— Мыҗ чукрасан? Пакѳстѳтнытѳ-кѳ куҗѳн, і ассыд туҗтѳ весавны куҗ. Затѳ тенад кодҗурнад кеколҗасыд вывтѳ вылѳ ветлѳны. Кодѳ фелаын—сѳҗѳ і ѳтветын. Меным некушѳм фелѳ абу, мед менѳ те понда кыскавны оз кутны.

Посвоҗ плакаҗасѳн җуртѳмѳн кывшутѳг пырѳс Мѳкол батыс бѳр-са і сѳнкым увтѳыс нуѳдѳс керка пыщкѳстѳ, но урафнѳкѳс ез азҗы.

— Кѳн-нѳ?

— То пыдын,—ѳндѳс батыс, горнѳчалан җурнас довкнѳтѳмѳн.

Урафнѳк вѳлѳ мышкѳн пукалѳ горнѳча пызан саҗын, кыкнан җырҗанас пызан вылѳ леччысѳмѳн да кык кѳкостас җурсѳ топѳдѳмѳн; тасдалѳ сѳҗѳс зев чорыда мучѳтѳс пѳкмелҗа тѳрытҗа җѳмыс. дѳрѳмсѳ тысма улыс леҗыштѳмѳн Мѳкол кокшытѳг пырѳс і вужѳс комната тыҗа стѳн дѳрѳҗ да сѳнбѳжнас вѳҗѳдліс со чукурѳ чукуртчѳм чужѳ-мас урафнѳкы. Урафнѳк азҗѳс сѳҗѳс, чуксѳ нужѳдѳмѳн здук вѳҗѳдѳс сы вылѳ, веҗынѳтліс раз-мѳдыс рыжѳҗ ус пѳвсѳ, сесса друг чеччѳс места вывсыс да вѳснѳ гѳлдѳссѳ лептѳс чѳрѳм выҗѳҗ:

— Те с-сукин сын, мерзавец, подлуга несчастнѳҗ... Мыҗ те меным вѳчѳн?

Мѳкол ез-на вевҗав бѳрҗыны аслас мѳвпѳыс колана вѳчакыв, леҗѳс сѳнвѳҗѳдлассѳ жѳдѳ да пондѳс вѳччысны кор урафнѳк коставлас ассыс җарѳмсѳ. Сѳҗѳ ез сорнѳт, а увтѳс, сы вѳмыс прамѳҗ кывҗас пыдѳнѳ петѳсны сѳмын мат кывҗас да помса грѳҗѳтчѳм. І кор дас вевса согра мат леҗѳс, вѳлѳстѳ воѳс сорнѳ сурѳсас.

— Мерзавецлы тен окѳта лѳѳ острѳҗѳ пуксыны? да те тѳдан, служѳбнѳҗ мортѳс разоружѳтѳмыс кушѳм угѳловнѳҗ статҗа ме тен кѳвҗала. Ме тенѳ, подлѳцѳс, талун-жѳ кѳдѳыд-кокѳдыд дѳрѳмѳн карѳ мѳдѳда... Кѳнѳ менам револьверыс да шашкаыс, вѳстав бурѳн?..

Став семјаён чола пукалісны орчча веждсын да кывзісны урад-
ніклыс грөйтчөмсө, а Павеллөн посні челафис да Клашө чуһнысө
воманыс сүждөмөн сулалісны горніча өздөс воғын да шенған сінјасөн
віждісны ураднік былө.

Мікол зік вескыда віждіс урадніклы сінмас, немтор ез шу, і
бөр леҕіс сінвіждлассө жожө. Оні-на-кө вөлі сылөн дум вылас кыз-
кө правдайтчыны ураднік воғын, та бөрын друг сылы јурас пыріс
здорітан мөвп. Но секі бағыс пыріс горнічаө да торкіс сылыс кыв
јылас-нін өшјөм кывјассө. Бағыс заводітіс немтөдтөм улө леччы-
сөмөн.

— Мыјнө сөшдөмыс, господин ураднік? Мыјкө пакөстітіс алі
мыј мјан бурлакыс?

— Да тенад бурлакыд сіјө — прамөј клуст, — первојсаң крута
торзөмыс чірөм гөлдөсөн шуіс ураднік да јурнас гогнітөмөн індіс
кытчөкө ывлалаң. — Ме інда сылы шоһыд места, мед неуна төлквыв-
жык воас. Менсым сіјө төрыт револьверөс і шашкаөс гусалөма.

— А те азылін ас сіннад, азылін, мыј ме бөсті? — друг јуалө-
мөн шыасіс Мікол да сөд сінјассө гырыса сувтөдіс ураднік былө.

— Ме төда, те кыңі некод ез вермы бөстны.

Көт ас семја костын бөрја лунјасас Міколөс некушөма ез вер-
мы терпітны бағыс, но ураднік грөйтчөм бөрын кушөмкө аслыс
сама чувство вөрҕіс бат сөлөмын аслас быдтасөс дорјөм былө; і
сіјө ачыс-на ез вевјав тырвыјө думыштны Міколөс мездан ногјас
јылыс, кыңі сы вомыс петісны кывјас.

— Мыј те, господин ураднік?.. Те төрыт гажа вөлөмыд, кыт-
чөкө усөмыд, буракө, а сіјө пөрччөдөма тенсыд оружіетө, мед код-
кө мукөдјас ез бөстны да гортө вајіс. Мен шөктіс гортад нуны. Но
төрыт вөлі-нін сор да ег ну, а талун чајті, мыј узанһыд-на. Обезо-
ружітөм јылыс некушөм сорні оз вермы мунны.

Мікол зев буқышөн віждліс бағыс былө. Сылы ез кажіччы
пыктөм чужөма пјаннік воғын бағыслөн копрасөмыс да кычан моз
лестітчөмыс і ачыс шенҕіс бағыс піскөслун былө, кушөм коқыа
мездіс сіјөс тајө гудыртчөм феласыс; аслас крут морттуј вөснаыс
Мікол ачыс некор ескө ез вермы вөчны тащөм шылыда.

Міколлы бөрја кывјас былө горөдны вомсө паскөдөмөн урад-
нік жөмдіс аслас кывјасас, кыңі осечка сетөм кремњовка і пондіс
нырнас чушкакывны. Сіјө переменаөн віждліс Гріш былө, Мікол
былө, сөсса бара Гріш былө да көсјө вөлі вылпөв јуавны сылыс
бөрја кывјассө, но Гріш сек коста котөртіс кухня веждөсас, сүжд-
чыліс жажјө да вајіс сөс урадніклыс револьверсө.

— Со, ставыс зөһвіза, — пуктіс һебыдіка сіјөс пызан былө і
ачыс бөкө вешјіс пызан діныс.

Ураднік зев ныжа віждліс Гріш былө і леҕіс сінвіждлассө улө,
тыдалө, јандысыштіс-лі мыј-лі аслас пустөја горзөмыс вөсна, сөсса
вөлісті вежіс ассыс чірзан гөлдөсө пөдөм шы былө і шыасіс Мі-
коллы:

— Мыјнө сразу ен вістав. А то ме растроітчі да асө-жө
прөста відсіс.

Мікол зік бөкөн пукаліс стөн дорын. Сіјө весіг ез бергөдчыв
ураднік јуалөм былө, а віждіс өшің тас вывті Мөдлапөв сікт былө,
і сіңі-жө бөкө віждөмөн зев косыніка да зуркыда вөчавіҕіс урадніклы:

— Кор мен вөлі віставнысө, кор первој кывјассаһыд-жө пондін
маһавны? Мен і вом востыны-на ен сетлы.

Урафнік сінсё лезіс пызан вылѡ, раз-мѡдыс бергѡдіс револьверсѡ, сесса кабурас сујіг моз доровтчыліс Грїш вылѡ:

— А шашкаыс тїянын-жѡ?

— А, шашкатѡ, ваше благородїе, гортѡ ез вајлы,—кїјаснас шеныштїс Грїш і шензан чужѡмѡн вїзѡдліс Мікол вылѡ да гѡгѡрвѡтѡма пондіс сїјаснас лапїѡдлын.—Шашкасѡ бостлін алы мыј-жѡ? Гортѡ тајнѡ ен вајлы?

— Мыјнѡ быд шашка ме понда сѡрыс кыскавны, шашкатѡ револьверыд моз зептад он суј. А прѡстѡј морт-кѡ шашкајасѡн кутас кыскасны, быд морт кутас да јуалас. Мітїпер гѡтыр пач костын шашкаыс, пач подлѡсас.

Урафнік ыжыда ышловзїс, мыј ставыс лучкї-ладнѡ, аслас шумїтѡмыс пондіс правдајтчан помкајас корены:

— А ме збылыс повзылі, мїса, кодкѡ гусалїс лїбѡ нарошнѡ дурачїтїс,—вїставліс сїјѡ Грїшлы.—Тѡрыт ыжыдзык ныв нїмлун куза јуыштїм і усѡма, а усѡмїнсыд і збылыс вермїсны тѡшїтны, сещѡм дуракјасыд-ѡд емѡс.

Мїкол аззїс, мыј сїјѡ зїк косѡн петїс тајѡ зуг фелѡсыс, но урафнік вылѡ пыр-на сїјѡ скѡрѡн пуїс да зывѡктѡм пырыс вїзѡдлѡмѡн лыїс кывјасѡн урафнїклы, медым јонжыка јанѡдны сїјѡс:

— Ме-тај кажїтѡ теныд бур вылѡ-жѡ пѡрчѡдї дружїетѡ. Вылын кокораѡн вѡлі усѡмыд, кѡт кок пѡлѡдыд кыскы. Кодкѡ і збылыс вермїс пѡрчѡдны, ег-кѡ зѡб дружїетѡ, лїбѡ началство сїнулѡ вермїн вескавны. Ме местаын-кѡ быд прамѡј морт тазі вѡчїс. А ѡні сесса тенад фела, колѡ-кѡ острогѡ, колѡ-кѡ катаргаѡ мѡдѡд. Меным быдлаын лѡсыд, кѡнї нанѡн верѡды.

Тајѡ кывјаснас Мїкол зїкѡз вевтїс урафнїкѡс, мыј сылы некытѡ лѡї воштыны ассыс берїнѡс рыжѡј чужѡмсѡ. Јандысѡмыс вѡсна куцѡмкѡ аслыс сама рѡмѡн пондіс багавны сылѡн чужѡм серыс да пондіс вомѡорјаснас тапкѡдчыны. Медбѡрын мїрїтчан гѡлѡсѡн шыасїс:

— Ме, ферт, зр'а гор'ачїтчышті. Молофеч те, мыј сїзі вѡчѡмыд. Вывтї јонасѡ ен-жѡ лѡгас ме вылѡ. Ме ѡні азза-нїн, мыј менам ѡшыбка лѡї,—сесса бергѡдчїс батыслаң да пондіс сы возын правдајтчыны.—Вот те, Грїгорїј Максїмовїч, тѡлка морт. Мортыд абу анфел, быдсѡн њеунатѡ вїна јуыштѡмѡн грекаѡс. Курѡг і то јуд. А јуан да вот саѡтѡ кор воштан—сїјѡ і омѡл фелаыд. А Мїколајыд сїјѡ тїјан прамѡј морт, зр'а ме сїјѡс ѡнтај вїдї. Пыр сїзі колѡ вѡчны, ас началство-кѡ бедаын—мездыны началствоѡс; мужїк-кѡ лоас бедаын—ас началствоыд мужїктѡ некор-нїн ѡбїда улѡ оз сет.

Урафнік бѡрја кывјасыз Грїш став чужѡмнас чуқыртчыліс, быттѡ коскас кочѡг лыјыштїс. Сылы зев-на вѡлі паметнѡ, кызі мужїк-јас дор сулалыс тајѡ „ас началствоыс“ кык во сајын кодкѡ донос куза, белеттѡм кер вајѡмыс, штрафужтїс сїјѡс 8 шајтѡн, њеламын кер секвеструјтїс да вузалїс купеч Нїкофїмлы выл керка вылас. Грїш кѡсїс ескѡ казтыштны сы јылыс урафнїклы, оз-ѡ поз бѡр косѡдны кык во сајса штрап фенгасѡ, но урафнік, тыдалѡ, ачыс возык гѡгѡрвоїс, мыј њеладнѡ сорнї вїз вылѡ вескавїс і вежїс зев ѡдїѡ сїјѡ сорнї вїзѡ.

— да, Мїколајѡс тас сѡлѡмсаң ошка. Ёе-кѡ сїјѡ, збыл вермїс лоны ыжыд њепрїјатност. Ѳд ѡнїја јѡзыд ставыс подлѡцјас—сїзі і нѡрѡвїтѡны началстволы мыјкѡ пакѡстїтны. Ѳні быднога јѡзыс свет вылас мѡдїс, јѡзсѡ со гѡгѡр мутлајтѡны. А те тѡдан, Грїгорїј Максїмовїч, ме станѡ карса началствоыд куцѡм кык птїцаѡс мѡдѡдѡ?

— Ег кывлы. Коккō гырыс нащальство пьыз конкō?

— Кушōм али нащальство... Кык політікантис — ссыльнōјос мїжан сїктō овны мōдōдōны. Оні, брат, ковмас сїнмōн-јурдн на дырї овны.

— А ме вот, господїн урафник, тōда отї ссыльнōјос, Пōдчерōмын мїжан зат ордын патерујтō. Сїјō сещōм тōлка, шањ морт. Најō мужїк-тō оз вōрчōдны, сōмын будї начальствотō оз радејтны...

— Мыј те, Максимовїч? Ссыльнōј — політікантис шањ јōз? да најō самōј ѓкајаннōј јōзыс свет вылас... Налы сар, нї вїчко, нї начальство оз ков... Но да ладнō, менам станын, кōт мед чōртсō ыстасын, некушōм полїтика он нуōд. Ме брат морттō сквōз аҕа. Раз-раз, і пїннысō кїста.

Мїкол чōволїс, сїнбōжнас вїчōдлывлыс урафник вылō і думажтїс, дыр-ō нōшта сїјō пондас на ордын пукавны. Но урафник мунны ез-на і думыштлы. Сїјō сорникостјасын чукрасїс пōкмелла вōсна, тапкōд-чїс вомдорнас і вїчыгїс, тыдалō, оз-ō стōкан вїна мыччыны, буракō, сы волōмын тајō вōлі медса колана могыс. Сїјō кыскыліс зепсыс портманетсō, перјыліс сес кујїм шајта фенга, бōр сујїс зепас да шыасїс Мїколлы:

— Гōстїтōдны ескō вōлі кōсја тенō кōт отї штопкаон, да сōрыс фенгаōј абу лōма. Непременнō коркō таыс тенō устōчыд јуктала. Ме, брат, бур вōчōмтō некор ог вунōд,— сесса бергōдчыліс Грїш вылō і јуалїс сылыс.— Тенад, Максимовїч, бōртїбч оз сурлы семгрївен кымын. За компању ескō јуыштїм — пōкмелїтчыштїм.

Грїш сōм уждōмјас сертї вōлі зельд. Сїјō зев бура тōдїс урафниклыс јōз шїшōт вылō јуōм модасō да ужјōзјас мынтыгтōмсō. А оні, кор сїјō ас сїннас аҕыліс урафник портманетыс кујїм шајта фенга, зев бура гōгōрвоїс, кытчō сїјō кусынтō.

— Абу, господїн урафник, лов сајын грōш фенга. Весїг сїс вылō отї кōпејка ез кол. Војдōр лун шајт да сїзїмдас ур — ѓстаткї фенга— вот вылō нуї старшїналы,— пōрјалїс сїјō урафникōс і вїчōдліс јен-жаж дїнса пазјō, кōнї вōлі сылн кујїм шајта сујōма, медем сїјō ез ус урафник сїн улō.

— Но абу-кō і мед абу, абу вылō і суд абу. А та ыжда бур вōчōмыс коркō Мїколајтō нарoшнō гортō кора да устōчыс јуктала. Сотчытōчыс јуктала. Ка-ка-ка.

Секї Мїколōс чукōстїсны ортсō. Мїкол петїс їнпōлыс да вїчōдліс кōщас увлањ. Гор серōгладорын сулалїс, матїча керјōч сōмын вест кыкōн оз мыжсы, стражнїк Онтон, кодлы тōрыт сїјō банас кучкїс. Мїкол гōгōрвоїс, мыјла на ордō локтїс Онтон, но сїз-нїн прōста јуалїс:

— Мыјла-нō?

Стражнїк переменаон нїртыштїс ус помјассō і шōктан гōлōсōн женїдїка шуїс:

— Тōрытја гажалōмсыд ветлам урафник ордō грекјастō мынтыны. Пастас!— і бōрја кывјассō шуїгōн вїчōдліс Онтон горнїча ѓчōс пыр, аҕзїс урафниклыс чужōм боксō да быдсōн очмыліс. Сесса зуртан сапōгнас вужїс їнпōв вомōн да нукуылтчылōмōн сујїс јурсō горнїча ѓчōсō.

— Мыј-нїн ветдан Онтон?— кымōс серсō гудōк мекōн кōрыштїс урафник да аслас подчїюннōј воҕын вōчїс сразу стрōг чужōм.— Кушōмкō фелаон али мыј ме дїнō?

— да, ем фелатор, ваше благородїје,— кокнас шаркнїтїс стражнїк да по-салдатскї сувтїс сунїс моз вескыда. Кухна жож сертї гор-

нича жоҗыс вѳлі аршын җыңјѳн кымын вылынҗык і страҗнык јурнас мыҗҗіс җік пѳтѳлѳкѳҗыс.— Тѳрыт служебнѳј ѳбјазанностҗас нуігѳн тајанлѳн Миколајыс вѳчіс ме вылѳ нападеңіје. Колѳ сы вылѳ кушѳм-кѳ мера...

— А сесса?— друг бѳрдѳн выјѳз кѳрыштліс чужѳмсѳ і банбок-јаснас пѳлтѳмѳн да зумыштѳмѳн став корпуснас нуҗѳдчіс места вывсаныс страҗныклан, тыдалѳ ез сѳлѳм вылас во сылы јур вісігѳн ташѳм сікас жалѳбајас кывзыны.

— А сесса кыкыс кучкіс, кыкнанысас кок јылыс устѳз.

— А сесса?

— А сесса ставыс. Тајѳ ѳмѳј еша-на?

— А-кк-а-ка, ка-ка-ка,— друг зев гораа серѳктіс урафнык, мы быдсѳн шѳщ сы бѳрса нуҗдісны, весіг страҗныклѳн аслас шѳщ ну-мыс петіс урафнык сералѳм вылѳ.— Іңтереснѳ віѳѳдлыны, кыҗі те, та ыҗда дылдаыс, ѳтчыд кучкѳмыс усан. Ка-ка-ка!— Сесса друг дурдіс серавны і вуҗіс стрѳг гѳлѳс вылѳ:— А те, дурак. Кушѳм те страҗ-нык, ѳбшественнѳј пѳраѳк лѳсѳдыс, кор тенѳ астѳ су колтаѳс моз дубітѳны. Нямѳд пѳв те, а абу страҗнык. Мыј вылѳ-нѳ тенид та куҗта тушаад шашкасѳ мовкнѳтѳма?

Страҗнык казаліс, мыј некадѳ вескаліс урафнык дінѳ жалѳбаѳн, но косан туј ез вѳв. Сіјѳ пель јылѳҗыс гѳрдѳдіс, і ташѳма јанѳѳдѳм бѳрын кіјасыс, куҗ ускыс і шашкаыс бокас кажітчісны лшнѳјѳн, сіјѳ пѳс рок паңалѳм моз пондіс ващкѳдны мыкталан кывјас:

— М-ме, ваше благорѳдіје...

— Те код вѳлін алы мыј?— чеччіс места вывсыс урафнык да петук моз дорышѳн җік берѳѳҗыс локтіс страҗнык куҗ туша дінѳ.

— Пѳштѳ позѳ шуны саѳ вѳлі,— јонҗыка чатѳртчіс Онтон, медым кучкѳм керѳмыс ылыстныҗык чужѳмсѳ урафныкыс.— Сѳмын тіјан Јелізавета Петровнаыд нѳмлуан куҗа мыччіс ѳті стѳкан.

— Мерзавец! Есјѳ аҗҗан Јелізавета Петровнаыслѳн кушѳм кѳ-рыс,— җік шѳка улас пуктыліс страҗныклы кулаксѳ да чуң камарнас вывлан лептыштліс, Онтонлѳн быдсѳн піңыс җатмуні.— Подлец те, скѳтіна! Служебнѳј пѳраѳ стѳканјас дорын ісасан? Тенѳ, кын мырјѳс, служебнѳј ѳбјазанностҗас нуігѳн нѳјтѳны. Ме кыҗ во сајас урафні-кала да мыла менѳ некод чуң помѳн-на ез вѳрѳѳдлы? да сы вѳсна, мыј ме служебнѳј кадѳ те моз вина дінын ог...— і друг урафнык ез помав ассыс кывјассѳ, банбокас кутчысѳмѳн чуқыртчіс да леччыс пызан вылѳ. Бурещ секі јонтыштіс сылѳн вылыс черлыыс: Миколлѳн тѳрытја кучкѳмыс сылѳн вѳлі чегѳма кык јурпін і піңјаыс җоннас пыктѳма.

Сек коста, кор урафнык чукрасіс пің вісѳм вѳсна да җірскан шыѳн кыскіс вісан піңјасыс вірсѳ, керкаын сорныс шупѳѳдѳн коставліс, сек Павеллѳн ѳетінкаыс кутчысіс ѳедыслы дѳрѳм соскас і гусѳ-ніка ѳедыслыс ескѳ ѳтнаслыс јуаліс, но артміс зев гораа:

— ѳедѳ, коркѳ-тај вѳлі шуан, урафныкылѳн-пѳ гѳлѳсыс чірѳм петуклѳн код, а ме ногѳн дѳвереннѳј Оскар кукла понлѳн код. Сіјѳ таҗі-җѳ җавксѳмѳн увтѳ.

— Ак те, јурвоштыс, чѳвус,— ѳвтыштіс кінас ѳедыс ѳетінка вом вестын і со чуқырѳ чуқыртчыліс ачыс. Сесса віѳѳдліс урафнык вылѳ і челаѳѳс, мышкѳдныс кокнѳдіха јѳткышталѳмѳн, коллаліс ѳҗѳс сајѳз.— Мунѳ ѳѳѳѳѳз ворсыштѳ санык лебулын да најтын ен келалѳ.

Сесса бѳр локтіс горніча ѳҗѳс дінѳ да думыштіс, кывліс-ѳ ез урафнык Павел ѳетінкалыс болгѳмсѳ, но урафнык буракѳ пыѳѳі ез

пукты фетінкалыс кывжассо, лёбо збылыс ез кывлы. Сіё кыпдіс јурсо пызан вылыс і шыасіс небзыштѳм гѳлѳсѳн Онтонлы:

— Но ладнѳ, первој разын прѳстѳта, а мѳдыс тазі мед ез вѳв вѳѳѳма. Мун ветлы Мікіпер гѳтыр орѳѳ. Сені, пач костас ем менам шашка. Мун, вај татѳѳ.

— Сејчас, ваше благородіје, — ышловѳѳмѳн кыпыда шыасіс Онтон, кор аззіс, мыј ураѳнік збылыс небзіс.

— Енлы, ег-на ставсѳ вѳстав. Смотри менам, медем некодлы ез вѳв вѳсталѳма, мыј менам шашкала мунан. Ассыд шашкатѳ коллы меным. Вајан да секі бѳр вежам. А то кык шашкаа стражнік оз овлывлы.

Онтон зев кывѳѳм пырыс пѳрччс ассыс шашкасѳ, сувтѳдіс сіѳс ѳѳѳс куріч шупѳѳѳ і бара пондіс термасны ѳѳѳслаѳ.

— Да енлы, міса, кытѳ сіѳ лебезѳтан. Ме тен ег-на ставсѳ вѳстав, — сувтѳдіс сіѳс ураѳнік ѳѳѳс діныс-нын. Тенад фенгаторјыд ем сѳрсыд? Менам аслам портманетѳј колѳма гортѳ. Вајлы бѳртіѳѳ пѳлтінык пѳкмѳлітчыштны.

— Менам сѳмын руба, пѳлтіныкаыс абу.

— Но і рубасѳ вајлы, — нужѳдіс кісѳ ураѳнік да пондіс вічысны ѳептас нокошітчыс Онтонлыс фенга.

Стражнік мунѳм бѳрын Гріш думыштіс ас кежас фенга ужѳѳм јылыс: „Но ѳѳі јѳѳс бара козыштісны“. Сѳмын сіѳс шенѳдіс ѳѳітор, мыјла, кор вѳлі ураѳнік уждысѳ сѳмын пѳлтінык, а Онтон ачыс руба фенга вѳззіс. Неужелі-жѳ сіѳ оз-на тѳѳ ураѳніклыс ѳтарѳ уждысан морттујсѳ. Ферт Онтон оз-на, буракѳ, вѳлі тырвыјѳ тѳѳ ураѳніклыс самсѳ. Сіѳѳ стражнікалѳ вѳлі сѳмын-на којмѳѳ тѳлыс.

— Но, Міколај, ѳѳі парта теа-меа буді за-компаніју начкыштам? І Грігоріј Максимовіч міјанкѳѳ оз ѳткажітчы, — ураѳніклѳн гѳлѳсыс вѳлејужык пондіс сорнітны і ѳні, кор сіѳѳ дугдіс вічысны, тѳѳѳѳ вѳлі сы сорныын, мыј кодјурис сылѳн жынвыјѳ-на јурас.

— Ог ме ју, — коса вочавізіс Мікол і пыркытіс јурнас, — ті кызі кужанныд. Ме рытјанас-кѳ јуа, мѳѳ лунас весіг віна дуксѳ ог лепты.

— Сіѳс, господін ураѳнік, ен јуктав. Сіѳѳ тѳрыт јуіс да став семјаѳс і суседјасѳс шѳщ быдсѳн дѳзмѳдіс, — јурнас ураѳніклян копыртілс Гріш. — Со-тај ѳѳі жалѳбшік асывсаыс-на воліс. Тѳѳѳмыс, сы јылыс талун те орѳѳ нефі жалѳбшік-на волас.

Сесеа сувтыштіс сіѳ і содтіс: — Локтасны-кѳ, господін ураѳнік, жалѳбаѳн, те вывті јонасѳ пыѳѳі ен пукты. Сылыс жулјѳм ѳшінјассѳ ме ачым вѳча. Сіѳѳ-ѳѳ со саѳ јурнас кывтѳм кукаѳ код, а кодјас да кулакјассѳ лепталѳ. Недај со господі ташѳм быдтасјасѳн!

— Нічево, нічево, — такѳдіс сіѳс ураѳнік. — Некушѳѳм жалѳба оз ло, а воласны-кѳ і сіѳ бѳр мунасны. Ме, брат, аза жалѳбшік-јастѳ, кодѳс прімітны да кодѳс не прімітны. Сы понда те ен мајітчы. Вај ыстыв кодѳскѳ вінаыдла.

— Мон, — горніча ѳѳѳс порог вывсаѳ шѳѳктіс Іван гѳтырлы Гріш, — кабакыс-кѳ вѳсса, колѳ вінала котѳртлыны. Господін ураѳнік со пѳкмѳлітчыштны кѳсјѳ. Мунтѳѳыд војѳѳѳр кѳбрегѳ сола черіла петав.

— Ме вот сылы петкѳѳдла пѳкмелітѳѳм, — шыасіс кѳнкѳ кѳща-сын Грішлы вочакыв пыѳѳі ураѳнік гѳтырлѳн пошкан гѳлѳсыс і зеранкымѳр моз петіс сіѳѳ пѳлаѳ сор увті да, некодлы кывшулытѳѳг ні пернапас ѳѳвтѳѳг, валітчіс вескыда горніча ѳѳѳсѳѳ, муртса Грішѳс морбснас чатѳр ез ускѳѳ. Кіас сылѳн вѳлі рѳсола селдітыра сој тасті.

Боқын уълōмыс мужіксō веждқтыс ураднік гōтыр лавкаын тōд-маліс, мыј мужікыс сылōн Куршајт Гріш ордын пукалō, і весіг чері тастісō ез слōјмы гортас пыртны, кызі бабјō скōрмōм выннас сіјō шыбытōм із моз воіс Куршајт Гріш ордō. Ураднік кōт ассыс гōтыр-сō сіз ошкыштōм могыс сорні костын шульвліс інтеллігенткадн, но зік немтор сешōмыс ез вōв тајō госсалōм дōшцаһннчаас: сіјō вōлі самōј настојашшōј пīнасыс, свōдннчայтыс Ғеревенскōј нывбаба.

Ураднік гōтыр весіг ез візōдлы коді ем керка пыщкын. Сіјō мужікыслыс чужōмсō азōдмōн щōщі увтыштіс сіјōс і вескыда зырō-діс дінōзыс:

— Кōні тавој те узін, јандыстōм чужōмōј? Бара Шлув Марја ордын пакōстітчін, рыжōј канōј,— горннча тырōн јуковтіс сылōн јон гōлōсыс і уна сорнітōг первој кывјаскōд щōщ зырōдіс мужікыслы чері тастінас вескыда плешас. Кучкōмōн щōщ тасті жыңыс усі і ылкнītōм шыōн кіссіс черыс жожō. Урадніклōн ус-тошкыс і форменнōј паскōмыс ставнас пондіс рōсолдн лōставны, а езыс бока посні селдіјасыс ујовтісны коді кытчō вескалō став жож пастаыс.

Ураднік пондіс сінсō чомрōдлыны, быттō толкō садміс узан-іныс. Воzō кучкōмыс парōдōм чуңјаснас сіјō сәјōдіс чужōмсō і шыа-сіс повzōм гōлōсōн:

— Те-нō мыј, Ліза, тазі вōчан јōз дырјі? Ме со служебнōј Ғелабн Грігоріј Максимовічкōд тōлкујтам, а те сетчō локтін да...

Ураднік гōтырлōн чужōмыс да сіңјасыс біōн ыпјалісны. Сіјō пīнасан кыв лeттōз војдōр нōшта кучкіс мужікыслы тасті коласнас і гораа швачкіс жожас кімōз улō колōм тасті торсō.

— Тōда ме кушōм тенад Ғелаяс, јандыстōм бугыллōн... Увō те, увō, кык кока пон. Ме теныд гортын буріңік пывсан-на пук-тышта. Весас таг регыджык, мыј татчō вастōмыд?..— јураліс урад-нік гōтырлōн відчан гōлōсыс, і тракјіс сіјō мужіксō соскōдыс да кулак рōчнас тувкōдіс кытчō вескалō. Ыжыд корпуса госсалōм тушаыс быд вōрzōдчōмыс једјаліс, мовкјаліс. Јōк вомōн пīналіс, быд екаса кывјасōн кыскаліс сіјō ассыс мужіксō.

Гріш сінсō паскōдōмōн візōдіс јарзъе ураднік гōтыр вылō і шензіс, мыла лытō тазі прамōј мужікōс нōјтны аслас гōтырыс. А Мікол, бокō бергōдчōмōн да вомдорсō курччалōмōн, пыкіс ассыс чепсасан серамсō. Сіјō сōлōмсаһыс радліс, кызі некор некодн вер-мытōм вылын ныра „ыжыд началнікōс“ зуалō аслас гōтырыс, тазісō весіг і пōследнеј кōзайныс ескō јōз дырјі ассыс понсō відны јандысіс.

Ураднік ескō быдног-һнн термасіс ођјонжык весасны јōз јан-зімыс, но ураднік гōтыр аслас кыз тушанас поромітōма вōлі оzōс прокодсō ставнас. Сіјō вомсō веқыштōмōн варыш моз косавліс, тракјіс, һсыкаліс плеш гōгōрыс колōм отка јурсіјассō і мужікыс јур вылō помој ведра дорыс моз лeзіс мīстōмыс-мīстōм кывјас. Ураднік мыж-мōм Ғетінка моз пукаліс места вылас тувјалōмōн; гōтырыс кучкōм-јасыс да тувкōдōмыс сылōн, пузчужōм кагалōн моз јурыс довкјаліс отар-мōдар і чеччыны һн вешјыны некодарō ез вермы.

Ескō колōкō јона-на сураліс гōтырыс кулакјасыс урадніклы і колōкō нōшта уна јанзім-на лōі прімітны сылы јōз сін возын, но мездіс сōмын сіјō, мыј гōтырыс јарзігас талччіс кіссōм селді чукōр вылō да став кыз туша сōктанас зōркнītчіс жожō, а секкоста налім моз ујкнītіс ураднік оzōс кōсак пōлдн да ывлаб.

Ураднік гозја мунōм бōрын быттō із быгылтчіс Гріш морōс вылыс. Сіјō ыжыда ышловzōмōн візōдіс чōв нумјалыс Мікол вылō

чысõмõнжык кызкõ, черезсефелниксõ вывтї жона зелõдан да сїõсыс вõлысы ловгоршас инмõ. Тõнзїжа мозыд вõвсõ ускõдан да жагõдан.

Сек коста, кор Микол додфалїс вõлõс куз жожа кер кыскалан телега õдерõ да сенї-жõ взов помас лõсõдїс кер пуктан жексõ, батыс зуркыда код жуалїс сылыс:

— Те-нõ, сõкõлõј, дыр-õ нõшта пондан мекõд вежмасны?

— Мыјла?

— Бытõ он тõд? Мыјла тõрыт Управаас ветлїн? Мыјла-нїн те-ныд пашпортыс ковмїс? Гортын те-ныд мустõ зыртõ алы мыј?

Микол неуна пажмыштїс вїччыстõм жуалõмыс, ез сур сразу колан вочакывјыс, но кывшутõг ез вõв лõсыд.

— Јõзыс-тај тулысыб и гõжõмбыд нажõвїтчõны, а ме õмõј ог вермы. Кõм нї паскõм прамõј абу.

Батыс поводнõја дыр вїдõдїс сквõз тувјалан сїнвїдõдласõн кымõс увсаыс, дугдылїс стружитчыны и кыз гõлõсõн зõркнїтїс:

— Те-менõ ен ылõдлы. Азза, мыјыс те мекõд вежмасан. Ме ог кут, сещõма-кõ-нїн колõ, гõтрас. А менсым јур јанõдны да терпен-нõбыс петкõдны менõ тырмас. Гõтрас, пыкны ог кут.

Микол зелõдїс сїõс ступең, зев топыда шыркнїтїс ступең помсõ и батыслаң пыр мышкõн сулалõмõн вочавїзїс бõрја кывјасыс ылõ:

— Ме нем-на ег и думышты гõтрасõм јылыс. Тї сїјõс прõста асныд лõсõдланныд.

Телега õдер зуркакылїс телега чõрс вылын, а кõлõсајас кокнїа швыргїсны зерыс неуна лапыдмõм туј вывтї, сõмын кодаркõ õтї кõлõ-са пõлыс неуна зуртыштїс мавтас тырмытõмла. Вõв ылõ бокаланог пуксõмõн да усõм керõмыс телега војас кок пõвнас инмõдчыштõмõн, Микол шердїс вылыс мїртујтї сїкт кывтыд помлаң. Сїкт шõрвыјас воїгõн сылы лої лечывны вõв вывсыс. Самõј туј вомõныс лõсõдчõ-мõн жона буалõмõн лукасыны кык пороз да пощїсны Миколлыс мунаң тујсõ. Сїјõ кбсїс ескõ вõв вылыс лечывтõг, нõрнас шеныштõмõн повõдны порозјасõс, но најõ и пыддї ез пуктыны сылыс шеныштõм-сõ. Микол друг горõдõмõн кучкїс матысжык порозыслы бõр кокас и порозыд дојмõм коксõ фернїтõмõн чепõсїс туј бõрõзда мõдар бо-кас да бара пондїс зырсыны мõд пороз вылас јурсõ му бердõ лещõмõн.

Микол еновтїс порозјасõс, кбсїõ-нїн вõлї бõр сõвны вõв ылõ, бурещ секї сїн улас усї, мыј тујсаыс неуна боқың, Кõрõг Олõш керка дїнын, зев ыжыд јõз артел сулалõ да мыјкõ шумїтõны. Сїјõ телега вој ылõ леччысыштõмõн вїдõдїс вõлыс вомõн јõз артелõ и зїлїс тõдманвын, мыј сенї сещõмыс лõма. Но јõз дїнõчыс ветлытõг немтор оз вõлї поз гõгõрвоны. Но, тõдõмыс, тајõ ез вõв прõстõј чукõртчõм сы вõсна, мыј јõз артелын тыдалїсны урафнїк, стражнїк, и мїсїонер Клочков щõщ тојтїс сен јõз пыщкас да õвтчїс кїјаснас.

Микол кокнїдїка чукулдõмыштїс вõвсõ и чеччыштїс туј бõрõзда сажõ. Шумїтысјас дїнõ матысмигõн Микол аззїс, кызї јõз артелыс друг торјалїс Ош Прон, Грїшлõн батыс; сылы кажїччїс, бытõ сїјõс кодкõ бõрсаыс тојыштїс. И збылыс сы бõрыс петїсны јõз чукõрыс урафнїк, стражнїк да сїкт шõрвывса фесаткõј, пондїсны вославны пõштї Прон коктујõ талалõмõн. Ош Прон вослалїс неуна мышкырт-чыштõмõн, бõрас кїјассõ гõрдзалõмõн, но зев зумыша да збоја.

„Арестујтõмаõс-кõ-нїн-а?“— думыштїс Микол, гõгõрвотõма вїдõ-дõмõн сувтїс локтысјаслы паныд и нем вїччыстõг жуалїс:

— Мыјыс-нõ?

— Но, но, кеж туй вывгыс,— пшті вештіс кінас Міколс страж-
нік. Уна кутан тдны, воґ пoryсман.

Мікол кольдiс сiннас мунысјассѳ туй вылѳзыс i локтiс мужiк-
јас артелѳ.

Шумiтысјас чукѳрын кызыныс вѳлiны старѳверјас, но вѳлiны
сен шѳш i не старѳверјас. Сысан неылын кiнаныс шенасѳмѳн спо-
рујтiсны Бажуков Грiш да Мiколлѳн вежајыс— Пыстiн Степан. Јѳз
чукѳр пыщкын мыјкѳ вiставлiс мiссiѳнер Клочков, сылѳн небыдiка
нускыштан гѳлѳсыс вошласiс јѳз зычiтѳмас, сѳмын Мiкол гѳгѳрвоiс
сылыс бѳрја кывјассѳ, сiјѳ сорнiтiс Ош Прѳн јылыс:

— Од тi, православнѳјјас, асныд ставныд кывлiнныд, кызi сiјѳ
господiн ураднык дырјi православнѳј вiчкоѳс шуiс блуднiцаѳн. Мыј-
нѳ сесса сыйкѳ черемонiтчынысѳ?

Но Кѳрѳг Ѳлѳш ез сет помавны Клочковлы, торкiс мiссiѳне-
рѳс сорнi шѳрас. Ѳлѳш сулалiс аслас кiлчѳ вылас i талуи сiјѳ вѳлi
радѳвѳјыс сорнiа да чужѳм вылас кельд. Сiјѳ пукталiс кывјас, бытѳ-
тѳ черѳн орјѳдлiс:

— Кушѳм-нѳ тајѳ сесса лоi пѳрадок. Тази-кѳ понданныд ужав-
ны, не ташѳм кывјас, аиштан чорыджыкѳс шусас. Тајѳ-ѳд страм
вѳчанныд! Ловја војтырыслы мед-нiн некушѳм спокој он сетѳј, лов
вылѳ ѳшјанныд, а кулѳмајассѳ мыла гусыс путкылаланныд?

Мiкол нектор ез вермы гѳгѳрвоны тајѳ шумсыс i вѳлiстi гѳ-
гѳрвоiс, кор сылы вiсталiс Степан вежајыс. Вѳлѳм-кѳ мiссiѳнер
шѳктѳм сертi урадниклѳн класишщечыслептылѳма Кѳрѳг Ѳлѳшлыс
гѳтырсѳ. Кѳрѳг Ѳлѳш котыр вѳлiны старѳверјас. Кѳт ескѳ мiссiѳ-
нер повѳдѳлѳм бѳрын зѳбiс Ѳлѳш асыс гѳтырсѳ вiчкоын сылѳдѳ-
мѳн, но кодлѳнкѳ мiссiѳнерлы вiсталѳма, мыј вiчкоын сылѳдѳм бѳ-
рас Ѳлѳшлѳн шыблалѳма покојнiча вылыс вiчкоын пуктан соборуј-
тан пасјассѳ i зѳбѳма гѳтырсѳ старѳверјас ногѳн. А Ош Прѳнѳс
арестујтiсны сы вѳсна, мыј сiјѳ, Кѳрѳг Ѳлѳшѳс дорјѳм могыс, зев
јона пiнасиѳ мiссiѳнеркѳд i јѳз дырјi шуiс попјасѳс i став вiчко пѳ-
радокјассѳ гулашѳј нылѳн.

Мiкол јѳз артельыс сiннас корсiс Грiшѳс, чајтiс, мыј кѳнкѳ сiјѳ
танi-жѳ, но сiн улас сразу ез ус. Кор азiс сiјѳс мужiкјас дiныс,
Кѳрѳг Ѳлѳш рундук вылыс, кѳсјiс ветлыны сы дiнѳ, но секи бурещ
чѳвтлiс сiнсѳ туй вылѳ, азiс, мыј туй вылыс сылѳн вѳлыс мунѳма-
нiн i ускѳдчiс сiјѳс судны. Судiс Мiкол вѳвсѳ сiкт кывтыд пом-
са бѳрја керкајас дiнын-нiн. Сесса сѳлiс вѳв вылѳ i, воштѳм кадсѳ
судѳм могыс, пондiс вѳвсѳ термѳдлыны.

Му јѳрјас помасѳм бѳрын туй ѳтар-мѳдарын заводiтчис пожѳ-
ма-коз сора послидiк понѳлнык, а лапкыдiк понѳлјас вьвтi тыдовт-
чiсны Парма сiктлѳн вевтјасыс. Сiјѳ вылын местаын сулалѳмыс вѳс-
на зев ылысан сiнмѳ шыбытчѳ, кѳт сетчѳз вѳлi верст кык сајас-на.
Мiколлѳн кежан туй вожыс вѳлi тыдалѳ-нiн вескыдларѳбокас, кызi
сiнулас сылы усi зѳланiк, жежыд јокмыла нывбаба. Сiјѳ шердјiс Мi-
кол воґ вылын зѳркалан восковјасѳн i нiѳтчыдыс бѳрвыс ез вiѳд-
лы. Иѳрјѳн кучкѳмѳн Мiкол содтiс вѳвлыс рѳдтан ѳдсѳ i судiс
сiјѳс бурещ туй кежанiнас. Мiкол матысмигас-на покодка сертыс
тѳдiс мунысѳс, кѳт сiјѳ сылан чужѳмѳн ез бергѳдчыв, мыј тајѳ
сѳемiд Јелена. Сiјѳ кѳсјiс ескѳ Јелена бергѳдчывтѳз војѳѳр крута
кежѳдны вѳвсѳ туй војас, но велалѳм вѳв тѳдса туй војад вѳтлы-
тѳг ачыс нещыштчан ѳдѳн чѳпѳсјiс. Но секи лоi сещѳм вiччыстѳм
тор, код јылыс Јелена нi ачыс Мiкол ез кужлыны думышты. Кор

Мікол сіџс зіліс суџдны, Јелена бџра здукџыс бџрвыв ез берџдчы, а кор суџдыслџн вџв нырыс лоі-нін зік сы шуџа пель-пом вестын, сіџ кџџртыштџмџн кежіс вескыдладорас, бурещ Міколлы кежан туџ вџжас, сіџ ез чаџт, мыџ вџлаыс пондас кежны міртуџыс. Крута гџнітџм вылыс дрџг сувтџџџмла, муртса Мікол ез тумелџіас мегыр вывтџыс, а Јеленаџс телега вџжнас шыбытіс туџ бокас. Мікол сек сувтџџіс вџвсџ, ачыс быдсџн вежсїс чужџм вылас. Јелена берџдчїс, кутчысїс телега вџжас і шыасїс кашмџм, усџм гџлџсџн:

— Таџџ-нџ те ташџм прамџџ ветлысыс? Муртса-жџ-нінен талав.

— Јеџбоџу, вермін кџлџса улас сурны,—сіџ-жџ вежџџм гџлџсџн шыасїс Мікол.—Ме ег нафеџтчы, мыџ те таладорас кежан,—сесса тувкыштїс чуџ камарнас вџвлы пакас да содтїс:—етаџџ, ідолыс, быд туџвџжџ чепсасџ. Кытџџ те таџсџ мџдїн?

— Парма сїктџ, ічїџ орџџ мџдї,—повџџм прџџїтџм бџрын ышловџџмџн шуїс Јелена, сылџн чужџмыс вџлі гџрџџџџма.—А те кытџџ?

— Танї берегас ем піловочнџџ кер дасвіт кымын. Сїџс колџ горт дорџ кыскавны.

Јелена вїџџліс туџ џтар-мџдарџ, коккџ оз-џ лок, сесса куџа коџ чџв вїџџіс Міколлы чужџмас і кџрїтџм пырыс шуїс:

— Те-нџ ен вџв ловџа алї мыџ? Некоџр таџнџ јџз дінас ен кут тыдавлыны? Жебсасны пондїн?

— Ме быд рыт том јџз дінын. Буџї те ен понды петавлыны да шџчџыка сїнулад услывла.

Јелена кыџкџ аслыс ногџн серџктїс.

— Пышџалан меыс, кыщлавны пондїн? Весїг паныдасны мї-воккџџ он кџсџы?

Мікол думыштїс, мыџ шуны і шмонїтџм вылџ вџжїс:

— Мыџ-нџ гажтџмтчїн меыс алї мыџ? дџмаџта ен гажтџмтчы.

— А, колџкџ, і гажтџмтчї. Те-таџ зев щала пондїн сорнїтны.

— Ог чаџт, мыџ гажтџмтчїн. Тенад гажџдысыд џнї пыр ас дінад. Лун і вџј ті ордын, кажїчџџ тіџанын і уџлџ. Кор-нџ тіџан сваџбаныд?

Јелена ышловџїс і неокота пырыс вџчавїзіс:

— Гашкџ некушџџм сваџба оз і лолы да,—сесса коставліс і содтїс:—Кор батџ пур вылыс воас.

— Лоџмторџыд сіџџ лоас-нын,—шуїс ескџ Мікол ас моггыс шмонїтан гџлџсџн, но шмонїтџм пыџџї петїсны сы вомыс кџрїтан шыџас. —Но, но сваџбуџтџџ, піруџтџ. Жџнїк тенад озыр, бур. Вїччыс сџмын, меџым сваџба бџрад первоџ вежонсаныс оз понды лџз џчкїџн гџстїтџџны.

— Те-нџ мыџ меным сещџм бурторџџас туналан?—сіџ-жџ кџрїтан гџлџсџн шуїс Јелена і вїџџліс Мікол вылџ сещџм гажтџм сїнвїџџдласџн, мыџ Міколлы лої жалї сіџс, но ез дрџгды лыџлыны чорыд кывџжасџн.

— Сїџї ме чаџта і лоџ. Батыс пџрысџџ јуїс да нџјтїс гџтырсџ, нџјтџм помыс і кувсылїс первоџ гџтырыс. Те-нџ дџмаџтан морттуџнас батгыс ылџџџык мунїс пыс? Озырлун вылас ыштїн. А мыџ-нџ налџн торџа сещџм озырлуныс? Кїссџм мелнїчанысџ вермас тувсов ваџн лџџџ арса ваџн нуны, а сесса мыџ вџлі прамџџџыкыс, батыс вїна вылџ леџїс.

— Нџјтны менџ нїџџмыс даџ нџјтны оз лыст. Сїџ-кџ пондас,

ме ачым сiјѳс кута нѳтны лiбѳ пыша кытчѳ-кѳ Пыстiн Илла гѳтыр моз,—шуiс стрѳга Јелена, југјовтiс сiнјаснас, сесса леччысiс телега вож вылѳ чужѳмнас i пондiс став тушанас сыркјалѳмѳн бѳрдны.

Микол ез бурѳд нi ез лантѳд. Сiјѳ воѳа мозыс-жѳ сiјѳс жалитыштѳг кѳрiтiс. Кор Јелена чышкыштiс сiнвасѳ да виѳѳдлiс туј вылѳ, Микол содтiс аскывјас дiнас:

— Обiжајччыны ѳекод вылѳ, ачыд те, уткаѳј, мыжа; менѳ омѳлтiн, ускѳдчiн озыр жѳнiк сажѳ, но повыiтлы менѳым кывјасѳс: прамѳј олѳм тенад Кѳста семјанн оз ло.

Јелена сѳмын кывзiс, но ѳемтор ез вочавiѳ бѳрја кывјас вылас. Сiјѳ аслас шогѳн-нiн вѳлi пѳгiбын, а сетчѳ нѳшта, мелiкыв пыѳѳi, Микол содтѳдѳн сѳвтiс сы мында кѳрiтан кывјас. Сiјѳ нѳшта паныдасiгас-на кутiс кушѳмкѳ наѳеја, мыј тајѳ сорныс на костын разас тајѳ зуг гѳрдѳсѳ, но тајѳ-жѳ сорныс најѳс ѳкѳверт ылыстiс. Бур кыв шуѳм пыѳѳi, Микол ѳтарѳ сiјѳс мыжалiс да мыјѳнкѳ пыр кѳрiтiс. А Јелена сы воѳын нiнѳмѳн, ѳiк нiнѳмѳн ез вѳв мыжа.

— Њѳл во чѳж ме тенѳ кi вылын моз новлѳдлi, аслам невеста вылѳ виѳi. А тајѳ-кѳ тѳдi, ме ескѳ тенѳ... ескѳ Кѳста Мишкаыдлы слiвкi пыѳѳiыс i шомјѳлыс ез кол,—зуркыда шуалiс Микол i скѳрыс кучкiс нѳрнас телега вожас.

Њедыр кежлѳ кыкнаныс чѳвуслины. Вѳв бытѳ гѳгѳрвоiс на костыс сорнiсѳ, зев чѳв сулалiс ѳтi местаын да сiнјасѳ кунтыралiс. Микол сесса воѳѳ ез тѳд мыј шуны, ставколана i ковтѳм кывјас вѳлi шуѳма, шуѳма сы мында, мыј Јеленалы сiјѳ вѳлi прамѳја новлѳдлымѳн-нiн. Јеленалѳн сiндорјасыс вѳлi гѳрдѳдѳма, сiјѳ јурсѳ пыркнiтѳмѳн вештыштiс сiнвылас леччѳм јурсi пратсѳ пелсајас, i шуiс наѳеја вошѳм гѳлѳсѳн.

— Весшѳрѳ менѳ те укѳрајтан нiнѳмабунас. Мијан гѳллун вылын јона бѳрјысны жѳнiкјасѳн оз поѳ. Коди коралас, сы сажѳ быт мун. Ње пѳрысмыны-жѳ гортын.

— Во мында кымынсѳ виччысны вермiн-на-жѳ. Сек колѳкѳ...—завѳдiтлiс Микол, но ез помав.

— Мыј вылѳ наѳејаѳн-нѳ виччыснысѳ? Ме-ѳмѳј ог тѳд, мыј тi гортаныд керсiнныд тајѳ лунјасас? Те азған, кыѳи батыд тенад мијан рѳд вылѳ лѳгалѳ? Рѳѳнiтчѳм јылыс ѳемтор ѳнi думажтны дај во-мѳднад те ачыд вежсан.

Микол чѳв олiс Јелена бѳрја кывјас бѳрын. Јелена кывјас дiнѳ сылы содтыны вѳлi ѳiк ѳемтор. Сiјѳ лучкi да вескыда дѳнјалiс гѳгѳрбок Микол дорыс буржыка.

— Ме кывлi, мыј те мѳдан Печера устеѳ бiржа вылѳ меѳасны. Вај мунам шѳщ,—ас мѳвпјассыс ѳеуна јандысыштѳмѳн виѳѳдлiс Јелена Микол чужѳм вылѳ, но пыр-жѳ бѳр сiнсѳ муѳ лезiс сы вѳсна, мыј воѳвылыс тѳдiс, мыј i тас ѳемтор оз артмы:—Мунам i веѳчајтчам. Во-мѳд ужалам сенi, а сесса батыдлы быт лѳб мiрiччыны. Сенi мијан вежајлѳн пыс ужалѳ-жѳ...

— Ње кытчѳ ме та бѳрын ог мун. Ог мун Уiлсон-Стампе заводад, мем гортын-на зев лѳсыд. А гѳтрасны-кѳ ковмас буржык невестаыс-кѳ оз ло, Абарса ладка кока Марја коѳ гѳтырпуыд гашкѳ-ѳд сурѳ-на-жѳ.

Воѳѳ ез виѳѳдлы Јелена вылѳ, скѳрыс швiчкiс вѳвлы кынѳм улас. Телегаыс друг ѳещыштчѳмѳн пондiс зѳркјыны пу вужјас вывти зуртѳмѳн да шерѳјысѳмѳн. Кор сыв со-мѳд рѳдтѳм бѳрын бергѳдчылiс Микол бѳр вылас, Јелена вѳлi сулалѳ туј вежас-на.

(Воѳѳ лѳб-на)

1.

Асылыс, асылыс талун—
Өгралө, гөрд сарапан!
Шонди тарөвтчө гөгланөн,
Сінтө куң, зарніа жбан!

Тулыс термасө, оскалө,
Шонытсө пөлтө лунтөв.
Шоррезөн лымыс сералө,
Көт сійөс өв, көт ен өв.

Кістө сінва керку јурыс,
Жоллө вотваыс куълун.
Кылө, кыз асывнас нурын
Курзөны таррез табун.

Јуыс вөјсасө јукмөсөт
Оз-нін төр јы пышкө ва,
Чожа југдалас өмлөссө,
Віззесө чуҗ-ја оз вад.

Со горөн тулысыс локтө.
Җолгөмөн, бузгөмөн век.
Кыссөны гагөн тујоккез,
Чужөммез натаөс сек.

Нобоыс сөстөм да југыт
Җік голубөј вл бекөр,
Сы пышкын, олансө зүгіс,
Шонділөн зарніа зер.

Ок, кыщөм тулыснас долыт,
Ок, кыщөм гажа да бур!
Чөскыд сек воздухыс олө
Небыд төв сөстөмтө јур.

Талун колхоз петө гөрны
Кекурса лебтөны бој.
Чожжыка, буржыка вөрны...
Небыт-ні муыс, кыз ној.

Отік семҗаын ужалом,
Отік іфеҗа і план.
Асҗа төв чужом малалом,
Тулысҗа лун осҗис ван!..

Гаҗа да миҗа оторын,
Солдом бригадалом пым!
Азҗамом уна ны шорис
Отірліс знатнотліс ним,

Тодамом: уж нило слава,
Вил оми оломыс глас.
Быдомомсо ниліс мыччалам,
Веҗсис кыз солдом, јурсаф.

2.

Вотрок коласын, логгез дорын,
Кыт вексом вовлі пемыт нур,
Кызҗасныком да векни шором,—
Феревна Кекур мыччом јур.

Отвиннез, јеррез, киссом гиддез,
Баһаез солдомс, кыз чуман,
да јуртом керкуез, кыз чуддез,—
Зев гажтом нылын чужомбан!..

Готгор југалом, быром, кушмом...
Гов отір олис татом век.
Сојаныс — лук, кушманјуг рушмом,
А пажит тыр — кык каб да жек.

Котрасом челаф комтог товнас,
Морт ветлом отік гоз нинком.
Оз вердом челафокос јовнас,
Оз том некот јаж котсом ом.

Јортасом ныкот гов, шыҗалом
І керку пыщкын лок нужда.
Гов отір пессом, тырп курччалом,
Ез бырав татом пым сінва.

А котда олис чут шонотжык
(Сещоммомс вомліс морт кык) —
Лог синыс сещомлом лечытжык,
Байотныс ом дорын быг!..

Кин локтас јуртом керкуокіс
Оздомс корны мыччас кі,
Черан сек пуксас локтис бокдом
да чушкот кывнас, кычі зі:

— Ветлѳтан кортѳн, корны петін?
Ужавны косыт мызѳ, жар?
Ме токо-токо ѳні сеті,
Те он ков меным... ужас нар...

Быдѳс лѳзчѳмныт, шатласат,
Быдѳнныт кошчат кынѳмпѳт,
Куз лунѳн гор вылын тупласат
Пыр саркѳ ныр да азат вѳт!...

І прокленѳтас мортсѳ шучкѳп,
Лебтѳсас, авзѳ бытѳѳ ош.
І журвоманѳ чуѳ оз тучкы,
Готов жагѳтны, летны тош.

Вот сѳз і овліс гов јѳз татѳн,
Чулѳтѳс, ѳштѳс асгѳс вын,
Ужалѳс-нѳртѳс јѳз постаѳын,
А су ез вѳв кадула жын.

Фѳревна Кекур пыр насмекѳ
Лептыліс суа Косогор:
— Кекурын сѳм шедтѳны мекѳн —
Вѳтдас гарманѳшѳккез, дас вор...

— А сѳсса мымда колѳс вокѳ
Ныла арканѳн горлѳ кај,
Нырпыссѳз гарјы мајѳжокѳн —
Оз керѳ трек... Нѳлдас лѳнтај!...

Вот сѳщѳм вѳлісѳ „почотын“
Фѳревна Кекурѳс гов јѳз.
І олан оѳын быд морт чотѳс,
Кѳвјалѳс нѳјѳ черанѳвѳс.

Сѳз кывтѳсѳ дас годдѳз бѳрлан....
Нужда зѳскѳтѳс, пѳѳтѳс глаѳ.
І векнѳт, вѳзыв шорок дорын
Унаѳс вежліс корсѳ баѳ...

Унаѳс лымыс тыртліс ыббѳз,
Пургаѳс сывліс, вѳжгѳс тѳв...
Пастаслісѳ сук вѳррѳз, зѳббѳз
Лѳз сарапанѳ уна пѳв.

А Кекур дорѳт сѳз-жѳ зѳлгѳс
Котѳртѳс вѳзыв, сѳстѳм шор.
Со сѳз-жѳ олѳс, черан, полдѳс,
А бедноталѳн—нансѳ кор.

Ужав, кѳѳ нырлѳ устѳз мырсы,
Кѳѳ пѳссы кувтѳз пыр і пыр —
Со говлѳн арнас нанѳс бырсѳ,
Богатлѳн век сусеккез—тыр.

Ез вблѣ мѣча југыт луннез
 I быдман тујыс Јашлѣн лок —
 Јѣз наѣ дѣрѣ пыр ковсѣс мунны,
 Попов Јаш олѣс куѣм строк.

А строкѣ мунтѣз пестуналіс,
 Кага новјѣттѣн мызас кі.
 То зыбка дорын пыр пукавлѣс
 Сунавтѣз југыт сѣна пі.

Кастывны немѣн сылѣ бурнас
 Бергѣттѣм, дѣна чѣлаѣ кад.
 Лѣг ѣвѣр пондѣс лѣка пурны
 сас вѣсан ѣлѣмыс кыз чад.

Кѣр мезмас гортѣс тѣвѣа лунѣ,
 Кѣтѣртас аскоѣѣаскѣт сѣвѣг.
 Сѣк чѣлаѣ крѣста тујлын уна
 Быдѣн котрасѣ сојѣ сѣг.

А бѣчка дорын кѣчѣн ветлѣ
 „Вузасѣ“ куз зѣпун Макар.
 Отопкѣн кѣас вѣн бергѣтлѣ
 да чѣрзѣ: бырѣс-пѣ тѣвар.

Попов Јаш локтѣс гусѣн бѣксаѣ
 (Ѡдѣдѣн-нѣ шупыт вѣлі Јаш!)
 Гусалѣс кѣсѣс „чѣрѣксѣ“...
 Вузасѣсѣ зѣрјѣтѣ Паш.

Но јѣща вѣлі ѣрсны кадыс.
 Унажыксѣ пыр пѣсѣс вѣн.
 I ѣз сѣрѣмчы чужѣм радѣн.
 Ез југјав гажѣаѣ ласков сѣн.

Кѣр уж бергѣттѣн садыс бырас —
 Њуқыртчас шыгјѣн, лантас сѣз.
 Кулак сѣвѣсѣ сылѣс јѣрѣс,
 Сѣја строшнѣсѣ вѣс ѣз вѣз.

I сѣщѣм сѣкыт ѣата тујѣт
 Зѣрамны ковсѣс уна год.
 Пыр богатѣѣыс вѣзјѣ кыјѣ,
 А бѣднѣталѣн нем ѣз сѣд.

I уна чѣлаѣ кортѣн ветлѣс,
 Унаѣс јѣрдлѣс ѣлан вѣж.
 Кынѣм зѣв шѣча нылѣн пѣтлѣс.
 Вот сѣз-жѣ быдмѣс мѣжан Јаш.

I ѣз бы ѣлан тујыс пѣсты
 Њѣкѣр бы мѣртѣ Јаш ѣз пѣр.

Кыз бы Октабрлөн би ез кысы,
Кыз бы ез саймы комі вөр.

4.

Көр революція гымалис,
Сек бостис влас рабочөй класс.
Быгжасис кадыс да бирдалис,
Важ мірыс вөлі жүгдөм пағ.

І сек пондөтчис мөдкоғ олөм,
Ужаліс жөзлөн — му, завод.
Пым бирөн дорјисө, ез полө,
Көт сөкыт вөлі, шыгја год.

Војна гражданскөй коліс бөрө,
Сайкаліс, лөніс пушка гым.
Строитчан кад локтис сы бөрын...
І тыртліс размөд мусө лым.

Но Кекур сіз-жө оліс шыга.
Лебтисны өтка мортлө дыр.
Уна-ја гудғас гөр-мотыга,
Көг вөв жөмдалө, усө пыр?

да і лебтысан-ја ас векин,
Көг жөзлө катө голыс вын?
Нуждасис не петавны секи,
Гаж луныс пышшөма важын...

І Јаша сіз-жө олө, кыссө,
Челаддез шыгөс, абу му.
А иныс пыр сінваөи миссө
да јордчө, мыла абу су.

Суседдез бурлачитны гортис
Ветльвлісө, көр локтас ар.
Мукөдыс мешөчөкөн, кортөн...
Оз-ја сетыш кін ріс, сукар.

Ез вежсы нылын сөкыт олөм,
Со богаттоыс јуіс вір.
Гажтөмччис, шөгсис бура сөлөм...
Мыччасис локөн паскыт мір.

5.

І век бы Кекур сіз шыгјалис,
Некөр ез ағзывлы тырдоз,
Но выл туј партија мыччаліс:
Кекурын өтувтчис колхоз.

І Јаша сетчѳ первој мортѳн
Гемјанас пыріс. Оссіс сін.
А рытнас, кѳр вістасіс гортас —
Чіжјалѳ—горзѳ, відчѳ ің:

— Но мыј-жѳ, сапучеј, те керін?
Мѳд светас места тенат—ад!
Анѳікріст тужѳт... Оштін вера!...
Кымѳсат пуктасѳ печат!...

— Те дугды, іңка, вес ен тавгы,—
Горѳдчіс паныд сылѳ Јаш:
— Віл туж вылѳ мѳ ѳні павкім,
Аззылан озлаң уна гаж.

А іныс ветлѳ шер кымѳрѳн,
Ведраѳн—жол, ыбѳсѳн—гым.
Жѳніксѳ відѳ кертѳм ѳрѳн,
Со кіссѳ відчѳм лѳг да пым:

— Кыщѳм те куллѳ гіжсін, јорѳѳм,
Вашѳта боксім тенѳ дыв.
Но мавтѳ Јаш, кыз віа борѳѳн,
Вісталѳ іңлѳ, ласков кыв:

— Те ачыт тѳдан, дона менам,
Ед олан вѳлі умѳл страс.
Буражык кывзы, кызі ѳні
Велѳтѳ овны совет влас.

ѳдва горѳтчынытѳ јештіс
Іңкалы кыввез енѳ Јаш—
Ыбѳсѳ пыріс, шапка ѳштѳм,
Јепрем суседыс, јортыс важ.

— Бедаыс локтіс, то-тај, бата...
Чеглаліс вывтам віл ректан,
Коллаліс гортіс чуѳ не матѳн,
Чужѳмсіт кера-пѳ чуман...

Но мыј-жѳ керны меным, Јаков?
Ѓумајта, јортѳј, петны бѳр.
Ѓекыз то іңкѳт уж оз лакав,
Кучікас талун воѳ оз тѳр...

Мыј шуан—лѳк горшѳн горѳтѳ,
Лѳгасѳма, чужѳмыс сѳд.
Мыј шедас—сіз і вартѳ, сѳтѳ
І дынас матѳ оз сібѳт...

— І менам сіја-жѳ, Јепремѳј,—
Горѳтчіс Јаков сылѳ сек:
— Но пыдына ме віза вемын,
Колхознѳј дума оз пет век.

І тујыс мијан текѳт ѳтїк:
Зорѳтны ассыным колхоз.
Падмѳтїс кїѳ јона сѳтам.
А ињ бурас, пујас сос

да пондас ордѳѳн пыр ужавны,
Ышкысны, вартны, кѳзны су.
Токо колхоз вермас бордавны,
Кѳг лоас свал межатѳм му.

Јепремыс чорыт кыв сек сетїс:
Некор колхозїс-пѳ ог пет,
Мијан-пѳ тујыс вескыт ета
І тырмас овны щыг ѳе пѳт.

Лѳсѳдѳѳ Кекур ыжит бојѳ
Первуїс ѳтыв керны уж.
Оз узсы сек, думажѳѳ ојѳн,
Кѳр летсѳ важ оланѳн вуж.

Вїл олан сїз пондѳтѳїс нылѳн.
Панталѳ тулыс коллектїв.
І вїзыв шорлѳн болгѳм кылѳ,
Быд кајыс сылѳ чїв да чїв...

6.

Луныс гажа, луныс мїча,
Њобо сѳстѳм, воздух кѳс.
Зарнї шондї гѳгѳр сїзѳ,
Кекур ыб вылын быдѳс.

Кѳзны петѳм коллектївыс,
Ужын пессѳ ныв і зон.
Кылѳ ыббез вылын сылѳм.
Кѳзсѳ суыс, кѳзсѳ лон.

Пїналїссез сетѳн пара,
Ужыс тырмас кѳт кїнлѳ.
Тѳв руалѳ, чїнѳ жарыс,
Кѳзѳм ыб кыссѳ ылѳ.

Сетѳн ветлѳ Јогор кѳзѳ,
Вїл машїна, пїныс куз.
Оз-нї кѳјсы, жагвыв лезѳ
Рјадѳн-рјадѳн зарнї тус.

Кајїс Јаков ыббез вылѳ,
А ужалїс сетчїн тыр.
Талун сїја вот аззылїс:
Ещѳѳм вынѳн саѳ оз быр.

Етаз овнытõ гажажык
I ужавны—тырмõ jõз.
Вõрõ кi быттõ буражык,
Разiс плуг межа быдõс.

Но мукõдыс уж коласын
Вõрiс жага, тõдчõ дыш.
Кiн куритõ да маласõ
Плугнас мусõ оз вундыш.

Сõкыт сетыс мортсõ тõдны,
Кõда пессõ, ужас лут.
дыш кучiк оз вермы шедны,
Сijõ те некõр он кут.

— Быдыс õткод коллективын,
Пессам ыб вылын лунтыр,—
Сещõм баснi дышлõн кылõ:
— Мi ужалам сiз-жõ пыр...

Петны естõн вокõн позõ:
Быд ужалõ, нем оз кер.
Гõрõ, кõзõ быдõс лõзõн,
Кõт i жага ветлõ гõр.

Сiз чулалiс первõj тулыс,
Кõт порjadок бур ез вõв,
Но межаыс секi кулiс—
Вермõм ета ыжыт зев.

Гожум локтiс, кад ыщкiсны,
Вiззез вылын сук турун.
Быдкод рõмõн пондiс кiсны...
Жар да мiча оссiс лун.

Вiл лiтовка марскõ—шырõ,
Куз покосыс, вiзыс бур.
Чõскыт дукõн вачкõ нырõ.
Быд зорiз копыртõ жур.

Уна-уна отiр петõм
Зардõ озат быдкод рõм:
Вын колхознõj вiз пõрõтõ,
Мышшез вадõма нылõм.

Вон Јепремыс озас мунõ
Õтмõдарõ õвтчõ кi.
Сijõ позõ мортсõ шуны
Бур пессiсõн, сõлõм—бi.

Важса олõм тõдлас усõ,
Строшнõжавлiс озжык кыз,

Кыз ез кӧзлы ӧтик тубӧн,
Кусӧк Һаҗлӧ астӧ виҗ.

Ӧни сін озын мыччасӧ:
Ғажтӧм луннез, век нужда.
Ез вӧв миҗа, рӧма асыв,
Век соҗаныс лук да ва.

Мунӧ пыр покоснас озын
Оз Һекор дӧзмас Јепрем.
Кысгӧ виҗ пастаас лӧҗыс,
Вын і радос естӧн ем.

7

Локтис зерӧн, Һата муӧн,
Пемыт оҗезӧн куҗ ар.
Тырис вевдӧрбӧззис суӧн
Коллективнӧҗ вил амбар.

Секі пондисӧ жукавны,
Кінлӧ сетны, кымын пуд.
Кін лубитис пыр пукавны,
Межа дорын кос ез вуд.

Сӧкыт зев бӧрјисны естӧн
Быд ужалыс, Һем он кер.
Мукӧд пессис, гӧрбсӧ кӧстис,
Ғыш кучиклӧн кі ез вӧр.

А жукавтӧн сещӧм мортыс
Мыччӧ медвозын мешӧк:
Меным кіс-пӧ... Видчӧ, пырӧ...
Ме-пӧ ужас визыв век...

Ғыр ез лӧҗыс ета зыкыс,
Кін лӧҒасӧм, Һаҗ оз бос,
Кін лок кылӧн предсӧ пыкӧ...
Су амбарсӧ кӧҒ ен ос.

Но мыла сиз шогмис миҗан?
Кін-нӧ Ғышыс, кӧда бур?
Јаков оз тӧд—ӧшӧм сја...
Потӧ думаезсаҗ јур.

Етаҗ год чулалис первӧҗ.
Вӧлі пессӧмыс уна.
І быд мортлӧн—ӧткоҒ перјо,
КӧҒ те виҗ ен виҗ мыла.

А мукӧдыс, озын мунис,
Кӧда кістис пым Һылӧм

Пондiс вiдчѳмѳн-ны шуны:
— Лѳк порјадок, оз пет нем!

— Колѳ уж сувтѳтны вiл моз,
ѳiсциплiна колѳ бур,
Сек дыш мортлѳ оз ков зiлны,
Кiн он ужав — наѳ оз сур!

Председател, Јаков зону,
Пыртiс сѳелшiна гѳгѳр.
ѳiсциплiна сувтiс јона.
Вес некiн нылѳн оз зѳр.

Сiја тѳвсаѳ-жѳ јукалiс
Вiл бригадаез, куiм.
Бригадiррезлѳ вiсталис:
— Уж мед вѳлi тiјан пым!

Бригадiррез сылѳн збојѳс:
Первѳј сурiс — Паи Јепрем,
Мѳдас сiз-жѳ — куртiс — којiс
Удав нывка — ѳгрѳпен.

Куiмѳт бригада пансiс,
Вескѳтлiсыс — Мiкiш Пров,
Сѳкыт озын морт оз каѳзы,
Сысса буржыкыс оз ков.

Сiз лѳсѳтчiс, вынсѳ јондiс
Коллективыс вежсiс зiк.
Горѳн локны тулыс пондiс,
Шоныт луннеза, мѳдiк.

8

Кылѳ гаж, сыланкыс,
Сѳлѳм јѳткѳ радѳн.
Мында мiса зон i ныв!
Вундѳ кык бригада.

Таво мѳдкод быдѳс,
Ужлуннез оз ѳшѳ.
Ужын вамѳ раз кымѳс,
Оз кыссы раз бѳжын —

Сешѳм мортлѳн ем наѳ,
Сiја богатсалѳ.
Кујлѳ шыгјѳн, кызi каѳ,
Вес кiн пыр пукалѳ.

Ета сѳелшiна сiз
Содтiс вын колхозлѳ.

Некін кадсö вес оз віз,
Быдөн ужын öзjö.

Радөн нб вылö Јаш
Кажö асја кадö.
Уж коласын уна гаж,
Уж і пісна ладын...

Некін вес час оз ов,
Ужыс гөгөр пізö:
Гөрö озас Мікіш Пров
Вылын темппез візö.

Сылөн візыв звено
Мусö вон шöралö,
Öдзöм плуг! Но-тте, нол..
Мулөн плас ордалö...

Бокын сетчін візöт:
Кык машина көзö.
— Вöвсö, вöвсö öдзöt!
Пін пыдöжык лезö.

Горөн сіз бригадір
Томмесö велöтö.
Чужöм міча, візыв вір!
Тенö ме сылöта!

Шонді öгралö, жар,
Луныс кыщöм гажа.
Öзім увтö нол гектар
Талун көзіс даша.

Сіја нывкаыт — бі,
Сöлөм јоткө пыма.
Шупыт ужас, тöдам мі,
дашук, сөдсінкыма!

Лебтö олансö сіз
Кекурскöј колхозным.
Он куліт ніјö некыз,
Суыс сук да розја.

Строкöз вундісö су,
Көзісö öзіммез.
Урожајсö сетіс му,
Јукталісö лыммез.

Тыр амбаррезын нан!
Быдөн богатсалö.
Мымда коліс нысан —
Сетісö страналö.

Азгіс туј коллектив,
Горѳн озлањ мунѳ.
Горјо боканыс оз кыв,
Гажыс ныкѳт уна.

9

Оссіс талун, петіс друг,
Міча арса луныс.
Зарні југѳр кіссѳ сук.
Пемыт ојыс муніс.

Кекур сајмѳ, лептіс зык,
Быд керку лѳсѳтѳ.
Нырѳ вачкѳ брага дук....
Ныв і зон мѳѳѳтѳ.

Том і пѳріс — быдѳс јѳз,
Гажѳн лун панталѳ.
Керку сѳстѳм быд пельѳс,
Віл часы ѳшалѳ.

І Јепрем ѳні віл морт,
Быдмѳ, богатсалѳ,
Су амбар тыр первој сорт,
Порс ем, мѳс јѳвсаліс.

Мѳстѳм морт оз азгы воѳ,
Татѳн сещѳм абу.
Век податѳм Піла Зѳт —
ѳні мѳса, забыл!

— Меным власыс ета-бур, —
Зѳт вістасѳ: — кувтѳз
Сесса ѳні ог-ні сур
Кулак кіпод увтѳ!

Ме важ мірсѳ јорда век,
Век мед ез берт сіја!..
Токо ѳні ловѳі, екл..
Ветлѳ кокѳ, кіѳ!..

Талун празнік ыжыд зев,
Кекурыс панталѳ.
Колхоз олѳ віт-ні тѳв,
Гымѳтѳ-ужалѳ.

Ена goddezѳ ѳѳѳѳн
Вежсіс важ чужѳмыс:
Керку сѳѳ вѳлі кытѳн —
Віл столовој ѳні.

Быдыс ытласа карта,
Бур амбаррез юнбс.
Талун чышкѳм ограда,
Улычаыс омѳн.

А столовѳ дынѳ флаг
Рыт тѳвок окалѳ.
Луныс петѳс шоныт, жаг,
Бѳ югѳр кожалѳ.

Радос ыжыт, ветлѳ вѳр,
Талун коллективлѳн.
Ѳксѳс ѳтѳр рытнас тыр
Клубын быдѳс кылѳ.

Ѳстѳс рытсѳ ачыс Јаш,
Сатѳнет јѳрнѳса:
— Талун мѳјан уна гаж...
Петѳм важ сѳјѳсѳс...

Олам дружноја вѳт год
Ѳтласа семјаын.
І пода вѳјам бур род,
Кадѳ су јѳмљалам.

Олан лоѳс мѳдковод јѳк,—
Буржык да гагажык.
Чужѳ мѳртыс вѳл, мѳдѳк
Чож да мывкыдажык!

Тѳјан сѳн ојын быдѳс,
Кыз мѳ богатсалам,
Быд колхознѳклѳн ем мѳс,
Њантѳг ѳг пукалѳ.

Керку пыщкын сѳстѳм жој,
Занавес ѳшѳнын.
Гор серѳтѳма быдѳној,
Тыр сѳена картѳна.

Ѳссѳс тујыс, вѳлмѳ горт,
Важсѳ јордам, талам...
Ѳыр ас олѳ, дѳна јорт,
Мѳјан мудрѳј Сталин!.

Ѳтѳр горѳтѳ „ура“,
Сѳлѳм сотчѳ радѳн.
Гажыс сы бѳрын бура
Кыліс асја кадѳј.

Ужун бѳрын ѳшѳс ѳн,
Кыщ паскаліс жырын.

Јѡктѡ пѡрис, јѡктѡ, зон
Ветлѡ том ныв шырѡн.

Комѡ ѡксисѡ быдѡс
Сылиссез лабичѡ.
Горѡн сылѡ комі јѡз,
Сыланкывыс мича!

Кыщѡм сѡстѡм голос друг
Медперво пондѡтис...
Њекін проглассѡ оз зуг,
Писна кыз сѡлѡтѡ.

Вылын керѡс вылѡ каја том-томынык
Ок, лѡз виѡзез вылѡ виѡтышта ме.
Ју паскалѡм-ыждѡм, абу-ни рамынык,
Ок, вечѡвта горѡн вѡл гармонна мек.

Локтас секи бокам јагѡд тусѡ менам,
Гѡгѡрѡс чужѡм, лапыт, сѡстѡм вѡра ныв.
Лѡзѡс, кызи нѡбо, тѡдса сѡннес ена,
Шѡндѡса шонытжык, сылѡн ласков кыв.

Сѡја медбур менам, ужнас озын мунис.
Морѡс вылас сотчѡ Сталинскѡј значок.
Медуна, лубѡјлѡн, пыр сылѡн ужлуннез,
І гажѡттѡс сѡја, јѡктѡ бура кок.

Ачым ме, том зонѡј, сѡкѡт орѡчѡн сувта —
Оз гѡрдѡт чужѡмѡ — ужын первој морт.
Ѳні ми јортасѡм сѡкѡт јѡна, кувтѡз.
Ме лубѡита сѡјѡ, ассѡм кыз вѡл горт.

Сѡја керѡс дѡрас локны мѡдис талун,
Кыв сетис, кѡсјыгис, менам ныв лубѡј.
Кыщѡм ласков кылѡн сѡјѡ ме пантала,
Кыщѡм јы кознала! Плаѡто голубѡј...

Естѡн керѡс дѡрас сѡкѡт ми азѡслам,
Кысањ ју тыдалѡ, паскыт виѡзез, вѡр.
Бура ми јортасѡм, сѡлѡм сытѡг висѡ,
Мѡјанѡс том нывкѡт он јансѡт некѡр!

Ужас мѡјѡ лутѡс, медозын кыкнанным,
Сѡкѡт орѡчѡн мунам, бѡчѡрасѡ сѡн.
Сѡјѡ ме лубѡита, вѡл олан ми панам,
Менсѡм дѡна нылѡс оз мырѡфы некѡн!

А сы бѡрын јѡктѡтан
Лут гармонист орѡсѡ.
І гармоннаѡс базан
Сыркјалѡмѡн горѡсѡ.

Гажыс вѡлі! Ок-і гаж!
Ѳтласа, колхознѡј!
Јепремѡка, топыт каж,
Јѡктѡс бура гѡзјѡн.

Ветліс кокніта Јепрем
Ініс озын җәріс
Тапә кок, горалә өм,
Ветлә оҙһн, бөрһн.

Сесса медбөрын і Јаш
Петіс гажа кыщә:
Өззис, ујә, кі луш-лаш,
Чеччовтыштіс пыщәһн...

Гажа праҗһнік! Гажа кад!
Локтіс вәліс өні!
Кудріасә, кыҗи сад,
Олан унарәма.

10

Кекур тужсә өні аззис,
Вынныс һекөр оз сајкав.
Пуіс керөм піна раҗза
Му дөмассез оз сынав.

Кекур петіс сәд керкуіс,
Важ оланіс пелдіс кок.
Ыб дөмаса татәһн куліс,
Оссіс паскыт вил тужок.

Озлаһ горәһн Кекур мунә
Содтә пода, урожај.
Коллектівыс ныләһн вына
І ужлунын ыжыт пај.

Год ударнәја чуләтә,
Мырсә пәріс, мырсә том.
Быд көҗајствосә јонмәдә,
Ныләһн ыббез—тыр шором.

Ужыс уна ешә озлаһ,
І һе өтік ыжыт бој.
Ныләһн јон колхознәј ләзыс,
Ужыс піә лун і ој.

Оләм мәдкәд өні ныләһн,
Југдә мывкыд, вежсә вывт.
Уж коласын гажыс кылә,
Кіссә горәһн сыланкыв.

Оз кыҗытлә важсә жаләһн,
Гажәһн җардә чужәһнбан!
Міјан мудрәј, дона Сталин
Сетіс ещәһм бур олан.

Нојабр 1934—Јун 1936,
Кудымкар.

(ЧУКӨРТІС ПАВ. ДОРОҒЫН)

МУЖІК ДА ҢОЛ ПОП.

Важон олісны-вылісны гозја. Налон і Һаныс бырі. Бабаыс і мөдіс шуны мужікыслы:

— Мун-пө ветлы да капкан пукты, оз-ө сур кушөмкө звер.

Кажіс дафө вөрө, пуктіс капкан да сөд рур сурі. Мөдөдчіс дафө рур кубн базар вылө, шөччиг моз пыріс кабакө дај шуө кабашщікы:

— Онө-пө һөб рур ку менсым?

Кабашщік шуө:

— Һөба-пө кујім четвөрт вйнаыс.

Старік сетіс кабашщікы асгыс руркусө, сылы вајіс кујім четвөрт вйна.

Јуіс өті четвөртсө, дуб Һі дөб ез мунлы, јуіс мөдсө, неуна гажмыштіс, а којмөдсө јуіс да поводнөја козгіс.

Мужікы паныдөн пызан сајын вөлі пукалөны кујім поп і ді-вуртчөны, кыс-пө мужікы та мында сөнгаыс. Најө пыр вөдөдісны мужік јуөм вылө. Мужікыдлөн кор јуіс којмөд четвөртыс, чөччө пызан сајыс, шапкасө лептыштліс да кабашщікылаң јурнас довккітіс:

— Көзаин, рөшщөтын.

— Рөшщөтын, рөшщөтын,—шуө сылы кабашщік.

Попјаслы зөв лоі дівө, мыј мужікыд кујім четвөрт вйнаыс сөмын шапкасө лептыштліс і грөш ез мынтыс.

Вөтчөсны попјас мужік бөргө дај јуалөны сылыс:

-- Кыз-пө те сөм мынтытөгыс вйнасө јуін?

А мужік налы і шуө:

— Ме-пө мыјдөм ог ју, һөкор ог мынтыслыс. Шапкаөс-кө лептыштыла, менсым һөкод һөкушөм дон оз бөст.

— Сіз-кө-һө вај вузав мјанлы „чудөснөј шапкатө“.

— Вузала,—шуө мужік,—сетанныд-кө кујімсо шөјтөн мортыс.

Бөстөс мужік попјаслыс өкмысго шөјт да лөктөс гортас, а попјасыд зөв рад пырыс мунөсны гортаныс да мөдісны ошјысны гөтырјасыс возын.

Попјасыс ас костын вөліны рөдһөјас—свөјакјас. Шапкасө первој бөстөс ыжыд свөјак дај шуө:

— Часлы-пө первој ме ветла карө да гулајтышта тајө шапканас.

Мунөс сіјө карө, пыріс медрөна трактөрас, чукөртөс гөстөтөдны став төдсајассө да шуө:

— Мыждом-пө колө, сымында і жүб, ме ставныдтө јуктала ас шщөт вылө.

Јуісны да соісны гөстјас кыксо шәјт дон. Сесса поп чеччөс пызан сајыс, шапкасө лептыштліс да јурнас гогнөтліс кабашщөклян:

— Көзаин-пө, текөд мө рөшщөтын...

Кабашщөк кваітіс попөс куз пөлабдыс да шуө:

— Кызі-нө рөшщөтын! Сөмтө ен-на мынтыв-да.

Поп ас кejas мөвпыштөс: „Гашкө-пө шапкасө нөногөн шапкаав-өіс“. Шапкасө сесса мөдарө бергөдіс, бара лептыштліс да каба-шщөклян јурнас гогнөтліс:

— Онө-өд рөшщөтын-нын?

— Кызі-нө рөшщөтын?—скөрмөс сы вылө трактөршщөк.—Вәј мынтыс, а он-кө, судө сета.

Вөчны нөном: поплы лөі мынтыны кыксо шәјт. Сөјө пөнсө јөрдөмөн муіс гортас да свөјакјаслы нөном ез вөстав.

Сесса шапкасө бөстөс мөд попыс і сөз-жө карө муіс. Пыріс бара-жө мед дөна трактөрас да јуіс нөлсо шәјт дон аслас төдса-јасыскөд. Јусөм бөрын шапкасө лептыштліс да јурнас гогнөтліс трактөршщөклян:

— Көзаин-пө текөд-өд мө рөшщөтын?

— Кызі рөшщөтын! Сөнгатө-пө ен-на мынтыв-да?

Локтөс поп гортас зев скөр і којмөд свөјакыслы нөмтор ез вөстав.

Бөстөс шапкасө којмөд поп. Муіс сөјө карө, чукөртөс став төдсасө, пырісны медыжыд магаінас да зев уна төвар нөбалөс. Нөбасөм бөрын поп шапкасө лептыштліс, јурнас гогнөтыштөс купечлы дај петөг мөзыс шуөс:

— Көзаин, мө-пө текөд рөшщөтын?..

— Кызі рөшщөтын?—кваітіс купеч сөјө куз пөлабдыс да прөкадшщөкјассө чукөстөс.—Вәј-пө пырыс-пыр-жө мынтыс.

Вөчны нөмтор: быт лөі мынтысны. Сөјө пөнсө јөрдөмөн муіс гортас да шуө свөјакјасыслы:

— Менө-пө фадөыд тајө шапканад көкјамыссо шәјт дон рөско-дө воштөс.

— Мөд поп шуө:

— Менө-пө нөлсо шәјт дон.

А којмөд поп шуө:

— Менө-пө сөјө кыксо шәјт дон пөрјалөс.

Муісны најө шөгјөвтөныс кабакө, јуісны да пондөсны сорнөт-ны, кызі ескө пөрјасөмыс мужөкөс вөны.

Сен вөлі пукалө служөвөј мөрт. Кыліс сөјө попјаслыс сорнөсө да котөртөс мужөк өрдө:

— Тенө кујөм поп вөны лөктөны,—шуө сөјө мужөкылы,—вод-пө өдјөнжык пызан вылад, вевтөыс скатөртөн да леччыс кулөма улө, а бабаыд мед пондас покојнык вылын мөз бөрдны. Кор-пө ме мөлө-төн ted плешад кощөтышта, сек чеччы. Сесса ачыд ақзан мыј лөб:

Старөк сөзі і вөчөс: водөс покојнөкө, бабаыс сы дөнын пондөс лыдөдөдлөмөн бөрдны. А салдатыд петөс да зөбөсө посвозас.

Пырісны кујөм поп старөк өрдө да ускөдчөсны сы вылө.

Сек посвозөыс пыріс салдат дај шуө:

— Кулөм мөртөс-пө мөд пөв оз вөлывөны, верма-пө колөкө сөјөс лөвөдөдлыны, со шәјтөн-кө мынтысанныд.

Мынтысөсны попјас со шәјтөн мөртыс. Салдат корөс покојнык

гöтырлыг мöлöт да наçöникöн кошнытыштіс старіклы плешас. Старік звiрк чеччыштіс пызан вылыс дај шуб:

— Уп-пö-тај зев дыр узсöма! Пасібö, служивöј, тен ловзöдö-мыд выдö.

А попјас сен сулалöны да шензöны:

— Вај-жö, вузав, мiјанлы тајö мöлöттö.

— Кыз-нö вузала,—шуб старік,—тајö мöлöтыс менö вердö і јукталö.

— Тысеча чöлкöвöј сетам,—шубны попјас,—вај регыджык вузав.

Бостіс дадö попјаслыг тысеча чöлкöвöј і салдатöс зев бура аттöалис: көсјыіс сіјöс во чöж вердны-јуктавыны да табакöн куритöдны. А попјас зев нiмкoд пырыг мунісны гортаныс.

Коркö кывеіс: сещöм-сещöм карын-пö кувсöма зев озыр да ыжыд генерал, код-пö вермас генералöс бөр ловзöдны, сылы лыдтöм-шщöттöм деңга лöд сетöма царскöј казнаыс.

Попјаслөн сіңјасныс öзiсны уна деңга выдö. Мунісны најö сіјö карас, пырісны озыр генерал керкад да шубны:

— Көн-нö покојныкыс, мi сіјöс пырыс-пыр бөр ловзöдам?

Пырісны најö покојнык кујланінö да мöлöтөн генераллы плешас кошнытыштісны. Генерал ез чеччы. Кучкісны мöдыс—оз чеччы. Јонжыка кучкісны бара ез чеччы. Сесса мыјвынгыс переменади пондiсны кучкавыны кулöм генераллы плешас, покојныкдөн весіг јурчашкаыс жуглысіс.

Гöгөрвоісны попјас, мыј мужікыд бара најöс пöрјалис і асныс зев öдјö пышјісны сіјö карсыс.

Воісны гортаныс і бара старікöс віны көсјöны. Мужік ордö локтöз кујимнаныс кабакö пырісны віна јуыштны да ас кезаныс сорнитöны:

— Öнi-пö нiнöм выдö-нiн ог верітчö, мунам-да пырыс-пыр-жö віам.

А салдат, мужікдөн другыс, вöлі кабакын-жö пукалö. Сіјö кыліс попјаслыг сорнысö да воча котöртiс мужік ордö:

— Тенö-пö бара-нiн віны локтöны попјасыд. Томнас керка пыщкад, а ме öзöстö понда караулiтны. Мужік томнасіс гöгөрбок, а салдат візö сылыс öзöссö: оз лез попјасöс мужік ордö пырны.

— Часлы,—шуб öтi поп,—ме öшiң пырыс пырала да сіјöс віа.

Жугöдіс поп мужіклыс öшiңсö да мöдіс кавшасны керка пышкöсö öшiң пырыс. А мужік черөн сапнытіс поплы јурас да сетчö сіјö і кулі.

Кык поп сулалісны, сулалісны туј вылын дај дöзмісны вічысны.

— Öтнас-тај свöјакыд нeмтор вöчны ез вермы. Часлы-пö ме пырала отсöг выдö,—шуб öтi попыс.

Вот і пондiс сіјö кавшасны öшiң пыр мужік ордö, а мужікыд бара черөн јурас сапнытіс.

Вiччысіс, вiччысіс туј вылын којмöд поп да шуб:

— Свöјакјас-пö менам, ферт, јусісны, öнöз мужікöс віны оз-жö тырмы. Часлы ме щöщ пырала.

Вот којмöд поп пондiс кавшасны öшiң пыр мужік керкад, а мужік бара черөн сöтыштіс сылы јурас.

Пуксöдіс мужік öтi поплыс шöјсö скамја выдö, быттöкö ловјаöс, а мукöдјассö зebіс, сесса чукöстіс салдатöс.

— Вај-пö, служивöј, мезды менö тајö куз јурсiа чöртгыс. Быдсöм кучкаліс і талаліс менö і бөр муныны оз көсјы.

Салдат кучкіс поплы пель бокас. Поп грімнітчіс жожо.

Мужік сылы і шуб:

— Вывті-пō жона, служівōј, кучкін. Візōдлы, сылы кувтōзыс лоі. Мед-пō ог мыжмōј, шыбыт мун шojсō јукмōсō.

Салдатыд вōлі код. Сіјō кватітіс поплы шojсō, бостіс пельпом вылас да котōртōдіс ју вылō да брунгіс јукмōсō.

Сек мужікыд скамја вылō пуксōдіс мōд попыслыс шojсō да ваџн кіскаліс, бытōкō ваыс кајōма. Салдат аҗіс сіјō да шуб мужікы:

— Ме-пō тај-нō тајō, куҗ јурсіасō, ѓні-на јукмōсō шыбытлі, а тајō бара-нін тані,—сесса кватітіс сіјō мōд поплыс шojсō да ју вылō котōртіс. Кајіс салдат мужік ордō, а мужікыд сек кості којмōд поплыс шojсō пуксōдіс скамја вылō да ваџн кіскаліс. Салдат код јурнад ез гōгōрво да дівујччō:

— Тајō куҗјурсіаыс-пō-тај бара-нін тані! Вај-пō мен четвєрт віна. Ме-пō тајōс вылпōв леччōда ју вылō да асыввозōз сен пукала, медым којмōдысō ваыс оз-нін пет.

Шыбытіс салдат којмōд поплыс шojсō јукмōсō да асыввозōз јукмōс дорын пукаліс. Јурдан дорыс вічкодор тујті сіјō мōдіс сіктō кајны. Сіктын вōлі асја звōнітōны. Локтō салдат да ас кежас мōв-палō:

— ѓні-пō куҗ јурсіаыд ваыд сесса оз-нін пет...

А сек бурещ сіјō сіктса попыс вōлі муно вічкоō асја сывны.

Салдат аҗіс поптō да думажтіс, мыј бара-нін сіјō укмōсыс пє-тōма.

Сесса кватітіс попōс коскōдыс, ју вылō котōртіс да јукмōсō увлаҗјурōн і сіјōс щōщ шыбытіс.

Вічко стōрōж звōнітіс, звōнітіс да звōнітіс, а поп век-на віч-коō оз лок.

— Час,—шуб,—ветла гортас, фєрт, матушкаыскōд узōны-на.

Пыріс поп ордō, а попадда шєнҗō:

— Батушкоыд,—шуб,—важōн-нін вічкоō муніс.

Сіҗ поп ез і сур. А салдат муніс мужік ордō і зєв бұра сесса овмōдчісны, і ѓні кōнкō олōны да вълōны.

„ЛІТГЫ-КЛЄІТГЫ“

Олісны-вылісны пōрыс гозја. Налōн вōлі кык пі: Іван да Васілеј, ѓтіыс куҗнєч, а мōдыс сапожык. Олісны-олісны да налōн наыс бырі. Вот старік гозја і шубны піјаныслы.

— Вај-пō пудјасō, кодныдлы нажетка вылō мунны?

Пудјасісны да сапōг вурыс вокыслы пудјыс усі нажетка вылō мунны.

Муніс-муніс дај ѓті сіктō воіс. Вєтлō Васілеј да горзō: „Код-лы-пō колō сапōг вурны!“

Кыліс поп дај шуб:

— Лок-пō, мастєрѓвōј, ме ордō вурсынытō, менан матушкалы дај нывлы колō пōлусапожкі вурны.

Пыріс Васілеј поп ордо вурсыны. А поп сылыс і жуалё:

— Кызі-нө-пө мөдам вурсөм донсыд ладмөдчыны.

— Дон серті-пө ладмам,—шуө Васілеј,—вурсігөн мыј меным сурө дратва улө вурыштны, сіјө меным лоө уждон пыффі.

Поп щөктіс попафдалы сіјө вежөссыс став ембурсө ідравны, мед-пө Васілејлы дратва улө немтор вурыштны оз сур.

А Васілеј вурсө і вурсө, уждон суртөм жылыс оз зев төждыс. А сіјө вөлі зев өккуратнөја вурсө. Вурсіс попафдалы полусапожкі: сещөм міча і мыј попафда німкобысла садсө оз төд. Вот кутіс і поп нывлы полусапожкі вурны. Сылы нөшта мічажыкөс-на вурө. Сулалөны попафда да поп ныв Васілеј дорын да полусапожкі вылө сівујтчөны. А сек кості Васілеј і вурыштіс поп нывлыс платфөсө пө-лусапожкі бердас.

— Но,— шуас,—батушка, помнітан, кызі сорнітчылім? Мыј сурө дратва улө вурыштны, сіјө і меным ужалөм дон пыффі. Оні быт лоө нывтө ме сајө сетны верөссајө.

Жал ескө поплы, абу окота нывсө сетны прөстөј сапөг вурис сајө, но вөчны нінөм.

— Сөта-пө ескө да, сөмын свафбатө вөчны пығным ізөдтөм. Мун-пө дофдаслы да мелнйчаө ветлы.

Вот ветлөдліс Васілеј мелнйчаө, суткі кык-кујім, ізөдчысис дај гортас мөдіс локны. Некемын верст поп керка дорөз вотөз сылөні і телега чөрсид чегі. Васілеј бөстіс чер, бөрјіс медміча кызпусө дај телега чөрспу сес көсјө керавны.

А кызпу сылы і шуө:

— Ен-пө менө, Васілеј, керав! Телега чөрсид-өд і метөг-на артмас. Мун-пө чегөм чөрс дорад да шу: „јітсы-клејтсы“.

Муніс Васілеј чегөм чөрс дорө дај шуіс: „јітсы-клејтсы!“ Телега чөрс важ дорсыс лоі јонжык.

Воіс Васілеј поп керка дорө, а поп ордын сылөны, гажөдчөны. Поплөн вөлөмкө сы ветліг кості свафба вөчөма: Васілејлыс невестасө мөд сајө-нін верөссајө сетө.

Васілеј і думайтө, кызі ескө поплы воөс бергөдны.

Вот мөдлун асывнас гөстјас чечісны да пызан сајө пукгалісны, том гөзјаөс уғаніныс чуксавны ыстісны. Васілеј неуна воғжык муніс том гөзја уғанінө, азгіс, мыј том гөзја кутчысөмөн уғөны і шуіс: „јітсы-клејтсы!..“

Том гөзја сізі і сібдісны мөда-мөд бердас. Локтіс невесталөм вежаныс том гөзјаөс чуксавны да мөдіс најөс төрмөшітны. А Васілеј бара горөдіс: „јітсы-клејтсы!“ І вежань сібдіс том гөзја дінө.

Вот дружкаөс ыстісны том гөзјаөс чуксавны. Мыјөн на дінө ін-мөдчіс дружка. Васілеј бара горөдіс: „јітсы-клејтсы!“ І дружка на дінө сібдіс. Сөсса поп муніс, попафда муніс, сватјас, свафтаяс і став гөстјасыс мунісны том гөзјаөс чуксавны, Васілеј горөдіс: „јітсы-клејтсы!“ і ставнас сібдісны.

Нөщкысөны гөстјас, а мөда-мөдсыныс мөздысны оз вермыны.

Гөгөрвоісны, мыј тајө Васілеј ставсө вөчіс, кыккісны сіјөс сүдө. Став көлыснас мөдөдчісны сүфда дорө.

Мунісны-мунісны дај ју воіс, а поскыс вужнысө і абу. Најө кутісны артелөні кевны ју вөмөн, коді гачсө пөрччіс, коді јубкасө лепталіс, медым паскөмныс оз көтас. А Васілеј бара горөдіс: „јітсы-клејтсы!“ і ставныс сіз сібдісны, коді кызі вөлі: коді гачтөг, коді јубкасө лепталөмөн.

Вот аққис васа бес, мыј қон арава јѳз мѳда-мѳдыслы мыјлақѳ кутчысѳмаѳс. Сылы зев сѳвѳ лоі дај шуѳ:

— Вај-пѳ ме шѳщ кутчыслајѳз дѳнас.

Мыјѳн сѳјѳ кутчысѳ кѳлыс бѳжѳ, бара Васѳлеј горѳдѳс: „Јѳтсы-клеѳтсы! „І чѳрт шѳщ сѳбдѳс кѳлыс бѳжѳ. Нещкысѳс, нещкысѳс, да мездыснысѳ оз вермы.

Вот воѳсны судѳ. Судѳда, ураѳнык да старшѳна быдсѳн повзѳсны, мыј поплѳн рѳѳнаыс тазі нејѳзногѳн, кыз шуасны, мам паскѳмныс кежыс локтѳмаѳс.

Вот судѳтѳсны Васѳлејѳс, поп рѳѳна вылын смекајтчѳмыс, мышку кучѳк потластѳгыс розгаѳн нѳјтны. Судѳда кутчысѳс јѳтчѳм јѳзѳс мездыны, старшѳна кутчысѳс, ураѳнык кутчысѳс, а Васѳлеј бара шуѳс: „јѳтсы-клеѳтсы“ і најѳ шѳщ сѳбдѳсны.

Судѳда пондѳс Васѳлејлы кевмысны:

— Леѳ-пѳ, Васѳлеј. Началъствовыс да судѳдајаслыс тазі јур ја-нѳдны оз поз! Леѳан-кѳ, ог понды судѳтны, ассаѳ-на сѳмѳн мын-тыса.

Васѳлеј шуѳ:

— Леѳа-пѳ ескѳ, да бѳр леѳан загѳвѳрсѳ кызлыс јуавнысѳ вунѳ.

Мунѳс Васѳлеј кызпу дѳрѳ, јуавны сылыс бѳр леѳан загѳвѳрсѳ. А кызпу сылы і шуѳ:

— Вот-пѳ мастерѳвѳј морт, мыјыс пѳгѳбѳ воѳмыд. Бост-пѳ выѳажнѳј дѳскатѳ да морт кујѳмысѳн ставныслы „шонтышт“, сек ставыс бѳр раѳсас.

Мунѳс Васѳлеј да первој судѳдаѳс выѳажнѳј дѳскаѳн мышку во-мѳныс „шонтѳс“, сесса—старшѳнаѳс, сесса ураѳныкѳс, попѳс, попаѳ-даѳс да мукѳдјасѳс. Оз-нѳн ескѳ пѳѳасы најѳ нѳјтѳм вѳснаыд, а ставныс сѳмын Васѳлејѳс аѳѳѳалѳны.

ПОП да КЫК САЛДАТ

Коркѳ сѳктын олѳс ѳтѳ поп. Поп вѳлѳм зев раѳејтѳ јѳз наѳ вы-лын кѳрѳстѳјтчыны. Крам празнѳкыд-кѳ локтѳ, кујѳм лун гортас шы-јѳдчас, меѳым унжык јѳз ордыс апыштны. А рѳштво да паска сла-вѳтѳм воѳзылад поп қон вежонѳз шыјѳдчас, і вежон чѳж мѳрскѳј кошта вылын вердчас.

Вот коркѳ воѳс паска слаѳвѳтѳм. Ветлѳ поп керкаыс-керкаѳ. ѳтѳ керкаѳ пырас—сојас; мѳдлаѳ пырас—сојас. Тазі рытѳз став керкасѳ кыщовтѳс да быд керкаын сојѳс. Вот сојѳмыд і лоі кынѳм выѳтѳыс. сарѳвѳј наыд горш поплы і клячасѳс рушку пыщкас. ѳдујанѳтѳс, зелѳдѳс кынѳмсѳ, ѳтарѳ-нѳ мѳдарѳ оз пет і лолыштны оз сет. Бы-ласѳ поп да ојѳѳ.

— Кула-пѳ, матушка... Кынѳмѳ нездоровје бостѳс. Ветлы ѳдјѳ-жык бабка дѳрѳ. Локтѳс бабка. Вѳдлалѳс-вѳдлалѳс, кујѳм пывсан пыв-сѳдѳс, а поплѳн кынѳмыс век ѳткоѳ. Сесса бабка сылы і шуѳ:

— Тенад-пѳ, батушко, тајѳ абу радѳвѳј кынѳм вѳсѳм; тыдалѳ-пѳ нѳбасан.

— Вот страмыд,—шуѳ попаѳѳалы поп,—кывсас-кѳ аркѳреј пе-лѳз, мыј лѳѳ! Служба вылыс вѳтлас. Кага вајысјаслы вѳчкоын слу-жѳтны нѳ вѳлтарѳ пырны оз поз.

— Мун-пö кытчöкö бокö ветлы, гусöн ректыс дај некoд оз і тöдлы,—велöдö попöс попадфайс.

— Мöдöдчіс поп тујö. Попадфайс сылы пірöг-шаңгајас сумкаö течіс.

Муніс-муніс поп да туј вылыс азқö кулöма мортöс. Паскöмыс кулöмлöн сешöм-тащöм, а сапöгыс сниткі выл.

— Ог-жö-пö кол сниткі выл сапöг. Час-пö пöрччöда да сумкаö суја.—Пондіс сіјö сапöгсö кулöма кокыс пöрччöдны, но сіјö некыс оз шед. Сесса поп керыштіс кулöмалыс кокјассö пізöс выјöныс да сумкаас і сујіс.

Муніс-муніс дај сылы кык салдат паныдасісны, служба вылыс гортаныс локтöны.

— Мы-нö, бағушко, сумкаад нуан? Вердышт мјанлыс служівöј јöзлыс щыг кынöмнымöс,—шубöны служівöјјас.

Поп ачыс ёжыштіс, а служівöјјасöс ез верд. Служівöј аззыліс поп сумкаыс сапöга кокјастö да мöд служівöјыслы шубö:

— Вај-пö тајöс, попсö, неуна велöдыштам.

Сесса мöдöдчісны кујімöн öтілаын дај вој улö öтi трактірö воісны. Кујімнаныс пырісны уыны трактіршік ордö. Служівöјјас пöлатö водісны, а поп норовтчіс паччöрö: кынöм вісігад-öд шоныдіныд дубöжык. Војнас трактіршіклöн і мöскыс кукаңасіс. Ывлаыс вöлі кöзыд да кукаңсö, мед оз кынмы, керкаас катöдісны. Војнад öтi служівöјыд леччыліс пöлатғыс, гусöнік бостіс выл чужöм кукаңсö, катöдіс паччöрад да пунктіс поп кок дінö. Ачыс паччöр дорад пунктіс дај попöс чуксалö:

— Те-нö-пö тајö бағушко мыј вöчан? Мјанлыс щöщ јурнымöс јанöдан. Војнас со те кукаңсöс вайöмыд.

Поп быдсөн чујміс, відліс кок увғыс: збылыс сені кујлö выл чужöм кукаң. Повзіс поп:

— Мен-нö-пö, служівöј, мужічöј мортлы кагатö вајны оз поғ. Прöстöј морт-кö нічево јешшö, а ме-öд поп. Мыј та јылыс шуас аркіреј?

— Сіјö-öд і ем—шубö служівöј,—морт нога кага-кö ескö колöкö немтор-на, а тајö-öд кукаң вајін.

— Мы-нö-пö, служівöј, мöдам вöчны? Вај кызкö мезды.

— Сетан-кö со чöлкөвöј деңга, шаңга тыра сумкатö да содтöд вoсмyшка табак,—став страмсö тајö ас вылö боста, а тенö мезда.

Гетіс поп служівöјлы со шайт деңгабн, шаңга тыра сумкасö да табак вoсмyшка. Салдат сылы і шубö:

— Час мыдта-пö нöрöвiтышт, да кор кöзајеваыс чорыда онмовгасны, öдјöжык гортад пышјы, а ме сесса тані ачым став делöсö ладмöда. Вот кујлö поп паччöрын, вiччысö, кор ставныс чорыда унмовгасны. Сек служівöјыд ыстіс мöд служівöјсö поп дорö, а ачыс зөбсіс пöлағ подлöсö лук мешöкјас саяö.

— Кытчö-пö те, бағушка, воштін менсым служівöј тöварышöс? Ме-пö тöда те сіјöс вiін, со сылөн сапöга кокыс, те сумкаыс сурі. Пырыс-пыр-жö началстволы јавiта да тенö турмаö пунктöда.

Поп повзіс дај шубö:

— Ен-пö бедујт менö, служівöј! Мыј бостан, бост, а судö ен сет.

Тақі і мöд служівöјыс поплыс пöрјаліс со чöлкөвöј деңга да табак вoсмyшка. А поплы щöктіс уғанiныс пышјыны. Сөрт-нін попыд сесса ез мöд сені пукавны: јуртöг-сафтöг гортас котöртіс.

Асывнас служівöјјас садмісны да паччöр дорад пунктісны кералöм кокјастö поп сумкаыс дај шубöны трактіршіклы.

— Кывзы-пö, көзайн. Тенад кукаңыз сојома мијанлыс којмөд жортнымöс. Сувдö-пö сетам али сөмөн мынтыган?

Виждөдліс кабакшщик паччөрö, а попыд збылыс абу. Сені сөмын сапöг пара да сапöг пыщкөсас кокчерлы выјоныс кокыс сөмын колма. Повзис трактіршщик дај шуö:

— Ен-пö, служивöјјас, менö бедуйтö. Мыј бостанныд бостö, а сувдö енö сетöј.

— Сетис кабакшщик служивöјјаслы кыкко шайтөн морт вылö да зон вежон винаөн најöс јукталис.

А служивöјјас вежон чöж дарөвöј вина јуөм бöрын вожд мөддө-чисны ташöм јöјјасөс корсны да ассыныс кынөмнысö вердны.

ОЗЫР ДА ГÖЛ ВОК

Олісны-вылісны кык вок. Öтiкыслөн мөс ни вөв абу да көкжа-мыс челаф, а мөд вокыслөн бысөныс ем, карта тырыс скөт і сөмын гозја олöны.

Коркө гөл воклөн һаныс бырі да челафыс кутісны щыгжавны. Муніс сіјö озыр вок ордö һан вождөсавны, а озыр вок сылы оз сет:

— Теныд-пö һинөмөн лоө вождөстö мынтыны.

Мыј керны? Гөл вок думайтис, думайтис војнас пыраліс озыр вокыс картаф да кык порсөс начкіс да шојјассө сетчö і коліс.

Мөдлун асывнас леччіс озыр вок карта вылас да азө: кык порс кулөма. Сесса коріс гөл воксö дај шуö:

— Мун-пö тајö порс шојјассө скөт кладбiшщөө кыскы.

А гөл вок і шуö:

— Ме-пö порс шојјастö гортö нуа. Челаф щыгөс да сојасны, һекөд оз і төдлы, мыј тајö кулөм порсјас.

Һимкофасö гөл вок, мыј озыр вокөс удајччіс пöрјавны да челафөс щыглуныс мездыны.

А озыр воклөн гөтырыс зев вөлі најан дај шуö мужікыслы:

— Тајö-пö, көнкө, гөл вокыд нароснө мијанлыс порсјастö вiс. Ме-пö муна на ордö, налыс став сорнісö кывза да лучкі төдмала.

Вот мөд луннас озыр вок пукеөдіс ассыс гөтырсө ыжыд сундукö, ыжыд томанөн томналіс, коріс гөл вокөс дај шуö сылы:

— Тани-пö менам став феңгаöј. Став јөзыс төдöны, мыј ме озыр, да вöрјас ме ордö вермасны пыравны. Вај-пö ну тајö сундуксö да виз ас ордад; те ордö, гөл морт ордö, вöрјасыд оз пырны.

Нуіс гөл вок гортас озыр вокыслыс сундуксö вiңны.

Гортас гөл вок пуіс порс јай, пукеөдіс пызан сајö челафсö дај шуö:

— Сојö-пö, челаф, пөттөңныд. Тајö порсјайыд-кө бырö, озыр воклыс позас начкыны і мукөд порсјассө.

Озыр воклөн гөтырыс пукалө сундукын да кывзысö. Кор кыліс порс начкөм јылыс сорні, ез вермы терпiтнысö да горөдіс:

— Те-пö, злыднiбј, і вiн мијанлыс порсјассө. Вот öні петкөд-лам тен гаж!

Гөгөрвоіс гөл вок, мыј озыр вокыс кывзысөм могыс ассыс гөтырсө сундукö томналөма. Сіјö пачын пузөдіс ыжыд чугун тыр ва, піскөдіс сундук вевтсö да пузөм васö кістіс сундук пыщкөсас.

А озыр воклѡн гѡтырыс кылѡ сундук пыщкын горзѡ: „Сотин-пѡ, сотин!“

Сізі сені сіјѡ јажѡз пусіс.

Вот мѡдлун локтіс озыр вокыс дај шуѡ:

— Бѡр-пѡ сундуктѡ вай. Ас ордын надежнѡјжыка олас.

А гѡл вок і шуѡ:

— Оз-ѡ-пѡ поѣ мен петкѡдлыны, уна-ѡ тенад озырлуныд тајѡ сундукас?

Но озыр вок ез вост сундуктѡ гѡл вок ордын. Сѡмын гортас воѡм мысті сіјѡ востіс сундуксѡ да аззіс, мыј гѡтырыс сылѡн кулѡма.

— Ферт-пѡ тајѡ топыда пѡдлалѡм вѡсна пѡді сундукас,—думај-тѡ сіјѡ, кызкѡ колѡ регыджык гуавны.

Вот коріс озыр вок гѡл воксѡ дај шуѡ:

— Менам-пѡ гѡтырѡј кувсіс. Вай сылы горт вѡч да талун-жѡ і гуалам.

Гѡл вок бостіс мерка покојніча вылыс, а гортсѡ кык вест кузабн нароснѡ жењыджыка вѡчіс. Пуктыны мѡдісны покојнічаѡс гортјѡ, а покојніча гортјѡ оз тѡр.—Горт вѡчіг костаыс-пѡ покојнічаыд аршынын быдмѡма,—шуѡ гѡл вок.

Сізі первой луннас гуавнысѡ ез і вермыны. Озыр вок гѡл воксѡ узны коріс ас ѡрдас.

Војнас сіјѡ вокыс узіг коста леччыліс карта вылѡ, начкіс озыр воклыс медыжыд ѡшсѡ. Сесга картаѡ леччѡдіс покојнічаѡс, ѡшјас дінас сувтѡдіс да кіас сылы пурт пуктіс.

Мѡдлун саѡміс озыр вок,—покојнічаыд керкаык абу.

Корсісны, корсісны, леччісны карта вылѡ, а покојніча начкѡм ѡш дорын сулалѡ, кіас сылѡн гырѡс пурт.

Гѡл вок кватітіс покојнічаѡс да керкаѡ катѡдіс, а начкѡм ѡштѡ, скѡт кладбшщѡ нудм пыѡді, бара гортас нуіс.

Вот озыр вок і шуѡ гѡл воклы:

— Вай-пѡ ѡјѡжык гортсѡ ештѡд да талун ѡебам-ннн. Ог-кѡ вевјалѡ ѡебны, тавѡј ѡстаткі скѡтѡс лѡбѡ аснймѡс начкас.

Вот гѡл вок бара бостіс мерка покојніча вылыс. Куѣта серті бурещѡс вѡчіс, а пагта сертѡыс гортсѡ вѡчіс сы пагта, медым ѡѡс-ті петкѡдны оз тѡр. Вот коркѡ бара ештіс гортјыд, пуктісны покојнічаѡс да пондісны керкаыс петкѡдны, но ѡѡс пыр петкѡдны ез тѡр.

— Но-пѡ нѡшта ѡті вој ковмас гортын узтѡдны,—шуѡ озыр вок,—кычѡ-пѡ вој кежлас пуктам покојнічасѡ?

— Керкаад-кѡ-пѡ узтѡдны полан, амбарад петкѡд да томнав.

Сізі і вѡчісны. Војнас, вокыс узіг коста, гѡл вок востліс амбар ѡѡссѡ, сусѡдјассѡ чукѡстіс да новлісны јѡртѡдјассыс став пыѡсѡ, сесга покојнічаѡс сувтѡдіс јѡртѡд дінѡ да кіас сылы зыр пуктіс, а асѡ ставнас пыѡбстіс.

Петіс мѡдлуннас озыр вок амбар вѡѡдлыны, покојніча зырја сулалѡ, а амбар јѡртѡдјасын су ні пыѡ абу колѡма.

— Став пыѡсѡ і сусѡ-пѡ којѡма да сојѡма. Колѡ попла ветлыны да ѡјѡжык-ннн ѡебны.

Вот вайѡдісны попѡс, вѡсталѡны, мыј сізі і сізі, покојніча гортјѡ оз кѡсы пырны, а пакѡст вылѡ пакѡст вѡчѡ.

Поп сылѡдіс покојнічаѡс да пырыс-пыр-жѡ щѡктіс ѡебны, а ачыс бѡр гортас мѡѡѡдіс.

Кадыс вѡлі тулыславыв, јујас вѡссалан кад, доѡѡдн ветлыны

оз-нын вѳлі поз. Озыр вок попѳс пуксѳдѳс верѳма вѳв вылѳ, ачыс, сѳѳс коллѳдѳм могыс, мѳд вѳв вылѳ пуксѳс, а покојнычаѳс щѳктѳс ас ветлѳг костаыс ѳебны гѳл вокыслы.

Гѳл вок богтѳс покојнычаѳс, пуксѳдѳс сѳѳс арѳса чаң вылѳ, кок-јасѳдыс вѳв кынѳм увтѳыс кѳрталѳс, медым сѳѳѳ оз ус, сесга туј вы-лѳ лѳзѳс да кучкѳс чаңлы.

А чаңыс мам вылын бурещ вѳлі муѳѳ поп. Чаңыд азѳс мамсѳ да пондѳс мамыс бѳрса скачѳн вѳтчыны, сѳѳс суѳдны. Кылісны поп да озыр вок, мыј на бѳр вылын кущѳмкѳ вѳла локтѳ, бергѳдчылісны —покојныча верѳѳмѳн на бѳрса вѳтчѳ. Најѳ зев јона повѳсісны да скачѳн возѳ, а чаң наыс оз колтчы.

Сѳктѳ воѳгѳн тујыс вѳлі вужѳ ты вомѳн. Тысѳ-кѳ кышовтны, суас покојнычаыд. Поп шуѳ:

— Вај-пѳ вескыда ты вомѳныс скачѳтам.

Мыјѳн леччѳсны ты вылѳ, тувсов јыд руз-раз чегѳ: поп да озыр вок кыкнаныс ваѳ. А јѳј чаңыд на бѳрса-жѳ чеччыштѳс да ассѳ і покојнычаѳс щѳщ вѳјтѳс.

Та бѳрын гѳл вок богтѳс озыр вокыслыс став овмѳссѳ да зев бура овмѳдѳс.

ГУЛАЈТЫГ ПОПАѳѳѳ

Олісны-вылісны старѳк гозја. Налѳн вѳлі Иван ыма пі. Коркѳ налѳн наыс бырѳ. Старѳк гозја і шуѳны:

— Мун-пѳ, Иван, ветлы најѳвѳтчыны.

Мунѳс, мунѳс, Иван, да сылы поп паныд сурѳ.

— Кытчѳ-нѳ мѳдѳн, Иван крестанскѳј сын,— јуалѳс сылыс поп.

— Ме-пѳ казакѳ меѳасны мѳдѳ.

— Ме-пѳ казакѳс корса,— шуѳ поп,—вај меѳас мен казачѳтны.

Бура-кѳ-пѳ казачѳтан, со чѳлкѳвѳј сета.

— А кымын во-пѳ ковмас со чѳлкѳвѳјыс вылѳ служѳтны?

Поп вѳлі скуп дај зев најан. Ас кежас мѳвпыштѳс дај шуѳ:

— Торја кад-пѳ ог урчѳтѳј, а лѳѳѳдчам сѳ: менам-пѳ баба окѳ-тѳтѳ велѳдчыны по-немецкѳ сорнѳтны, кор-пѳ велалас сорнѳтны по-немецкѳ, сек тенад казачѳтан срокыд помассас.

Овмѳдѳс Иван поп ордын, быд ужсѳ бергѳдѳ. А попаѳѳѳ ачыс ѳк немтор оз вѳч, сѳмын вѳччѳ да гусѳн ѳакѳнкѳд мусукасѳ. Мыјѳн поп кытчѳкѳ мунас, ѳакѳн пырыс-пыр локтас поп орѳѳ да попаѳѳѳ-кѳд гѳстѳтѳдѳѳны.

Иван пондѳс мѳвпавны, кыѳі ескѳн кыјны куѳ јурѳја ѳакѳнѳс.

Ѳтпыр карта волсалѳм бѳрын пуксѳс іѳас чукѳр вылѳ да пондѳс кыјѳдчыны ѳаклыс локтѳмсѳ. Поп азѳс сѳѳс да јуалѳ.

— Мыј-пѳ те, казак, вѳѳѳдан?

— Со-пѳ колтајастѳ вартѳмаѳс да жын суыд колѳма колтаас. Тајѳ-кѳ-пѳ выл пѳв вартан, быд колтаыс јешщѳ пожтыр су усѳ.

Поп і шуѳ:

— Сѳѳ-кѳ-пѳ косты паччѳорын іѳассѳ да вылпѳв варт.

Љубѳ зев поплы, мыј сылы ташѳм тѳждысыс казак сурѳ.

Коркѳ поп мунѳс кытчѳкѳ. А попаѳѳѳ пусѳс-пѳжасѳс да корѳс ѳакѳнѳс.

Мыџон игнасіны факон да попадѣ, казак кыжкитліс ошің пырыс да мѳдіс кілчѳ ѳѳсѳ игѳдчыны. Чегіс попадѣ да шуѳ факонлы:

— Кытѳ-пѳ ме тенѳ зеба? Вај мун кај пачѳѳрѳ. Сен костыны ізас нѳб пуктѳма, сетѳѳ і зебсы.

Кайс факон пачѳѳрѳ да ізас нѳб пыщкѳсѳ і пыріс. Пыріс Иван керкаѳ да шуѳ:

— Мен-пѳ пачѳѳрсыд ізас колѳ бостны, вартыштны кѳсја.

— Ез-на-пѳ, гашкѳ, космы,— шуѳ попадѣ.

— Кыѳ-нѳ ез космы. Сесса-ѳд вывті космас,— шуѳ Иван, бостіс мездорас ізас нѳб, петкѳдіс посжылѳ да нѳшасан палічѳн мѳдіс нѳшавны ізас чукѳрѳ да шуавны:

— Ізасѳ, ізасѳ, унжык су сет, поплѳн горшыс помтѳм-пыдѳстѳм.

Терпітіс, терпітіс факон ізас нѳб пыщкѳсын да пондіс ојзыны.

— Ој,— шуас,— Иван, тырмас сесса вартны. Ме теныд кыѳвіт чекверік су сета, сѳмын попыдлы немтор ен вѳстав.

Леіс Иван факонѳс. Мунісны, мерајтісны кыѳвіт чекверік су да вајѳ Иван мешѳкјасын зѳн доѳ тыр су. Поп і јуалѳ:

— Кыс-нѳ-лѳ тамында сусѳ вајан?

— Тајѳ-пѳ ізассыд тамында суыс усі.

Поп нѳмкодасѳ да шуѳ:

— Сіѳ-кѳ-пѳ став ізассѳ вылпѳв варт. І карта вылѳ волсалѳм ізассѳ шѳщ косты да варт, мед ѳті тус бѳкѳ оз кол.

Коркѳ поп бара муніс кытѳѳкѳ ас фелѳѳн, а факон важѳн-нѳн попадѣ ордын. Кыјѳдіс казак факлыс локтѳм. Муртса попадѣ удітіс кілчѳ игнавны, казак пондіс кілчѳ ѳѳсѳ голѳдчыны.

Попадѣ шуѳ факонлы:

— Посвозын-пѳ ем тыртѳм бѳчка, мун зебсы сетѳѳ.

Факонлыс зебсѳмсѳ казак азгыліс кілчѳ ѳшің пырыс і шуѳ попадѣлы:

— Батушкоыд-пѳ шѳктіс фѳгѳѳ бѳчка карѳ вузавны нуны.

Петкѳдіс Иван посвозыс факон тыра бѳчкасѳ, сесса петкѳдіс фѳгѳѳ тыра бѳчкасѳ да став фѳгѳѳсѳ кістіс факон пукалан бѳчкаас, а вывсаыс топыда вевттіс.

Муніс, муніс да сылы паныдасіс купеч — даскык доѳ тѳвар вајѳ.

— Кеж,— шуѳ купечлы Иван,— чѳртѳс нуа.

Купечлы окота лоі чѳртѳс віѳѳдлыны дај шуѳ:

— Со чѳлкѳвѳј-пѳ сета, сѳмын петкѳдлы меным, кушѳм сіјѳ чѳртыс.

— Петкѳдла,— шуѳ Иван,— сѳмын ен повзы.

Сесса востіс сіјѳ бѳчка вевтсѳ да пондіс кучкавны факонѳс плѳѳѳн.

Факон чеччыштіс бѳчкаыс да пондіс вѳрлаң котѳртны. Купеч повѳѳмысла зебсіс доѳ сајас, а Иван мѳдіс купечлы горзыны.

— Кут-пѳ чѳртсѳ, кут! Сінтіід котѳртіс да мыјла ен кут?

— Кушѳм-пѳ-нѳн сен кутѳм.

— Час-пѳ ме ачым котѳртла да бѳр кута,— шуѳ Иван.

— Ој, ен-пѳ бара кут,— шуѳ сылы купеч,— даскык доѳ тѳварсѳ ставиас сета, но чѳртѳс ме дырјі ен кут.

Локтіс казак поп орѳѳ даскык доѳ тѳварѳн дај ошјысѳ.

— Со-пѳ-ѳд фѳгѳѳ бѳчка вылад мыјѳѳм тѳвар сетісны.

А факон сірбѳчкаыс петѳм бѳрад, сѳд бес моз кѳртѳтіс гортас да, гашіѳ, дас пывсан пывсіс да мыссіс. Оѳва сесса фѳгѳѳыд і мыні,

Коркѡ поп бара кытчѡкѡ муніс, а факѡн бара-нын котѡртѡ по-паѡѡа дорѡ. Поп казак ылысаң азгіс факѡнлыс локтѡмсѡ да кілчѡ ѡзѡссѡ зѡлк ігналіс, а ачыс сесса сувтіс ѡзѡс сајас да попаѡѡа моз вѡснї гѡлѡсѡн пондіс ѡзѡс пыр факѡнкѡд сорнітны.

— Ог тѡд,— шуѡ,— лыста ог талун тенѡ лезны? Бара-ѡд каза-кыд суас да тешітас. Талун-пѡ војнас лок да кум ѡшіңѡд і пыр, ме сетчѡ локта.

Вот кутіс вој матысмыны. Казак шуѡ поплы:

— Ме-пѡ талун, батушко, кумад вода, керкаад жар вывті дај гутјас мешајтѡны.

Водіс казак кум ѡшің дорѡ, ачыс лечыд пурт бостіс і віччысѡ факѡнлыс локтѡм. Мыјѡн факѡн сујіс јурсѡ кум ѡшіңѡ, казак сылыс пуртѡн пельсѡ чірс вундіс. Факѡн ѡзіг тырјї гортас котѡртіс да віс-ны водіс.

Кывсіс попаѡѡалы, мыј факѡн мусукус зев јона вісѡ. Сіјѡ пѡ-жаліс гѡснеч пыѡѡї чѡскыд черінаң да шуѡ казаклы:

— Мун-пѡ ну факѡн орѡѡ да сет сылы месаң тајѡ гѡснечсѡ.

Бостіс Іван черінаң, перјіс сес став черісѡ да сојіс, а сетчѡ пуктіс факѡнлыс вунѡдм пельсѡ і нуіс.

— На,— шуас,— ѡтеч факѡн, матушка гѡснеч тен ыстіс.

Бостіс факѡн черінаңсѡ да сіңсѡ шармѡдіс. Зев јона скѡрміс по-паѡѡа вылѡ. Сесса казаклы і шуѡ:

— Мун-пѡ ыстыв матушкатѡ ассѡ мекѡд прѡшцајтчыны, гашкѡ-пѡ кула-да.

Локтіс попаѡѡа факѡн орѡѡ. А факѡн ружтѡ да сылы шуѡ:

— Вај-пѡ, матушка, важ лубѡ кузаыд медѡѡрјаыс кѡѡ окасам.

Пондіс попаѡѡа вісыскѡд окасны, а факѡн-тај кыз курччас сы-лыс кывсѡ.

Попаѡѡа горзыны нї сорнітны оз вермы, сѡмын мыкталѡ да кіјаснас ѡвтчѡ. Поп оз гѡгѡрво, мыј лої попаѡѡфакѡд.

А казак сылы і шуѡ:

— Но-пѡ, батушка, гѡтыртѡ велѡді по-немецкі сорнітны. Со кушѡм чїга ѡні сіјѡ по-немецкі сорнітѡ. Менам-пѡ казачїтан стро-кыд помасіс, вај рѡшщѡт вѡчам.

Неокота вѡлі ескѡ поплы мынтыны со чѡлкѡвѡј да лезны дон-тѡм казакѡс, но Іван возѡ казачїтны ез колччы.

ТРОЦКІСТСКОЇ ПОСЛЕДЫШОС ВӨТЛӨМА КОМІ ЛІТЕРАТУРАЫГ

Комі сөветскөй писателъас организациаыс 1936 воө августын лои вөтлөма троцкiстскөй последыш Сiм Ваньс.

1927-28 војасө Сiм Вань велөдчылис совпартшколаын, көни вөли јитчөма троцкiстскөй группакөд. Троцкiстскөй группакөд јитчөмсө сiјө зөблис медбөрја кадөзыс, кытчөз сiјөс ез ердөд Комi областыв-са партијној организација.

Бөрја војаснас Сiм Вань зыртчылис комi сөветскөй писателъас организација бердын, көт ескө нинөм сени ез вөчлы. Формалнө сiјө лыдфыслis комi писателъас правленије бердын инструкторөн, но зiк нинөм ез ужавлы ас виэ куза. Сiм Вань ез признајтлы некущөм фисциплйна. Зөң вежонъасөн ез петкөдчыв, көнкө шландажис, јуис. Зөң во чөж сiјө воча чуэ ез кучкыв, сөмын сојис государственнөй сөм. Сiјө көсыглыс ОБЛОНО-лы гижны пјеса, вөчис договор, но кызи i век, пөрјалис—сөм бостис, пјеса ез гиж. Сiм Вань көн-мыј поэис выстпајтлис аслас халтуранас, фiкөј пародияјасөн ускөдлис авторитетсө комi писателъаслыс да гижны заводитысјаслыс. Бөрјапом iсковтис сетчөз, мыј Р'абовскөй запанын, кытчө вөли сiјөс командирүтөма паскөдны стахановскөй движеніе, јуис да шөщ јукталис стахановецјасөс, орөдис пурјасан ужјас. Вөлиети петкөдчис збыл чужөмыс троцкiстлөн, көди вредитлис не сөмын идеологическөй фронт вылын, но i вескыда практическөй ужын.

Сiм Вань, кызи ачыс өти аслас стафтыын гижөма, заводитис „бузласны“ комi литератураын 1923 восаң. Лыд серти сылөн зев еша гижөма, а содержаније боксаң сылөн писанинаыс төшщөј, вреднөј. Мөдтор ез i вермы вөчны троцкiстскөй последыш. Кызи ачыс мистер Троцкиј ез ескывлы пролетарскөй революцијаө, сiз-жө i сылыс коктуссө талалыс шавка Сiм Вань, кокчунасөмөн, гөг зелавтөзыс, зильис быд стрөка суригөн сујыштны ташөм сикаса мөвијассө.

Бостны-кө сылыс „Ижнөң пу“, „Мистер сер кулацкөй пон“, „Бригадир мөвпалө“ либө јешщө мукөдөс, первојыс лыдөдөмөн өн i гөгөрво, мыј висталөма сени. Кывјасөн варварскөја вөбитчөм вөсна, најсө гудрөдлөм да орјөдлөм вөсна гудырма содержаныеыс. Тајс аслыс метод, көд сајын вел куза безнаказаннөја зөбаслис троцкiстскөй последыш. Сөмын пыдысанжык виэөдлөмөн тыдовтчө сылөн пеж чужөмыс. „Би змејөн гартчө ужлөн өдыс“... „Јi зерөн савкјө социализмлөн рөдыс“—со сылөн вөбитчан образјасыс, көдјасөс бостөма псевдонароднөј, религиознөј сама былинајасыс. Тани зев бура тыдовтчө авторыслөн социалистическөй строителство вылө лөгыс виэөдөмыс.

А „Бригадір мовпалә“ кывбурын Сім Ваң вескыда іздевайтчә вөрлезыс-ударнык вылын“. „Ферт, сїдә ез сет мїан вөрлезыс ударныкжаслыс збыл тїпїчнә портрет, сїдә ез вермы сетны сещәм портретсә. Вөрлезыс бригадір сылән „сукин сын камарїнскәй мужїк“, нїсә хулыган нїсә багатыр. І танї Сім Ваң іспользуйтә псевдонароднәй поезїяжыс бостәм образ, кодї вәлі петкәдлә леччысәм, наїт, вїнажуыс мужїкәс. Ташәм сопоставленїесә вермїс вәчны сәмын пролетарїат ідеологїялы пыдысаң враждебнәй троцкїст. Вождә ознїн нәтї шенәд сылән клеветаыс мїан колхознәй сїкт вылә, код жылыс сїдә гїждә „Чужанїны“ кывбурын. Јесенїнскәй сама таїд лїрїчскәй кывбурас Сім Ваң сїдә петкәдлә колхознәй сїктсә, мыї стынжас сен пльынтчәмадәс, а сараї посјас нїщгаләмәдә сїсмәмас, ләмпу сад пыр-на сещәмдн сулалә, кушәмдн вәлі гашкә 20 во сајын. Сім Ваң оз кәсјы ақзыны колхознәй сїктлыс заїточнәй оләмә мунәмсә, Тәдәмән ускәдә, наїтәстә, опошләйтә сїдәс.

Сім Ваңлы удайтчїс бәрја кадә нудны ассыс контрреволюціонно-троцкїстскәй ужә писател нїм улә зәбсәмдн, нудны разлагајтан уж комї художественнәй лїтература сәвмәын.

Писателјас Сојуздә сүсәмдн сїдә быднәгдн дїскредїтујтлїс писателскәй организацијалыс нїм да пыр зїллїс ускәдны авторїтетсә торја писателјаслыс, а заводїтчыс гїжысјас вылын вескыда іздевайтчывлїс аслас пародїјасәдн.

Велә дыр троцкїстскәй посләдыш безнаказаннәй шарлатанїтїс художественнәй лїтература бердын. Кодсурдјас весїг ошкывлїсны Сім Ваңәс. Со кызі сїдәс ыждәдывлїс В. Савїн (ударнык 1934 во, 3-4, № 40-әд лїстбок) да кырымавлїс сылы „тәдчан“ гїжыслыс жарлык. „Сім Ваң гїждәјасын јона-нїн тыдалә конкретностә да художество мастерство кыптәм) „Бригадір мовпалә“, „Ыжнәнпу“, „Әттә, Матвей, јесән-челән“. Сім Ваңлән гїжан стїлыс јона матысмә комї јәз костса сорылаң дај кывјыс сылән бура озыр, куждә сїдән ләсыда пәлзүјтчыны, весїг ворсны. Сім Ваңлән ем аслас стїл і форма, „сїдә оз зев вәтлыс мукәдјас моз рајмер бәрсә нї рїфма бәрсә“.

Савїнлы да классәвәй суслун воштәм мукәд писателјаслы, шарлатан Сім Ваңлы ташәм донјаләм сетәмыс, пождә шуны сәмын ташәм вочакыв, мыї наїд вывтї кокнїа шыбласәны асланыс „авторїтетнәй“ кывјаснаныс.

Сәветскәй комї писателјаслы, медвождә Правленїјелы колә чорыда мовпыштны таїд урок вылын. Медвождә моғдн сувтә—помәдә ердәдны Сім Ваңәс, сылыс „бузласәмсә“ комї лїтератураын, дон кәртән зїжавны сылыс став контрреволюціоннәй ідеологїчскәй јасәд. Кыпәдны писателскәй организацијалыс бәїтелностә, классәвәй суслун да творчскәй энтузіазм, аслас радјасын дїсциплїна јонмәдәдн под вылын.

*Пед. Ген.
П. Соронїн.*

МЫҖАС ПЕТАЛІСНЫ „УДАРНІК“ ЖУРНАЛӢ 1936 ВОЫН

ХУДОЖЕСТВЕННОӢ ПРОЗА да ПОЕЗІЯ

Интернаціонал—№ 8, 12 лістбок.

Бела Ільеш—„Кулӧмыс олӧ“ (віст)—№ 9, 5—8 лістбок.

Виль Паш—„Пӧрыс ниа улын“ (кывбур)—№ 2, 3—4 лістбок;
„Кывт-жӧ, вӧрӧј“ (кывбур)—№ 7, 29—31 лістб.; „Велікӧј Сталинлы“
(кывбур)—№ 8, 17 лістб.; „Горнаклӧн ныв“ (кывбур)—№ 10, 17 лістб.

Гор'киј—„Буревестник“ (кывбур)—№ 6, 14—15 лістб.; „Воэмӧст-
чыс санко“ (віст)—№ 6, 16—18 лістб.; „Челкаш“ (віст)—№ 6, 19—
40 лістб.

Доронін П.—„Парма сӧлӧмын“ (повест)—№ 3, 21—41 лістбок;
№ 4, 29—48 лістб.; № 5, 5—26 лістб.; № 7, 4—25 лістб.; № 8, 20—
40 лістб.; № 9, 32—49 лістб.; № 10, 20—44 лістб.; № 11—12,
56 лістб.

Ізјур Іван—„Ласеј дед кӧсјӧ јӧктыны“ (віст)—№ 1, 3—6 лістб.;
„Јен нѣм куза“ (віст)—№ 3, 3—6 лістб.

Іву Степко—„Пісмӧ“ (кывбур)—№ 2, 14—15 лістб.; „Самолӧ-
тӧн“ (кывбур)—№ 5, 3—4 лістб.

Іван Вас—„Плетень дорын“ (кывбур)—№ 7, 27—28 лістб.; „Ме
талун тенид“ (кывбур)—№ 8, 41—42 лістб.

Івӧ Јогор—„Виль керка“ (віст)—№ 2, 33—36 лістб.

Куратов І. А.—Виль сурӧм кывбурјас („Коколјаслӧн“, „Морт
олӧм“, „Муса“, „Понкӧд“, „Гејъеыс“, „Некодлы“, „Југыд јукӧм“,
„Гораціяыс ХІІІ-d oда“) —№ 4, 54—63 лістб.; виль сурӧм кывбурјас
(„ХХV-d oда“, „Комі гор“, „Комі баллада“, „Гӧль зон“, „Ӧтѣ бур олӧм“,
„Том ныв“, „Пӧрыс олӧм“, „Гӧсткӧд“, „Важса комі војтырлӧн код-
ралӧм“, „Поет“, „Грездса ныл карса барінлы“, „Брамін кулан воэ-
вылас“, „Гырыс јӧз олӧмыс“, „Печера“) —№ 5, 33—54 лістб.

Лебедев-Кумач—„Рӧфіна јылыс сыланкыс“—№ 10, 46 лістб.

Лыхачев М.—„Мамкӧт пантасӧм“ (кывбур)—№ 1, 21—24 лістб.;
„Вѣва Іспанија“ (кывбур)—№ 10, 18—19 лістб.; „Кекурлӧн сажӧм“
(поема)—№ 11—12, 73 лістб.

Њобдінса Віттор—„Атӧ Сталин јортлы“ (сыланкыс)—№ 7,
3 лістб.; „Сталин—сӧлӧм кыпӧдыс нѣм“ (кывбур)—№ 8, 13—16 лістб.;
„Бандітјаслы смерт“ (кывбур)—№ 8, 19 лістб.; „Мед олас свободнӧј
Іспанија“ (кывбур)—№ 10, 12—16 лістб.

Осін Міт—„Вильмӧм сиктын“ (кывбур)—№ 4, 27—28 лістб.

Пед Ген—„Вӧрса драма“ (повест)—№ 2, 5—13 лістб.; № 7, 32—
40 лістб.

Пыстін І.—„Јежыд во“ (повест)—№ 1, 9—20 лістб.; № 2, 17—
28 лістб.; № 3, 9—20 лістб.; № 4, 10—26 лістб.

- Пушкін А. С.*—„Феревна“ (кывбур)—№ 11—12, 53 лістб.; „Пам’ятнік“ (кывбур)—№ 11—12, 55 лістбок.
Размыслов А.—„Тёлыга рытё“ (кывбур)—№ 2, 31—32 лістбок;
 „Воліс ар“ (кывбур)—№ 3, 7—8 лістб.; „кывбур“—7, 26 лістбок;
 „Візув кад“ (кывбур)—№ 9, 50—51 лістб.
Сандрык Јогор—„Сормыштан-кё“ (кывбур)—№ 5, 27—30 лістбок.
Сук Парма—„Вожды“ (кывбур)—№ 8, 18 лістб.; „Шыпіча“ (опералы лібретто)—№ 9, 9—31 лістб.; „Міжан муза“ (кывбур)—№ 10, 45 лістбок.
Ғіма Вен—„Јукмёсё“ (поемаыг чуктөд)—№ 1, 7—8 лістб.
Шестаков М.—„Руч“, „Кёјін да Кајімбур“, „Ыжыд сір“ (вістјас)—№ 2, 37—41 лістб.

КОМІ ЕПОС.

- „Гулајтыс попадда“—№ 11—12, 97—99 лістб.
 „Воажык тај сафмысёма“—№ 8, 46 лістб.
 „Вёрыс і зверыс барінлөн“—№ 8, 46—47 лістб.
 „Ітсы-клейтсы“—№ 11—12, 91—93 лістб.
 „Мужік да ноль поп“—№ 11—12, 88—91 лістб.
 „Озыр да голь вок“—№ 11—12, 95—97 лістб.
 „Поп да кык салдат“—№ 11—12, 93—95 лістб.
 „Солыд шогмытөмтор“—№ 8, 43 лістб.
 „Тенё-кё ескё купечё пёртісны“—№ 8, 45 лістб.
 „Царлөн мілбст“—№ 8, 44 лістб.
 „Шаң ісправнік“—№ 8, 43 лістб.

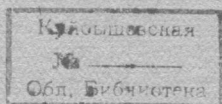
КРІТІКА ДА ПУБЛІЦІСТІКА.

- І. Сталін*—ССР Сојузса Констітуціја проект јылые доклад—№ 11—12, 5 лістб.
 Сёветскөј Соціалістическөј Республикајас Сојузлөн Констітуціја (Основнөј Закон)—№ 11—12, 29 лістб.
 „Алексеј Максимовіч олөмлөн туј“—№ 6, 7—10 лістб.
 „дас во ударнік журналлы“—№ 10, 3—6 лістб.
Ізјур Іван—„Пушкінлөн совремјоннікјас“—№ 10, 47—48 лістб.
Іван Вас—„Ыжыджык вніманіје том гіжысјас дінё“—№ 10, 10—11 лістб.
Кірпиотін В.—„Велікөј крітік да публіціст“—№ 2, 41—47 лістб.
Катанан В.—„Сёветскөј эпохалөн медбур поет“—№ 4, 3—9 лістбок.
Молотов В. М.—А. М. Гор’кіјёс зебігөн реч—№ 6, 11—13 лістб.
Надеждин Н. И.—„Народная поэзия у зырян“—№ 10, 49—56 лістб.
Ольк Ондреј—„Паскыд ерд вылын“—№ 1, 27—52 лістб.; „Вылөн азгөм кывбурјас І. А. Куратовлөн“—№ 4, 49—53 лістб.
Пеф Ген да П. Соронін—Троцкістскөј последышёс вөтлөма комі літератураыс—№ 11—12, 100—101 лістб.
Гемічев А. А.—Лёнінско-сталінскөј націоналнөј політікалөн торжество—№ 8, 3—11 лістб.
Шыладорса Міш—„Бојец-пісателъ“—№ 3, 42—47 лістб.

ЈУРИДАЛЫҢ

Листбок.

<i>І. Сталин.</i> ССР Сојузса Конституција проект јылыс доклад	5
Сөветскөј Социалистическөј Республикајас Сојузлөн Конституција (Основнөј закон)	29
Ез ло Николая Островскіј	49
<i>А. С. Пушкин.</i> Феревна	53
<i>А. С. Пушкин.</i> Памјатник	55
<i>П. доронін.</i> Парма сөлөмын	56
<i>М. П. Лыхачев.</i> Кекурлөн сажмөм	73
<i>Комі епосы:</i>	
Мужик да ноль поп	88
„Јитсы-клеитсы“	91
Поп да кык салдат	93
Озыр да гөль вок	95
Гулајтыс попадда	97
<i>Пеф Ген да П. доронін</i> —Троцкістскөј последышөс вөтлөма комі літератураыс	100
Мыјјас петалисны „Ударник“ журналө 1936 воын .	102

Редколлегіја: *М. доронін,*
П. Шеболкін, І. Ізјуров.

Оув. редактор *М. доронін.*

Техн. ред. *М. Шестаков.*
Облит № 25. Зак. № 69. Тираж 1000. Стат. форм. 62×94^{1/8}. 39000 зн. в печ. листе 6,5
печ. л. Сдано в производство 14/1-37 г. Подписаю к печати 17/11-37 г.

Кағалом опечаткајас

Љб.	Строка	Печатајіма	Колө лыддыны
11	уvsаныс 11	експлатірујтанајаслөн	експлоатірујтанајаслөн
54	уvsаныс 5	вітіј волөн	вітіјстволөн
59	уvsаныс 22	најтсө рама вылас	најтсө рана вылас
60	выvsаныс 14	Мужікыд-кө,	Мужікыдкөд
91	выvsаныс 24	укмөсме	јукмөсье

Торја номерлөн доныс 2 шајт.

1629